

Z B O R N Í K Z O S Y M P Ó Z I A P R O F A M I L Y 2 0 1 8
„ F I N A N Č N É A N E F I N A N Č N É S T A B I L I Z Á T O R Y
R O D I N Y “

(A P V V 1 5 - 0 1 8 9 „ V y b r a n é f a k t o r y p r o -
r o d i n n e j s t r a t é g i e a p o d p o r a s t a b i l n e j
r o d i n y v m u l t i k u l t u r á l n o m p r o s t r e d í “)

Editori Ladislav Csontos SJ, Mária Šmidová

Dobrá kniha

Trnava 2018

© Teologická fakulta Trnavskej univerzity, 2018

© doc. PhDr. Rastislav Bednárík, PhD., dr. hab. Stanisław Biały, prof. UKSW, doc. Dr. theol. Glória Braunsteiner, Prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD., PhDr. Renáta Jamborová, PhD., Mgr. Lukáš Jeník, PhD., doc. PhDr. Miroslav Karaba, PhD., PhDr. Margita Kollárová, PhD., Ing. Igor Miština, Ing. Mária Mištinová, dr. Józef Młyński, doc. PhDr. Rastislav Nemeč, PhD., prof. Dr. hab. Mieczysław Ozorowski, Mgr. Martin Šarkan, PhD., doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD., doc. Jindřich Šrajer, Dr. theol., prof. ThDr. Marian Šuráb, PhD, ThDr. Krzysztof Trębski, PhD, ThDr. Milan Urbančok SDB, Mgr. Natalia Wojak, Dr.theol. Jozef Žuffa

Vydala Dobrá kniha
pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity
ako svoju 1 377. publikáciu, na Slovensku 1 119.

Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta

Kostolná 1, P. O. Box 173

814 99 Bratislava

tel.: +421 2/52 77 54 10

www.tftu.sk

Editori: Prof. ThDr. Ladislav Csontos, SJ, PhD.

Doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD.

Recenzenti: Prof. Dr. hab. Józef Kulisz SJ

Doc. ThDr. Jozef Kyselica SJ, PhD.

Zodpovedná redaktorka: Mgr. Anna Dirbáková

Grafická úprava a zalomenie textu: Ivan Janák

AH 9,86

Vychádza ako výstup z projektu: APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

ISBN 978-80-8191-163-7

Obsah

Predhovor.....	5
Referáty v pléne.....	7
doc. PhDr. Rastislav Bednárík, CSc., Mgr. Jozef Žuffa, PhD.: Prieskum finančných a nefinančných stabilizátorov rodiny.....	7
prof. Dr. hab. Mieczyslaw Ozorowski: Manželská láska najväčšia opora rodiny v učení pápeža Františka.....	16
doc. Jindřich Šrajber, Dr. theol.: Ohrožení manželství a rodiny – individuálně etická a sociálně etická rovina problému.....	25
prof. ThDr. Marian Šuráb, PhD.: Rodina a Božie slovo: výchova k jeho počúvaniu.....	30
Ing. Mária a Ing. Igor Miština: Svedectvo manželov o stabilizátoroch rodiny.....	38
Referáty v sekciách.....	43
Sekcia I.....	43
doc. PhDr. Miroslav Karaba, PhD.: Problematika prirodzenosti človeka z pohľadu evolučnej biológie.....	43
dr. hab. Stanisław Biały, prof. UKSW: Katolícka etika ako stabilizátor manželských, rodinných a sociálnych vzťahov v multikulturálnom prostredí.....	56
ThDr. Milan Urbančok, PhD.: Integrita života rodiny v perspektíve ocenenia sekulárnej dimenzie.....	64
Mgr. Lukáš Jeník, PhD.: O „gender“ kriticky a bez emócií.....	75
doc. PhDr. Rastislav Nemeč, PhD.: Digitálna éra a jej výzvy v pohľade na človeka.....	83
Mgr. Natalia Wojak: Instytucje pozarządowe na rzecz osób w kryzysie – w obliczu samobójstwa.....	89
Prof. ThDr. Ladislav Csontos, PhD.: Sviatosťný život ako vovádzanie do života kresťanského spoločenstva.....	97

Sekcia II.....	103
doc. Dr. theol. Gloria Braunsteiner, PhD.: Hodnota detí v rodine.....	103
ThDr. Krzysztof Trębski, PhD.: Neha ako stabilizátor rodinných vzťahov.....	106
dr. Józef Młyński: Senior medzi rodinou a štátnou politikou – od krízy k podpore.....	115
PhDr. Renáta Jamborová, PhD.: Medzigeneračná pozícia seniora a odovzdávanie životných skúseností.....	127
Mgr. Martin Šarkan, PhD.: Osobnostné faktory manželského vzťahu.....	134
doc. PhDr. Rastislav Bednárík, CSc.: Materiálna, časová a komunitárna charakteristika rodín s deťmi.....	140
doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD., PhDr. Margita Kollárová, PhD.: Kvalita života rodín s deťmi so zdravotným postihnutím.....	150

Predhovor

Postupnosť riešenia projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“ zachytávajú zborníky z pracovných seminárov riešiteľského kolektívu. Prvý pracovný vedecký seminár sa uskutočnil v Trenčianskych Tepliciach v dňoch 14. až 16. novembra 2016 a priniesli bohatú diskusiu vo vnútri riešiteľského tímu a naznačil ďalšie smerovanie projektu a potrebu jeho doplnenia o odborníka na problematiku seniorov, čo sa v roku 2017 aj uskutočnilo. Zo seminára bol vydaný zborník na CD nosiči. V roku 2017 sa uskutočnil jednodňový pracovný seminár k riešeniu projektu v Bratislave dňa 26. júna, ktorý bol zameraný na ideovú prípravu empirických výskumov a ďalšie prehĺbenie filozofického a teologického zázemia projektu. Na dvojdňovom pracovnom seminári v Piešťanoch v dňoch 30. - 31. októbra sa dopracovali dotazníky empirických výskumov a vyhodnotil postup riešenia v teoretických oblastiach. Bol z neho vydaný *Zborník z pracovného seminára PROFAMILY 2017: Hlavné línie riešenia projektu APVV15 - 0189*, „Vybrané faktory pro - rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“ v roku 2017 na CD nosiči. V roku 2018 boli realizované empirické výskumy, ktorých výsledky riešiteľský kolektív analyzoval na pracovnom seminári v Piešťanoch v dňoch 19. – 21. septembra. Riešili sa otázky interdisciplinárneho prepojenia empirických výskumov filozofických a teologických skúmaní. Podarilo sa odhaliť niektoré významné faktory ovplyvňujúce stabilitu manželstva a rodiny, ktoré sa prezentujú na medzinárodnom sympóziu „*Finančné a nefinančné stabilizátory rodiny*“ v Bratislave dňa 22. novembra 2018, aby sa tak podrobili odbornej kritike. Prítomný zborník anotácií a referátov z tohto sympózia poskytuje široký materiál pre ďalší postup v riešení projektu.

Východiskovým referátom je prezentácia kľúčových výsledkov dotazníkového prieskum v domácnostiach s nezaopatrenými deťmi na území celého Slovenska s počtom respondentov 1031, ktorý sa uskutočnil na jar roku 2018. Výsledky sa komparujú so zahraničnými prieskumami a predkladajú sa aj niektoré interpretácie a zaujímavé zistenia. Okrem toho boli uskutočnené ďalšie tri empirické výskumy, ktoré sa referovali a prediskutovali v sekciách. Ako druhý sa realizoval v roku 2018 výskum životných podmienok členov rodín s dieťaťom/deťmi so zdravotným postihnutím. Analýza kvality života rodín s dieťaťom so zdravotným postihnutím. Tretí výskum integrácia životných skúseností seniora a jeho medzigeneračný vplyv. Napokon štvrtý výskum bol psychologický prieskum s použitím štandardných psychologických metód testovania zameraný na osobnostné faktory manželského vzťahu. Tieto výskumy sa budú ďalej spracovávať.

Na tieto štyri výskumy nadväzujú skúmania v oblasti V oblasti filozofie a teológie sa výskum posúva k prehĺbenej diskusii o otázke, či boja proti gender agende. Odhaľujú sa chyby zmiešavania rôznych diskurzov genderovej problematiky a taktiež množstvo mýtov spojených s touto témou. Ukazuje sa, že otázka rovnoprávnosti a rovnosti môže byť aplikovaná aj na oblasť role otca v rodine a riešenia prefeminizovania základného stredného školstva, čo môže spôsobovať aj nízky status učiteľa, ako sa to odhaľuje v empirickom prieskume v domácnostiach s nezaopatrenými deťmi. Problematika prirodzenosti človeka sa bude musieť reflektovať aj z pohľadu evolučnej biológie a neurovedy. Napokon sú dôležité predstavy a prototypy sociálnych vied v pohľade na človeka na prelome tisícročia, ktoré musí vziať do úvahy aj teologická reflexia, ktorá sa posúva k odovzdávaniu viery v rodine ako domácej cirkvi. Ďalej sa prehľbuje problematiky mystagogickej katechézy sviatosti manželstva a hľadania kresťanského životného štýlu rodiny. Obsah sympózia sme obohatili o osobné svedectvo viacdetej rodiny, ktorá najprv hovorí o svojej manželskej a rodinnej spiritualite založenej na budovaní vzťahov v rovine manželskej, rodinnej i vzťahu k spoločnosti. Potom ako sa stali viacdettou rodinou cez prijímanie svojich detí, hlavné výchovné zásady, miesto a úlohu dospievajúcich v ich rodine až napokon k svojej skúsenosti s materiálnym zabezpečením rodiny.

Významným obohatením boli príspevky účastníkov, ktorí nie sú členmi riešiteľského kolektívu, ktorí upozornili na dôležitosť Božieho slova v rodine a výchovy k jeho počúvaniu ako základu odovzdávania viery. Dôležitý je poukaz na lásku najväčšia opora rodiny v učení pápeža Františka ako i nehu a jej prejavy medzi manželmi, ktorá dôležitý stabilizátor rodinných vzťahov. Nevyhli sa ani analýzám etických a morálnych ohrození rodiny v individuálnej a spoločenskej dimenzii a tiež katolícka etike ako stabilizátoru manželských, rodinných a sociálnych vzťahov v multikulturálnom prostredí a tiež integrite života rodiny v perspektíve ocenenia sekulárnej dimenzie. Viaceré príspevky sú podnetom k ďalšiemu rozpracovaniu a novým publikáciám v rámci riešenia projektu.

Editori

Referáty v pléne

doc. PhDr. Rastislav Bednárík, CSc., Mgr. Jozef Žuffa, PhD.: **Prieskum finančných a nefinančných stabilizátorov rodiny¹**

Anotácia: Na jar 2018 bol uskutočnený dotazníkový prieskum v domácnostiach s nezaopatrenými deťmi na území celého Slovenska s počtom respondentov 1031. V príspevku vychádzajúc z údajov tohto prieskumu sa autor podrobnejšie venuje popisu a hodnoteniu socio-ekonomickej situácie rodín s deťmi, využívaniu času v rodinách na rodinné a výchovné aktivity a začleneniu rodiny do blízkej i vzdialenejšej komunity: osobitne budú prezentované názory rodičov na podporu rodiny zo strany pracoviska, školy a štátu. Príspevok tiež poukáže na širšie súvislosti uplatňovania opatrení rodinnej politiky.

KLúčové slová: rodina, socio-ekonomická situácia, príjem, aktivity rodičov a detí, čas pre rodinu a deti, hodnotenie podpory od pracoviska, postoj k školám, hodnotenie podpory štátu rodine

Úvod

Realizovaným projektovým výskumom Trnavskej univerzity bolo verifikované zázemie, aké rodina poskytuje svojim členom pri napĺňaní svojich záujmov a pri rozvíjaní vnútorodinného života. Dospelí respondenti sa vyjadrili k možnostiam zabezpečiť záujmové aktivity detí, záujmové aktivity dospelých, a tiež zabezpečiť rodinné víkendové pobyty a rodinné dovolenky. Osobitne odpovedali na otázky o ich časových možnostiach na spoločné aktivity s deťmi, o faktoroch na utužovanie partnerských vzťahov a na venovanie sa vlastným záujmom. Takisto boli skúmané viaceré aspekty spirituálnych hodnôt u rodičov a v akých oblastiach sú tieto hodnoty prenášané na deti.

Celoslovenský zber údajov realizovala Agentúra sociálnych analýz v prvej polovici mája 2018 formou 1031 osobných rozhovorov s dospelými členmi domácností s nezaopatrenými deťmi.

V príspevku prinášame výsledky a interpretácie vybraných dotazníkových otázok v troch tematických oblastiach.

---

¹ Výstup z riešenia projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

Potreby členov domácností

Ako prvú oblasť uvádzame hodnotenie možností opýtaných rodičov zabezpečiť vybrané potreby svojich členov.

Tabuľka 1. Nakoľko umožňuje finančná situácia domácnosti uspokojovať potreby členov rodiny – v % odpovedajúcich

	Bez problémov	S občasnými problémami	S veľkými problémami	Vôbec sa nedá	Neodpoved	Spolu
Strava, bývanie, obleč.	51,7	39,3	8,1	0,4	0,5	100,0
Záujmové aktivity detí	36,5	37,4	11,9	3,8	10,4	100,0
Záujmové aktivity dospelých	21,1	37,5	18,9	11,8	10,6	100,0
Starostlivosť o nevládneho člena rod.	2,2	4,1	3,2	2,1	88,4	100,0
Rodinné víkendové pobyty	12,7	28,3	21,5	18,9	18,5	100,0
Rodinné dovolenky	11,2	32,5	26,3	17,8	12,2	100,0

Celkovo sa ukazuje, že aj v prípade zabezpečovania záujmov jednotlivých členov rodiny, a aj v prípade rodinných nákladnejších spoločných akcií, je rozhodujúci faktor príjmovej situácie rodiny. Nižšie príjmy zo zárobkov limitujú možnosti zabezpečiť aktivity. Výraznejšie sa to prejavuje pri zabezpečovaní spoločných rodinných podujatí – víkendových či dovolenkových rodinných pobytov. Zatiaľ čo pri spoločných zárobkoch v rodine do sumy 850 Eur mesačne vidia respondenti zabezpečenie rodinnej dovolenky „bez problémov“ alebo „s občasnými problémami“ len v 14% prípadov (pre 63% sa to vôbec nedá alebo len s veľkými problémami), pri spoločných zárobkoch nad 1750 Eur je to až v 79% prípadov (negatívne takúto možnosť vidí len 15% zámožnejších respondentov). Rodiny s nižšími

zárobkami však nerezignujú na uspokojovanie záujmových aktivít svojich detí. Respondenti z domácností s nízkymi spoločnými zárobkami (do 850 Eur mesačne) deklarujú znemožnenie či veľké problémy pri záujmových aktivitách detí v 37% prípadov, ale pre polovicu z nich zabezpečiť záujmové aktivity svojich detí znamená len občasné problémy, či dokonca je to bez problémov. Nízke zárobky sú však limitujúce pre záujmové aktivity dospelých. U domácností so spoločnými zárobkami do 850 Eur mesačne sa záujmové aktivity dospelých buď vôbec nedajú robiť (27%), alebo len s veľkými problémami (23,8%); naopak u domácností so spoločnými zárobkami nad 1750 Eur sa záujmové aktivity dospelých zabezpečujú bez problémov (spolu 84%).

Okrem finančnej situácie rodiny existujú aj ďalšie faktory, ktoré podporujú alebo naopak oslabujú možnosti zabezpečenia záujmových aktivít členov rodiny ako jednotlivcov či ako celku. Medzi takéto faktory patrí vzdelanie – keď s rastúcim vzdelaním aj na strane dospelého muža aj na strane dospeléj ženy – sa zvyšuje potenciál rodiny pre zabezpečenie záujmových aktivít detí i dospelých. Takáto pozitívna korelácia je aj medzi vzdelaním dospelých a možnosťami zabezpečenia rodinných víkendov či rodinných dovoleniek. Ďalším faktorom podporujúcim uspokojovanie záujmov členov rodiny je stabilita partnerského vzťahu. Lepšie hodnotia možnosti zabezpečenia záujmov detí respondenti z rodín založených prvým manželstvom (78% bez problémov alebo len s malými problémami) ako respondenti slobodní žijúci s partnerom a deťmi (63%). Podobne aj možnosti zabezpečenia záujmov dospelých sú vyššie hodnotené v manželských domácnostiach (64%) než v kohabitujúcich domácnostiach (50%). Taká istá súvislosť platí aj pre prípad rodinných spoločných víkendových pobytov či dovoleniek. Aj tu platí lepšie zabezpečenie v domácnostiach založených prvým manželstvom než v domácnostiach založených kohabitáciou. Napríklad bez problémov alebo len s malými problémami zabezpečí rodinnú dovolenku takmer polovica manželských domácností (49%), kým pre kohabitujúce domácnosti to nie je to tak jednoduché (31%).

Aktivity v rodinách

Ďalšou oblasťou je hodnotenie časových možností vnútorodinných aktivít.

Tabuľka 2: Vnímanie dostatku času na vybrané rodinné aktivity – u MUŽOV – v % odp.

Času mám:	Dostatok času	Občas	Nedostatok času	Neodpo-vedal	Spolu
Na výchovu a spoločne strávený čas s deťmi	27,1	38,8	21,2	12,9	100,0
Na utužovanie manželských/partnerských vzťahov	29,2	44,1	13,5	13,2	100,0
Na venovanie sa vlastným koníčkom	16,8	44,0	26,5	12,7	100,0

Tabuľka 3: Vnímanie dostatku času na vybrané rodinné aktivity – u ŽIEN – v % odp.

Času mám:	Dostatok času	Občas	Nedostatok času	Neodpo-vedal	Spolu
Na výchovu a spoločne strávený čas s deťmi	60,7	22,4	9,5	7,4	100,0
Na utužovanie manželských/partnerských vzťahov	38,3	38,2	10,4	13,1	100,0
Na venovanie sa vlastným koníčkom	21,5	44,3	26,4	7,8	100,0

Výskum potvrdil tesnejšiu väzbu žien ako mužov na vnútorodinné aktivity, keď ony si nájdu viac času než muži tak na výchovu a spoločné aktivity s deťmi, ale aj na utužovanie vzťahov s partnerom. Len v prípade hodnotenia možností času na venovanie sa vlastným koníčkom je pohľad mužov a žien prakticky vyrovnaný.

Časové možnosti mužov pre rozličné aktivity v rodine sú nepriaznivejšie vo vzťahu k deťom než vo vzťahu ku svojej manželke či partnerke. Avšak nie je tu nejaký zvlášť priepastný rozdiel, dostatok času pre spoločne strávený čas a výchovu detí vidí 27% mužov, kým pre utužovanie manželských / partnerských vzťahov dostatok času vidí 29% mužov). Zaujímavé je zistenie, že slovenskí muži vidia viac času pre deti ako pre vlastné koničky.

Ženy výrazne viac času rezervujú pre deti než pre svojich partnerov, dostatok času vo vzťahu k deťom vidí šesť z desiatich žien, kým vo vzťahu k partnerom 4 z desiatich žien. Podobne ako u mužov, aj ženy hodnotia časové možnosti pre venovanie sa vlastným koníčkom ako najmenej reálne z vyššie porovnávaných troch aktivít.

V oblasti časových možností pre vnútorodinné aktivity sú viditeľné vplyvy aj ďalších faktorov. Významný je faktor pracovnej angažovanosti. Dĺžka práce počas pracovného týždňa je vyššia u mužov ako u žien, keď až 34,1% mužov oproti 8,3% žien pracuje denne viac ako 10 hodín (spolu s dochádzkou do práce). To má dopad najmä na spoločne strávený čas s deťmi – len 16,1% výrazne pracovne angažovaných mužov (viac ako 10 hodín denne) má dostatok času na deti, oproti 43,5% mužov, ktorí sú v práci aj s dochádzkou menej ako 8 hodín denne. Podobne to platí aj u žien: na deti si nájde dostatok času 74,3% žien s pracovnou záťažou do 8 hodín denne, oproti 44% žien s pracovnou záťažou viac ako 10 hodín denne. Podobne negatívny dopad pracovnej záťaže je viditeľný aj u aktivít na utužovanie partnerských vzťahov a na venovanie sa koníčkom tak u mužov, ako aj u žien.

Pozitívny vplyv na vnútorodinné aktivity má aj rastúce vzdelanie manželov / partnerov. Pri hodnotení času na výchovu a čas strávený spolu s deťmi nárast „dostatku času“ u žien narastá z hodnoty 59% so základným vzdelaním, na hodnotu 65% s vysokoškolským vzdelaním, u mužov z hodnoty 24% na hodnotu 36%. Čo sa týka času na utužovanie manželských / partnerských vzťahov, ženy so základným vzdelaním deklarujú „dostatok času“ v 39% prípadov, kým ženy s vysokoškolským vzdelaním v 43% prípadov; u mužov je tento nárast z 30% na 35%. Hodnotenie dostatku času na venovanie sa vlastným koníčkom u žien s rastom vzdelania rastie z hodnoty 15% (ZŠ) na hodnotu 24% (VŠ), u mužov ide o nárast z 13% (ZŠ) na 19% (VŠ).

Faktor legitimacy manželského / partnerského vzťahu sa pri hodnotení časových možností pre vnútorodinné aktivity prejavuje osobitne, teda odlišne, než je to u uspokojovania záujmových potrieb. V tejto oblasti vyššie údaje o „dostatku času“ deklarujú domácnosti založené na kohabitácii než rodiny založené na manželstve – a to vo všetkých troch sledovaných aktivitách. Dostatok času na výchovu a čas strávený s deťmi deklarovalo 72% slobodných žien žijúcich s partnerom bez sobáša, ale menej, 65% žien žijúcich v prvom manželstve; u mužov je tento pomer 42% ku 29%. Dostatok času na utužovanie vzťahov s partnerom uvádzalo 49% slobodných žien žijúcich s partnerom oproti 43% žien žijúcich v prvom manželstve; u mužov tento ukazovateľ je na úrovni 37% a 34%. Takisto dostatok času na vlastné koníčky uvádzalo o niečo viac slobodných žien žijúcich s partnerom bez manželského zväzku (25%), než vydatých žien žijúcich v prvom manželstve (23%); tiež slobodní muži žijúci s partnerkou bez sobáša uvádzali vyšší podiel dostatku času na vlastné koníčky (22%), ako ženatí muži v prvom manželstve (19%).

Náboženské hodnoty

Treťou tematickou oblasťou sú otázky týkajúce sa roly náboženstva v domácnostiach. Pravidelne alebo občas navštevuje bohoslužby 36% domácností, rozpráva sa o viere 27%, modlí sa pred alebo po jedle 19% a Bibliu alebo inú náboženskú literatúru číta 13% rodín.

Štyridsať percent rodičov deklaruje, že náboženská viera podľa ich skúseností má pozitívny vplyv na ich rodinu, tretina vyjadrila názor, že viera je privátna vec a nemá dopad na rodinu, štvrtina hovorí, že nemá s vplyvom viery na rodinu osobitnú skúsenosť. Dve percentá zvolili odpoveď, že viera prináša skôr negatívne prvky do rodiny.

Hlásenie sa k vierovyznaniu výrazne koreluje s postojom rodičov k manželstvu. Kým napr. takmer polovica opýtaných nehlásiacich sa k žiadnemu vierovyznaniu súhlasí s výrokom „Je v poriadku, keď spolu dvaja ľudia žijú bez uzatvorenia manželstva“, tak s rovnakým výrokom súhlasí iba každý piaty rímsko / gréckokatolík. Rozdiel je aj v súhlase na výrok: „Je v poriadku, ak sa manželia, ktorým to neklape, rozvedú, aj keď majú deti.“ S výrokom súhlasí viac ako polovica nehlásiacich sa k žiadnemu vierovyznaniu, o desať percent menšiu súhlasnú skupinu tvoria grecko a rímskokatolíci.

Realizovaný výskum je jedinečný vo vytvorení mozaiky slovenských domácností s nezaopatrenými deťmi z pohľadu rodinného stavu rodičov. V prvom manželstve žije podľa

výsledkov sedem z desiatich rodičov. Jeden z desiatich je slobodný a žije s partnerom bez sobáša a taktiež jeden z desiatich je rozvedený a žije bez partnera. Zvyšných 10% rodičov je tvorených skupinou žijúcich v druhom alebo ďalšom manželstve (5%), rozvedených žijúcich s partnerom bez sobáša (3%) a ovdovených žijúcich bez partnera (2%). Z celkového počtu domácností je 48% založených cirkevných manželstvom. Títo respondenti zároveň uvádzajú, že žijú v prvom manželstve. Na druhé alebo ďalšie manželstvo pripadá 1% cirkevných manželstiev.

Zaujímavé je zistenie, že náboženské otázky nie sú výrazným zdrojom nezhôd medzi partnermi. Pri zisťovaní, čo je dôvodom nezhôd respondenta s manželom/kou, partnerom/kou, na prvom mieste sú to peniaze. Druhým dôvodom sú domáce práce, nasleduje trávenie voľného času, vzťah s rodičmi, svokrom, svokrou, výchova detí, sex, vzťahy s priateľmi, rozhodnutie mať deti, používanie návykových látok. Náboženské otázky sú na poslednom mieste.

Odpovede na témy konfrontácií v domácnosti dokresľuje aj otázka očakávaní respondentov od inštitucionalizovaného náboženstva. Pri výpovediach sedem z desiatich respondentov má názor, že cirkvi sú tu na to, aby vychovávali ľudí k vzájomnej úcte a pomoci, aby podporovali dobré vzťahy v rodinách, aby dávali ľuďom duchovnú útechu, aby napomáhali k stabilite rodín, aby sa zasadzovali za morálku, aby vychovávali k viere. Piaty z desiatich očakávajú od cirkví, aby pri rodinných krízach viedli ľudí k zmieru. Štyria z desiatich opýtaných ale očakávajú tiež, že by cirkvi mali pri neriešiteľnom alkoholizme alebo násilí iniciovať odluku alebo rozvod.

Takisto je pozoruhodné zoradenie vlastností, ktoré by si z pohľadu rodičov dieťa malo osvojiť. Na prvom mieste uvádzajú pracovitosť a vytrvalosť, na druhom zodpovednosť, nasleduje tolerancia a rešpekt k druhým, nezávislosť, poslušnosť, na poslednom mieste je náboženská viera.

Záver

Analýza výsledkov výskumu potvrdila vysokú hodnotu detí pre život a fungovanie rodín. Rodičia sú ochotní venovať viac prostriedkov i času svojim deťom než sami sebe. Ukázalo sa, že hodnotu manželského / partnerského vzťahu vysoko prijímajú nielen ženy, ale aj muži. Potvrdil sa tiež fenomén vplyvu najmä dvoch faktorov na vnútorodinný život.

Prvým sú finančné zdroje domácnosti, druhým vzdelanie rodičov. V oboch prípadoch vyššie príjmy a vyššie vzdelanie umožňujú bezproblémovjšie uspokojovať záujmy členov rodiny a venovať viac času sebe navzájom. Zaujímavo pôsobí faktor legitimity partnerského vzťahu. Podľa názoru respondentov, kým v súvislosti so zabezpečením podmienok na záujmové aktivity je manželský vzťah lepší, v súvislosti s dostatkom času na vnútorodinné vzťahy je relatívne lepšie kohabitujúce súžitie. Výskum tiež potvrdzuje zblížovanie rozdielov medzi hodnotami rodiny žijúcej v mestách a na vidieku.

Výsledky zberu údajov v slovenských domácnostiach poukazujú na zmenenú rolu náboženstva. Vierovyznanie a náboženské otázky sa stávajú čoraz viac privátnou záležitosťou jednotlivca a nie sú súčasťou rodinného života. Potvrdzujú to hlavne výpovede o témach konfrontácií v domácnosti, kde témy náboženstva sú výrazne na poslednom mieste. Tiež náboženská viera v očakávaniach rodičov od vlastností svojich detí je kladená v rebríčku najnižšie.

Použitá literatúra

BEDNÁRIK, R. (2018): Stav sociálnej ochrany na Slovensku (Situácia k 1. Januáru 2018), IVPR: Bratislava, ISBN 978-80-7138-150-1

BEDNÁRIK, R., ŠMIDOVÁ, M., ŽUFFA, J. (2014): Empirické a metodologické východiská profamily stratégie. Dobrá kniha, Trnava, ISBN 978-80-7141-877-1

BEDNÁRIK, R., REUTEROVÁ, E. (2001): Analýza záujmu o úpravu pracovného času u rodičov s maloletými deťmi do 15 rokov veku. VÚPSVR, Bratislava

BEDNÁRIK, R. (2000): Úloha výskumu pri tvorbe a korekcii opatrení rodinnej politiky, In: (Ed.) Lenzová, Terezia: Zdravá rodina – základ demokratického štátu v Európe 2000. Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo: Bratislava, ISBN 80-968318-6-0

BEDNÁRIK, R. (1998): The transformation of social security in Slovakia and its consequences for a family. In: Zborník z AIS-ISSA-IVSS International social security association. 2nd International research conference on social security, Jerusalem, 25-28. January 1998

MORTELMANS, D a kol. (2016): Changing Family Dynamics and Demographic Evolution: The Family Kaleidoscope, Edwar Elgar Publishing Limited, ISBN 9781785364983

ONDREJKOVIČ, P., BEDNÁRIK, R. (2010): Sociálne ukazovatele a možnosti ich použitia. In: Slovak Journal for Educational Sciences/Pedagogika, Vol. 1, Issue 2, s. 123-153, ISSN 1338-0982

PODMANICKÁ, Z. et all (2015): Rodinné správanie populácie Slovenska. ŠÚ SR: Bratislava, ISBN 978-80-8121-430-1

REUTEROVÁ, E., ARVAYOVÁ, R., BEDNÁRIK, R. (2000) : Vývoj služieb alebo iných foriem pomoci rodine v pôsobnosti obcí, cenová dostupnosť (empirický výskum), VÚPSVR, Bratislava

doc. PhDr. Rastislav Bednárík, CSc.

Trnavská univerzita, Teologická fakulta

Katedra náuky o rodine

Kostolná 1, Bratislava

rastislav.bednarik@truni.sk

Dr.theol. Jozef Žuffa

Trnavská univerzita, Teologická fakulta

Katedra pastorálnej teológie, liturgiky a kánonického práva

Kostolná 1, Bratislava

jozef.zuffa@truni.sk

prof. Dr. hab. Mieczysław Ozorowski: **Manželská láska najväčšia opora rodiny v učení pápeža Františka**

Anotion: The contemporary secularized world distorts the concept of love, which leads to serious disturbances in the functioning of marriage and the family. Father of Saint. In his teaching, Francis tries, above all, to show the positive side of conjugal love. Spouses in everyday simple and ordinary gestures reveal the love that Christ loves his Church. Love is born from looking at the other person, which evokes admiration and taste in the precious value of another human being. Love allows to see a beloved man as a person. The joy of love is renewed and matured after a shared experience of suffering, hardship and struggle. The common way of marriage means going through various stages of love development that require a "generous gift of self" (AL 220). Love is the most important support of a family that is threatened by the crisis

Słowa klucze: Papież Franciszek, wsparcie rodziny, miłość małżeńska, piękno miłości, seksualność, dojrzewanie do miłości, dialog małżeński,

Key words: Pope Francis, support of the family, conjugal love, beauty of love, sexuality, maturity for love, marriage dialogue,

Wstęp

Współczesny zsekularyzowany świat dokonuje wypaczenia pojęcia miłości, co prowadzi do poważnych zaburzeń w funkcjonowaniu małżeństwa i rodziny². Tymczasem miłość małżeńska jest najważniejszym narzędziem wsparcia każdej rodziny. Kościół ustami papieża Franciszka przypomina o tradycyjnym nauczaniu w odniesieniu do definicji miłości i jej realizacji w codziennym życiu. Bóg stworzył człowieka z miłości i jednocześnie powołał

---

2 T. Biernat, P. Sobierajski, *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*, Toruń 2007; L. Dyczewski, *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiedzy tradycją i nowoczesnością*, Lublin 2009; N. Hipsz, *Spoleczne oceny alternatyw życia małżeńskiego*, „Komunikat z badań CBOS” 2013 nr 32; K. Kamiński, *Małżeństwo i rodzina w świadomości nupturientów. Studium socjologiczne*, Lublin 2015 (mps pracy doktorskiej); J. Kozak, *Dzieci postmoderny? Studium socjologiczne nad religijnością studentów*, Sandomierz 2014; A. Kwak, *Współczesny świat zmian – alternatywy dla małżeństwa*. w: *Kobiety i mężczyźni w „postrodzinnym” świecie*, red. E. Paprzycka, J. Czernecka, Łódź 2014, s. 5-19.

go do miłości. Człowiek posiada pochodzącą od Stwórcy zdolność miłowania innych³. Jednocześnie człowiek jest najdoskonalszym stworzeniem żyjącym na ziemi. Jest on, jako jedyny, obdarzony rozumem i wolną wolą.

Początek życia ludzkiego zakorzeniony jest w miłości, która jest źródłem i celem jego egzystencji. Na ziemi tylko człowiek jest „zdolny do poznania i miłowania swego Stwórcy” (KDK 12). Nikt inny poza człowiekiem nie jest zdolny do dania Bogu Stwórcy odpowiedzi wiary i miłości oraz nikt inny nie został powołany do przymierza z Nim (KKK 357). Tylko człowiek jest zdolny do wejścia w misterium osobowej wspólnoty miłości z Bogiem i innymi ludźmi. Miłość Boża jest bezwarunkowa, wieczna i nieodwołalna. Nie zważa ona na słabości ludzkie i jego grzechy: „Ukochałem cię odwieczną miłością” (Jr 31,3).

Miłość małżeńska jest wzajemnym osobowym darem, który polega również na odpowiedzialności za drugą osobę. Przenika ona i obejmuje wszystkie obszary codziennego życia chrześcijańskich małżonków prowadząc ich drogą uświęcenia⁴. Miłość jest rozumiana, jako dar Boży i w kontakcie z Bogiem jest ona rozwijana i umacniana. Kościół w tym względzie proponuje pogłębienie życia duchowego i sakramentalnego małżonków. Jest to tradycyjna i skuteczna droga, potwierdzona wielowiekowym doświadczeniem i świadectwem życia wielu świętych małżonków.

1. Powszednia miłość małżeńska

Dla Franciszka miłość małżeńska nie jest jakąś wzniosłą rzeczywistością o charakterze mistycznym, którą można opisywać w dostojnej terminologii teologicznej lub filozoficznej. Jest to coś prostego i pięknego, co przynosi codzienną radość i otwiera na szerokie horyzonty przyjemności (AL 126). Oczywiście widzi on głęboki symbolizm miłości małżeńskiej. Dzięki Duchowi Świętemu jest ona odzwierciedleniem nierozzerwalnego przymierza między Chrystusem a ludzkością. Małżonkowie w codziennych prostych i zwyczajnych rzeczach uwidaczniają miłość, jaką Chrystus miłuje swój Kościół (AL 121)⁵.

---

3 K. Wolski, *Nazaret – źródło świętości*, Łomianki 2001, s. 70.

4 J. Hadryś, *Rola miłości Boga i bliźniego w procesie uświęcenia w encyklice DCE*, red. D. Bryl, J. Troska, w: „Teologia i Moralność” 1(2006), s. 117-119.

5 Por. R. Bartnicki, *Nauka Jezusa o nierozzerwalności małżeństwa w Mk 10, 1-12*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 26(2013) 1, s. 26. „Z kolei miłość małżonków ma inne wartości symboliczne: z jednej strony, jest to swoiste odzwierciedlenie Trójcy Świętej. Trójca Święta jest bowiem pełną jednością, ale w której znajduje się również różnica. Ponadto rodzina jest znakiem chrystologicznym, ponieważ ukazuje bliskość Boga, który dzieli

Franciszek nie martwi się wzniosłością miłości małżeńskiej ale niepokoi go to, że z biegiem lat traci ona na swoim dynamizmie, że zaprzepaszcza ona swój pierwotny niepokój, który twórczo popycha małżeństwo do przodu. Tymczasem „Wspólny taniec z energią młodej miłości, taniec z tymi oczarowanymi oczyma, ku nadziei, nie może ustawać” (AL 219). Narzeczeństwo i pierwsze lata małżeństwa charakteryzują się dynamizmem „zaczynu drożdży”, który pozwala spojrzeć w dal ponad ograniczenia, sprzeczności i konflikty. Rozwiewa ona wszelki niepokój i prowadzi do rozwoju. Miłość daje nadzieję, która zachęca do dobrego życia chwilą obecną, przez co umacniamy się i przygotowujemy na przyszłość (AL 219). Niestety wielu młodych ludzi jest dziś przenikniętych kulturą tymczasowości, która nie pozwala rozwijać się i dojrzewać miłości, która pozostaje nadal słaba i niezdolna do zaakceptowania małżeństwa (AL 124)⁶. Franciszek wzywa narzeczonych, aby nie dali się pochłonąć pozorom oszczędności, ekonomii oraz społeczeństwu konsumpcyjnemu. W życiu liczy się tylko miłość, umocniona i uświęcona przez łaskę (AL 212).

Miłość rodzi się ze spojrzenia na drugą osobę, które wywołuje podziw i zasmakowanie w cennej wartości drugiego człowieka. Zachwyt i doświadczenie estetyczne nie musi być związane z atrakcyjnością fizyczną czy psychologicznym urokiem. Miłość pociąga za sobą zasmakowanie, podziw i docenienie w drugim tego, co piękne i święte, nawet wówczas, gdy ten drugi jest stary, chory i pozbawiony atrakcyjności zmysłowej. Miłość (*caritas*) przejawia się przez troskę i szacunek do drugiego, wyrzekając się egoistycznego pragnienia posiadania, które jest charakterystyczne dla społeczeństwa konsumpcyjnego (AL 127). Miłość pozwala dostrzec kochanego człowieka jako osobę, nawet wówczas, gdy stał się on nieprzyjemny, agresywny lub irytujący. Kłopoty i kryzysy pojawiają się wówczas, gdy przestajemy patrzeć i podziwiać. Miłość otwiera oczy i pozwala zobaczyć oraz podziwiać

życie człowieka jednocząc się z nim we Wcieleniu, Krzyżu i Zmartwychwstaniu: każde z małżonków staje się „jednym ciałem” z drugą osobą i ofiarowuje siebie samego, aby dzielić je w pełni z drugą osobą aż do końca. Podczas gdy dziewictwo jest znakiem „eschatologicznym” Chrystusa Zmartwychwstałego, to małżeństwo jest znakiem „historycznym” dla tych, którzy podążają po ziemi, znakiem Chrystusa ziemskiego, który zgodził się z nami złączyć i dał samego siebie aż po dar swojej krwi” (AL 161). Por. Franciszek, *Dwoje w jednym*, Katecheza (2 kwietnia 2014), „L’Osservatore Romano”, wyd. polskie, 35 (2014), nr 5, s. 37.

6 „Konsultacje poprzedzające dwa ostatnie synody ujawniły różne przejawy „kultury tymczasowości”. Mam na myśli, na przykład, szybkość, z jaką ludzie przechodzą z jednej relacji uczuciowej do innej. Sądzą, że miłość, tak jak w sieciach społecznościowych, można podłączyć lub odłączyć na żądanie konsumenta i równie szybko zablokować. Myślę również o lęku, jaki budzi perspektywa stałego zaangażowania, obsesji na punkcie czasu wolnego, o relacjach, które obliczają koszty i korzyści, i są utrzymywane jedynie wówczas, jeśli są środkiem, aby zaradzić samotności, aby zapewnić ochronę lub zyskać jakąś usługę. Na relacje uczuciowe przenosi się to, co dzieje się z przedmiotami i środowiskiem: wszystko można wyrzucić, każdy używa i wyrzuca, marnotrawi i niszczy, wykorzystuje i wyciska jak długo służy. A potem: żegnaj!” (AL39). Por. A. Skreczko, *Kultura życia rodzinnego i małżeńskiego we współczesnym kontekście społecznym*, w: Rada Naukowa Konferencji Episkopatu Polski, *Kościół w życiu publicznym. Teologia polska i europejska wobec nowych wyzwań*, t. 2, Lublin 2004, s. 293-305.

ukochaną osobę (AL 128)⁷. Papież Franciszek przypomina, że radość podziwiającej miłości jest przedsmakiem nieba⁸. Małżonkowie powinni troszczyć się o to, aby wzbudzić w partnerze radość zachwytu. Przynosi ona pocieszenie i jest wyrazem troski o dobro ukochanej osoby (AL 129). Radość miłości odnawia się i dojrzewa po wspólnym doświadczeniu cierpienia, trudu i zmagania⁹.

2. Dojrzewanie miłości małżeńskiej

Wspólna droga małżeńska oznacza przejście przez różne etapy rozwoju miłości, które wymagają „wielkodusznego daru z siebie” (AL 220). Według papieża Franciszka dar miłości z siebie dla innych jest istotą duchowości małżeńskiej i rodzinnej¹⁰. Na początku jest fascynacja, która objawia się wzajemnym pożądaniem zmysłowym. Następnie spostrzega się drugą osobę, jako część swego życia. Stąd pojawia się potrzeba „zasmakowania we wzajemnej przynależności” (AL 220). Potem pojmuje się miłość małżeńską jako wspólny projekt dwojga osób, który uzdalnia do przedkładania szczęścia drugiej osoby ponad własne pragnienia i przyjemności. Miłość małżeńska jest wspólnym projektem dwojga ludzi, który trzeba cierpliwie budować wspólnie każdego dnia, stosując cierpliwość, tolerancję i wielkoduszność serca (AL 218). Małżeństwo jest spostrzegane jako dobro dla społeczeństwa. W stanie dojrzałym miłość małżeńska potrzebuje umiejętności negocjowania, która jest splotem wzajemnych darów i wyrzeczeń dla dobra rodziny tak, aby wszyscy byli zwycięzcami (AL 220).

Papież Franciszek przypomina, że miłość potrzebuje czasu, który małżonkowie muszą wygospodarować do własnej dyspozycji: „Potrzebny jest czas, aby rozmawiać, aby objąć siebie nawzajem bez pośpiechu, aby dzielić się swoimi planami, ażeby wysłuchać się nawzajem, spojrzeć sobie w oczy, docenić, aby umocnić relację” (AL 224). Nie może temu

---

⁷ To właśnie wyrażają pewne pretensje i narzekania, jakie daje się słyszeć w rodzinie: „Mój mąż na mnie nie patrzy, wydaje się, że dla niego jestem niewidzialna”, „Patrz na mnie, proszę, gdy do ciebie mówię”. „Moja żona już na mnie nie patrzy, teraz ma oczy tylko dla swoich dzieci”. „W moim domu nikogo nie interesuję, w ogóle na mnie nie patrzą, jakby mnie nie było”. (AL 128)

⁸ M. Healy, *Mężczyźni i kobiety są w raju*, Warszawa 2008, s. 93 [seria: „Teologia ciała” Centrum JP 2].

⁹ Małżonkowie, po wspólnym cierpieniu i zmaganiach, mogą doświadczyć, że było warto, bo zyskali coś dobrego, czegoś się razem nauczyli, albo dlatego, że mogą bardziej docenić to, co mają. Niewiele jest tak głębokich i świątecznych ludzkich radości, jak wówczas, kiedy dwoje ludzi, którzy kochają siebie nawzajem, razem zdobyło coś, co ich kosztowało wiele wspólnego wysiłku (AL 130).

¹⁰ A.J. Sobczyk, *Koncepcja duchowości małżeństwa i rodziny w świetle adhortacji Amoris laetitia*, „Teologia i człowiek”, 35(2016)3, s. 186.

przeszkadzać szalone tempo społeczeństwa, zajęcia oraz praca¹¹. Nie może to być byle jaki czas spędzany razem, ale czas poświęcony w bezinteresowny sposób dla siebie nawzajem. Jest to czas, który powinien służyć uczeniu się lepszej komunikacji. „Bo kiedy nie wiadomo, co czynić z czasem wspólnym, któreś z małżonków może w końcu szukać schronienia w technologii, wymyśli inne obowiązki, będzie szukać innych ramion lub będzie uciekać od niewygodnej intymności” (AL 225). Papież Franciszek podpowiada wręcz małżonkom proste gesty, które powinny się stać codziennym rytuałem. „Warto zawsze rano pocałować się nawzajem, błogosławić jedno drugie wieczorem, czekać na drugą osobę i powitać ją, gdy wraca, czasami wyjść razem, dzielić się pracami domowymi” (AL 226). Nie ma w nich nic nadzwyczajnego, nie ma tu jakiejś specjalnej, nowej technologii. Widzimy tu raczej prostotę spotkania, entuzjazm świętowania nawet z małych zwycięstw i okazji. Umiejętność świętowania odnawia energię miłości, która uwalnia od szarzyzny życia i wypełnia kolorami codzienny tryb bytowania. Trzeba nieustannie uczyć się cieszyć się i świętować z drobiazgów, aby nie zginąć pod ciężarem nudy i monotonii. W codziennym dojrzewaniu miłości niezbędne są drobne gesty i słowa wielkoduszne. Papież Franciszek wielokrotnie powtarza, że niezwykle pomocne i niezbędne są trzy słowa: proszę, dziękuję, przepraszam (AL 133).

Niezbędnym elementem rozwoju miłości małżeńskiej i rodzinnej jest prowadzenie dialogu, który umożliwi komunikację pomiędzy różnymi osobami i pokoleniami. Wymaga to czasu i delikatności, wsłuchania się w drugą osobę. Często współmałżonek nie oczekuje żadnej rady, tylko bycia wysłuchanym. Chodzi o dostrzeżenie problemów drugiej osoby i docenienie jej w tym, kim jest i co robi. Trzeba też uczyć się narzędzi komunikacyjnych: sposobu mówienia, języka, opanowania emocji, unikania moralizowania, napaści i ironii. Dialog opiera się na miłości, która pokonuje najgorsze przeszkody. Dialog nie jest grą konkurencji, ale powinien prowadzić do jedności, zrozumienia i budowania na wspólnych wartościach (AL 136-141).

3. Przyjemność i namiętność miłości

Miłość małżeńska charakteryzuje się również uczuciem przyjemności i namiętnością. W ten sposób obejmuje ona swoim wyrazem całego człowieka z jego władzami duchowymi,

---

¹¹ B. Hudziak, *Współczesne zagrożenia duchowości rodziny*, w: T. B. Kulik (ed.), *Współczesne zagrożenia zdrowia rodziny*, Stalowa Wola 2002, s. 73-86.

rozumem, sferą psychiki i uczuć, określaną słowem seksualność. Symbolika tej miłości w odniesieniu do Boga tkwi w jej totalności – naucza papież Franciszek (AL 142). Nazywa on ten wymiar miłości namiętnością, która jest również darem Bożym. Jezus, opisany w ewangeliach jest również osobą pełną uczuć i namiętności, w czym wyrażała się jego wrażliwość i otwarte ludzkie serce na innych ludzi. Same uczucia nie są moralnie ani dobre ani złe. Złe mogą być czyny dokonane pod ich wpływem. Podobnie i odwrotnie: oszustwem jest twierdzenie, że dobry jest człowiek, który doświadcza uczuć. Egocentryzm może ukrywać pragnienie wielkiej miłości, a jednocześnie niezdolność do walki o szczęście innych (AL 145). Miłość małżeńska powinna służyć dobru wspólnemu całej rodziny. Życie emocjonalne członków rodziny powinno być wrażliwością na innych, pozwalając im na rozwój swoich możliwości oraz na harmonijne ubogacenie i upiększenie wszystkich (AL 146).

Niekiedy Kościół wydaje się hamować to dążenie do szczęścia i radości. Wychowanie do miłości nie sprzeciwia się rozkoszom cielesnym, ale proponuje opanowanie i umiar w uczuciowości i popędach, ponieważ przesada, obsesja i brak kontroli ostatecznie prowadzą do zniszczenia samej przyjemności oraz wyrządzenia szkody samej rodzinie. Namiętne uczucia powinny zostać ukierunkowane na dar z siebie dla innych, który ubogaca relacje interpersonalne i prowadzi do samorealizacji. „To nie oznacza rezygnacji z chwil intensywnej radości, ale podjęcie ich w splocie z innymi momentami wielkodusznego oddania, cierpliwej nadziei, nieuchronnego zmęczenia, wysiłku dążenia do ideału” (AL 148). Niektóre nurty duchowości wskazują, że należy opanować pożądlivość cielesną, aby się uwolnić od cierpienia. Papież Franciszek cytując wersety biblijne uważa nieco inaczej. Należy się cieszyć tymi momentami, które daje nam w życiu Bóg. Można i należy nawet poszerzać świadomość, aby nie być więźniem ograniczonego doświadczenia. Takie poszerzenie świadomości nie niszczy namiętności (pożądania), ale prowadzi do jej udoskonalenia i poszerzenia horyzontów (AL 149).

Pomimo pozytywnego zamiaru Pana Boga w stosunku do płciowości, to jednak seksualność człowieka może zostać zdepersonalizowana i podlegać patologicznym przemianom. Często bowiem jest ona wykorzystywana w sposób egoistyczny do zaspokajania własnych popędów i pragnień. Wypaczona seksualność może przybrać formę dominacji, przemocy, arogancji i perwersji. W ten sposób zagubiona zostaje godność innych osób, a miłość pogrąża się w mroku poszukiwania afirmacji samego siebie (AL 154). Także i małżeńska seksualność może stać się źródłem cierpienia i manipulacji (HV 13). Seksualność

powinna być przedmiotem dialogu między małżonkami. Papież Franciszek przypomina słowa św. Pawła, że istnieje możliwość odroczenia relacji seksualnych na pewien okres, ale „za obopólną zgodą” (1 Kor 7, 5) (AL 154).

Piękno miłości erotycznej jest zagrożone przez logikę panowania nad drugą osobą oraz usiłowanie wymazania osobowych różnic, co prowadzi do zaprzeczenia swojej własnej godności oraz zmiany komunijnej struktury relacji osobowych. Wówczas seks jest przeżywany jako ucieczka od samego siebie, który prowadzi do odrzucenia piękna małżeństwa (AL 155). Seksualność umacnia przyjaźń małżeńską, bo na celu pełne szczęście drugiej osoby (AL 156)¹².

Kościół odrzuca wypaczenia seksualne i erotyczne, ale nie lekceważy samej seksualności ani ją nie pogardza. „Ideal małżeństwa nie może się kształtować tylko, jako dar hojny i pełen poświęcenia, gdzie każdy wyrzeka się wszelkich potrzeb osobistych i dba tylko o czynienie dobra dla drugiego, bez żadnej satysfakcji. Pamiętajmy, że prawdziwa miłość umie także przyjmować od drugiego, jest zdolna do zaakceptowania siebie jako osoby kruchej i potrzebującej pomocy, nie rezygnuje z przyjęcia ze szczerą i radosną wdzięcznością cielesnych wyrazów miłości w pieszczocie, przytuleniu, pocałunku i zjednoczeniu seksualnym” (AL 157). Przypominał już o tym Papież Benedykt XVI, że miłość małżeńska nie może być tylko idealistyczna, oblatywna i duchowa, ale posiada konkretny wymiar cielesny, który powinien być przyjmowany z umiarem i pokorą, aby zachować jego humanistyczną godność (DC 5-7).

Zakończenie

Adhortacja papieża Franciszka powstała po kilkuletniej refleksji Kościoła na temat sytuacji małżeństw i rodzin we współczesnym świecie. Papież Franciszek w swoim dokumencie także podjął te trudne tematy, ale swoją uwagę koncentruje raczej na ewangelii rodziny i na pozytywnym przekazie w zakresie miłości małżeńskiej i rodzinnej.

Powyższe opracowanie dotyczyło miłości małżeńskiej jako wsparcia dla życia rodzinnego. Ojciec święty poświęcił temu tematowi cały rozdział swojej adhortacji.

---

12 K. Sawicki, „Sztuka kochania” według papieża Franciszka, <http://pl.aleteia.org/2017/01/27/sztuka-kochania-wedlug-papieza-franciszka/>; Franciszek, *Dwoje w jednym*. Audiencja generalna z 2.04.2014, „L'Osservatore Romano” wersja polska 35 (2014), nr 5, s. 37.

Podkreśla w nim radość i piękno płynące z uczucia, które łączy mężczyznę i kobietę w jednym nierozzerwalnym związku. Miłość jest aktem osobowym oraz wzajemnym obdarowaniem. Posiada ona wiele wymiarów, spośród których wymiar seksualny jest niezbywalnym elementem, który należy do symboliki wskazującej na miłość Chrystusa do Kościoła. Miłość w sakramencie małżeństwa dojrzewa przez całe życie aż do śmierci. Wymaga ona wiele poświęcenia, ofiary i przebaczenia, aby przejść przez nieuniknione kryzysy.

Miłość małżeńska powinna być płodna i otwarta na nowe życie. Dzięki potomstwu miłość małżeńska staje się miłością rodzicielską. Niniejsze opracowanie dotyczyło tylko miłości małżeńskiej. Pozostaje kwestia dalszego opracowania miłości rodzicielskiej i rodzinnej. Dokument papieski zawiera wiele cennych wskazówek do poprawy życia rodzinnego i małżeńskiego.

Summary

Conjugal love is the most important family support in the teaching of Pope Francis

The present study presents the theme conjugal love as the most important family support on the basis of the apostolic exhortation of Pope Francis *Amoris laetitia*. We note that modern secularized world distorts the notion of love, leading to serious disruptions in the functioning of marriage and the family. Pope Francis strives above all to show the positive side of conjugal love. Spouses in everyday simple and ordinary gestures reveal the love that Christ loves his Church. Love is born of a look at the other person, which provokes admiration and taste in the precious value of another person. Love lets you see a loved one as a person. Joy of love renews and grows after a shared experience of suffering, effort and struggle. The common married way is to go through the various stages of the development of love that require "generous gift of self" (AL 220). Pope Francis reminds us that love needs time that the spouses must find at their disposal. Love grows in spite of limitations and imperfections through sacrificial effort and sacrifice. Young people should dare to conclude an inseparable marriage that provides protection and a tool for the development of love. Conjugal love is also characterized by feelings of pleasure and sexual passion. Father Saint Francis in teaching about the importance of human sexuality goes behind St. John Paul II, his

predecessor. The church rejects sexual and erotic perversion but does not disregard sexuality itself nor disdains it. Marriage crisis are part of the dramatic beauty of conjugal love. The Church through priests and prepared persons can spiritually accompany the spouses in crisis so that they find and renew the original love that has brought them into a single union.

Bibliografia

Biernat T., Sobierajski P., *Młodzież wobec małżeństwa i rodziny. Raport z badań*, Toruń 2007.

Dyczewski L., *Wyobrażenia młodzieży o małżeństwie i rodzinie. Pomiędzy tradycją i nowoczesnością*, Lublin 2009.

Hadryś J., *Rola miłości Boga i bliźniego w procesie uświęcenia w encyklice DCE*, red. D. Bryl, J. Troska, w: „Teologia i Moralność” 1(2006), s. 117-119.

Healy M., *Mężczyźni i kobiety są w raju*, Warszawa 2008.

Skreczko A., *Kultura życia rodzinnego i małżeńskiego we współczesnym kontekście społecznym*, w: Rada Naukowa Konferencji Episkopatu Polski, *Kościół w życiu publicznym. Teologia polska i europejska wobec nowych wyzwań*, t. 2, Lublin 2004, s. 293-305.

Wolski K., *Nazaret – źródło świętości*, Łomianki 2001.

prof. Dr. hab. Mieczysław Ozorowski

Wydział Studiów nad Rodziną

ul. Wóycickiego 3

01-938 Warszawa

e-mail: m.ozorowski@uksw.edu.pl

doc. Jindřich Šrajfer, Dr. theol.: **Ohrožení manželství a rodiny – individuálně etická a sociálně etická rovina problému**

Anotace: Kultivované uspořádání vztahu mezi mužem a ženou, podpora instituce manželství potažmo rodiny jsou jedněmi z významných požadavků jednotlivých kultur a náboženství od prvopočátku lidských dějin. V průběhu dějin jsou obě instituce často jednostranně, ne-li výhradně, oceňované pro službu životu, a ne až tolik pro samotnou hodnotu partnerského vztahu. Dnes již tuto v dějinách upozadňovanou hodnotu nejen doceňujeme, ale též vyzdvihujeme. „Pyšníme“ se snad též obecně větší mírou osobní i společenské shovívavosti vůči dříve stroze odsuzovaným selháním a proviněním v oblasti manželství a rodiny. Tyto, na první pohled, pozitivní přístupy mohou ovšem „vyblednout“, pokud je zasadíme do kontextu žité dominující kultury, někdy až bezbřehého individualismu.

Klíčová slova: manželství, rodina, partnerský vztah, dominující kultura, individualismus

Výsledky zkoumání empirických věd, především psychologie a sociologie, dokladují, že předpoklady pro manželství a rodinu jsou dnes oslabené, a to včetně oněch samotných institucí, které jsou - ve své tradiční podobě - relativizovány. V předkládaném příspěvku nabízím stručnou etickou reflexi této reality v kontextu širších kulturních souvislostí. Zohledňuji přitom především individuálně etickou a sociálně etickou roviny daného problému. Za inspirativní přitom považuji obzvláště myšlenky francouzského filosofa a sociologa Gilles Lipovetskyho.

Původem švýcarský teolog Hans Küng dlouhodobě zdůrazňuje vzhledem ke globalizaci celosvětových problémů, které s sebou nese globalizace ekonomiky (trhu), technologie a komunikace, potřebu světového étosu. Směrem k budoucnosti se přitom považuje za realistického optimistu, místy se však neubrání ostřejšímu odsudku současné podoby civilizace a mravů. Francouzský ekonom a esejista Hervé Juvin, nebo anglická psycholožka Sue Gerhardtová akcentují spíše zápornou stránku globalizace a s ní spojený životní styl. Francouzský filosof a sociolog Gilles Lipovetsky nabízí naproti tomu propracovanější, vyváženější a zdá se, že i komplexnější pohled na současné dění včetně jeho dopadů na rodinu a rodinné vztahy.

Podle Lipovetskyho globalizaci netvoří jen geopolitické, technické a tržní faktory. Je to také typ kultury, jakési nadnárodní hyperkultury, Lipovetsky hovoří o „světokultuře.“ Světokultura nepředstavuje podle něho homogenní systém. Je kulturou subjektivního já! Připravila lidi o klíč k porozumění vlastnímu světu! Světokultura je založena na univerzalistické ideologii lidských práv, na dominanci právního individua a jeho nezávislosti. Doprovází ji konkrétní rysy vědomí, vnímání a cítění. Formuje se v ní nové myšlení či nová existence. Jedná se především o zachytitelné změny v chápání a vnímání etiky a etického požadavku a s tím spojeného životního stylu. Jde o ztrátu vědomí mravní povinnosti a oslabenou ochotu k oběti a sebeodříkání. Pro ve světokultuře dominujícího suverénního jedince jsou dlouhodobé cíle, které vyžadují úsilí a pevné závazky, mezi něž patří manželství a rodina, mnohem méně přitažlivé. Oprávněnost tohoto tvrzení nezpochybňuje ani skutečnost, že manželství a rodina představují pro dosud většinu mladých lidí vysokou hodnotu.

Reálný rozpor mezi preferencemi a životními postoji dnešních mladých lidí vyjadřuje spíše jejich obecně problematickou situaci. V osobním i společenském vědomí se rozmazávají kategorie dobra a zla. Oslabuje se kritické myšlení. Pojetí mravnosti se nezdá redukovat na soukromé intimní pocity, které jsou sto legitimizovat mnohé.

Současná kultura štěstí, tělesné krásy a požitku staví před mladého člověka zvýšený nárok na to, aby usiloval o kvalitní život a zdraví a dosahoval té podoby, která odpovídá očekávání vrstevníků, módy, většinově prosazovanému životnímu stylu. Pokud těmto nárokům nedostojí, potýká se, zdá se, víc s úzkostí, depresí, stresem, pocitem prázdnoty a bezesmyslností života než s výčitkami svědomí.

Martin Jacques, podobně jako mnozí jiní autoři včetně výše uváděných, připomíná, že ve věku sobectví, resp. ve společnosti, která odráží a napodobuje rytmus a charakter trhu, který je svou podstatou smluvní, se člověk povyšováním sebe sama okrádá o strukturu svého života. To do značné míry vysvětluje obecně známé jevy: nárůst jednočlenných domácností, tzv. singles a alternativních partnerských - předmanželských nebo mimomanželských – soužití apod.

Pro Lipovetskyho je rodina postmoralistní institucí s novou morálkou domácnosti. „Rodina zdaleka není cílem o sobě. Zmnohonásobená průraznost individualistických práv znehodnotila jak morální závaznost manželství, tak povinnost množit se. Rodiče jistě uznávají své povinnosti vůči dětem, nespadá sem však nutnost zůstat spolu po celý život a obětovat

svou osobní existenci. Postmoralistní rodinu lze libovolně stavět a rekonstruovat, jak a kdy se nám zachce. Rodina je nástrojem k osobní realizaci.

Tradiční rodinná morálka byla podle Lipovetskyho rozvrácena také novými reprodukčními technologiemi (umělé oplodnění). Nové reprodukční techniky umožňují zrod dítěte bez otce či mateřství a otcovství bez sexuálního vztahu. Typickým znakem doby není povinnost vstoupit do manželství a zplodit potomstvo, nýbrž individualistické právo na dítě, třeba i mimo manželský svazek. Na druhou stranu se vyžaduje přiměřený počet dětí (dvě, tři). Cílem je vyhrát na všech úrovních, uspět v profesním i rodinném životě. Nikdo se nechce ničeho zříkat. Dítě tvoří nedílnou součást celkové kvality existence.

Podle Lipovetskyho „historický proces, který zajistil nadřazenost individuálních práv nad povinnostmi, postihl i představu o úctě a oddanosti, jíž jsou děti povinovány rodičům.“ Děti již nejsou chváleny za to, že ctí své rodiče, nýbrž za to, že jsou šťastné, že se stávají svéprávnými jedinci a získávají vládu nad svým životem a svými závazky. Rozhodující dnes nejsou povinnosti dětí k rodičům, nýbrž rodičů k dětem.

Při reflexi manželských a rodinných vztahů nelze zaměřovat pozornost jen na osobní selhání, na změny ve vědomí člověka a jeho situací, nýbrž také na podmíněnou souvislost těchto skutečností se stavem společnosti, jejími změnami.

Sociolog Ulrich Beck hovoří o novém modu *zespolečenštění*, o proměně či dokonce „kategoriálním obratu“ v poměru individua a společnosti. Průmyslová revoluce vedle pozitivních přínosů vyprodukovala i nežádoucí vedlejší efekty, jako je zanedbávání mezilidských vztahů, podpora sobectví. Přinesla konkurenci, prohloubila nerovnost mezi lidmi. Pod vlivem ekonomických změn dochází také k zásadním proměnám vztahů mezi muži a ženami, v mezilidských, resp. rodinných vztazích. Profilují se zde protiklady a nová omezení.

Rodinné vztahy jsou v procesu individualizace upozadovány. Vytváří se nové „externí“ závislosti. Jedinec se vymaňuje „z tradičních vazeb a způsobů existenčního zabezpečení, ale za to se podřizuje tlakům trhu práce a konzumní existence i v nich obsaženým standardizacím a kontrolním mechanismům.“

Jedním z důsledků výše popsané skutečnosti jsou tzv. „studené domácnosti.“ Jde o praxi, která znesnadňuje rodinné vztahy. Pro pracující rodiče je velmi těžké skloubit zodpovědnost v zaměstnání se zodpovědností za výchovu dětí a starost o rodinu. K této obtíži

je nutné připočíst i skutečnosti posilující izolaci. Dalším z problémů je znepokojivý jev citového zanedbávání dětí, který se pracovním vyčerpáním rodiče snaží kompenzovat materiálními požitky.

Ve výše uvedených společenských souvislostech, resp. postavení jedince v něm není možné opomenout vztah jednotlivce k politice ani vztah politiků k němu.

Od sedmdesátých let minulého století se sleduje trend posilování narcismu voličstva. Politici neprosazují politiku, jejímž cílem je dlouhodobá prosperita společnosti, nýbrž takovou politiku, která zaručí jejich zvolení či znovuzvolení. Politiku, která zohledňuje pouze bezprostřední potřeby voličů. I díky tomu se politika komercializuje.

Nezodpovědný přístup politiků, kteří se podřizují konzumní mentalitě voličů, podporuje nezodpovědnost a neopatrnost voličů. Voliči rádi skočí politikům na bláhové sliby, na přísliby okamžitého a bezpracného uspokojení. Problematická je v této souvislosti „past“ závislosti voliče na politice. A to paradoxně i přesto, že se pro něho stává politika více odtažitou. Jednotlivec (volič) často „osvobozen“ z rodinných vazeb a vztahů, trvale podněcován k realizaci svých individuálních přání, je nekompromisně „rozemílán“ koly trhu, politiky a institucí. Rodina pro něho přestává být existenčním zázemím. Jeho životní biografii předurčují politická rozhodnutí.

*****

Příspěvek chce ukázat, že manželské a rodinné vztahy jsou v současnosti podmíněny řadou faktorů, které nejsou zcela ovlivnitelné těmi, kterých se bezprostředně dotýkají. Šířící se „světokultura“ a v ní dominující individualismus, resp. dominance právního individua, a obecně prosazovaná konzumní mentalita významně ovlivňují či atakují manželské a rodinné vztahy, rodinnou pospolitost, solidaritu a spolupatříčnost. Jednotlivec se ocitá v důsledku mnoha vnějších tlaků na „periferii“ rodiny a podléhá přitom „unifikaci a standardizaci existenčních forem.“

Problematické je, že v centru zájmu politiky není rodina, nýbrž především bezprostřední zájmy jednotlivce. Přesto je možné vytvářet přirozený tlak na zodpovědné činitele a usilovat o to, aby společenské struktury poskytovaly podporu trvalým a osvědčeným hodnotám, kterými manželství a rodina bezesporu jsou. Stejně důležitá je i výchova, která formuje mravně integrované a citově vyzrálé jedince, kteří budou sto odolávat destruktivním tlakům většinové společnosti. Nezastupitelná je v tomto ohledu výchova v rodinách, ve

školách, v různých pedagogických zařízeních, stejně jako příspěvek církve formou jejich různorodých pastoračních a výchovných aktivit a přístupů.

Použité zdroje:

LIPOVETSKY, Gilles, JUVIN, Hervé *Globalizovaný západ: Polemika o planetární kultuře*, Praha: Prostor, 2012.

GERHARDTOVÁ, Sue *Sobecká společnost: Jak jsme se zapomněli navzájem milovat a místo toho vyděláváme peníze*. Praha: Beta, 2011.

European Values Study, Hodnoty a postoje v ČR 1991-2008 (pramenná publikace European Values Study

HAMPLOVÁ, Dana, „Postoje k manželství a rodičovství,“ in Ludmila FIALOVÁ, Dana HAMPLOVÁ, Milan KUČERA, Simona VYMÉTALOVÁ, *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000.

LIPOVETSKY, Gilles, *Soumrak povinnosti: Bezbolestná etika nových demokratických časů*, Praha: Prostor, 1999.

BECK, Ulrich *Riziková společnost: Na cestě k jiné moderně*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2004.

KÜNG, Hans, *V co věřím*, Praha: Vyšehrad, 2012.

doc. Jindřich Šrajer, Dr. theol.

Teologická fakulta Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Kněžská 8

370 01 České Budějovice

e-mail: srajer@tf.jcu.cz

Abstrakt: Práca sa zameriava na problematiku výchovy počúvania Božieho slova v rodine. Rodina sa nazýva „domáca Cirkev“ a jej poslaním je žiť z Božieho slova. Je zodpovednosťou rodičov vychovávať deti k užitočnému počúvaníu Božieho slova. Prvým predpokladom je, aby sa rodičia s deťmi rozprávali a dokázali počúvať. To lepšie disponuje deti počúvať aj Božie slovo. Rodičia majú byť pre deti príkladom počúvania Božieho slova. Mali by vedieť použiť vhodnú metodológiu, aby pomohli deťom prežívať blízkosť Boha, komunikovať s ním a počúvať ho.

Kľúčové slová: Božie slovo – počúvanie – rodičia – deti – metodológia

Každá rodina by mala mať tri hodnotové systémy. Prvým je hodnota *materiálna*. Ona umožňuje zabezpečiť a udržať v rodine nevyhnutnú materiálnu stabilitu. Druhým systémom sú hodnoty *duchovné*. Je to predovšetkým manželská a rodinná láska a z nej plynúce ostatné prejavy, teda úcta, obdiv, tolerancia, vnímanie odlišností a dispozícia členov rodiny na dialóg. Tretí systém tvoria hodnoty *náboženské*. Sviatosť manželstva a krst detí sú základom pre duchovný život celej rodiny, ktorý sa udržuje najmä modlitbou a sviatosťami. Jedinečný význam a prínos pre rodinu má aj Božie slovo. Môže rodine stále pomáhať, aby nestratila jednotu, zmysel a poslanie. S Božím slovom sa rodina stretáva trojakým spôsobom. Dva z nich, katechéza a liturgia, sa konajú mimo rodiny. Prvý a veľmi dôležitý je práve v rodine. Ak rodina žije doma z Božieho slova, tak katechéza a liturgia už len rozširujú jeho význam a pôsobenie. Základ je však v rodine. O tom je aj tento príspevok.

Domáca cirkev

Rodina je už od staroveku nazývaná malým sanktuáriom alebo „*domácou cirkvou*“.¹³ V nej sa rozmanitým spôsobom prežíva a odovzdáva kresťanská viera z pokolenia na pokolenie. Rodina plní misijné poslanie Cirkvi, ktoré jej odovzdal Kristus, keď apoštolom povedal: „*Chod'te teda, učte všetky národy a krstite ich v mene Otca i Syna i Duchu Svätého*“

---

¹³ DRUHÝ Vatikánsky koncil: Konštitúcia *Lumen gentium*, č. 11.; PAVOL VI.: Posynodálna apoštolská exhortácia *Evangelii nuntiandi*, č. 71.

(Mt 28, 19). Je to predovšetkým úloha rodičov, aby odovzdali svojim potomkom všetky duchovné dary, ktoré dostali od Boha. Svätosť manželstva im dala účasť na Božom stvoriteľskom diele, „*ktoré ich posväcuje pre skutočnú kresťanskú výchovu detí*“.¹⁴

Kristus dal manželom a rodine mimoriadnu hodnotu a urobil ju znakom spoločenstva medzi Bohom a ľuďmi. To je základ manželského a rodinného života. Manželia sú povolání rozšíriť túto hodnotu na svoje deti, ďalších pokrvných a priateľov. Rodina sa formuje k spoluzodpovednosti všetkých členov a vzájomnej úcte. Pestuje rodinný dialóg, ktorý umožňuje všetkým členom zodpovedne rozprávať a počúvať. Dialóg pomáha riešiť konfliktné situácie. Rodinné spoločenstvo sa nezamyká a nikoho nevylučuje.

Kresťanská rodina stojí pred výzvou, aby žila v *pravde* a rodičia pomáhali deťom formovať ich *svedomie*. Desiat' Božích prikázaní a Osem Blahoslavenstiev sú najhlavnejšie pri formovaní úcty k životu, k rodičom a k všetkým ľuďom. Pomáhajú správne chápať materiálne dobrá, zachovať jasný postoj, ale zároveň aj toleranciu k iným názorom, náboženstvám, spoločenským, politickým, ekonomickým a kultúrnym javom. Rodičia potrebujú veľa odvahy a nádeje, aby mohli viesť deti k tomu, že existuje len jedna pravda, ktorú treba hľadať a podľa nej žiť.¹⁵

Dnešné deti sú adresátmi, ktorým sa venujú všetky kultúrno-spoločenské prúdy. Vznikajú detské filmy, knihy a počítačové hry, detské športové, kultúrne a zábavné podujatia. Dieťa je oslovované z každej strany. Mohli by sme povedať, že existuje takmer kult dieťaťa a prebieha boj o dieťa. Kto si získa dnešné deti, tomu bude patriť budúcnosť. Zároveň sa mení chápanie a postavenie dieťaťa. Veľmi vehementne zaznievajú názory, že deti si majú nájsť svoju vlastnú cestu, nemajú sa im vnučovať, ani od rodičov, toľko od Cirkvi, akékoľvek presvedčenia, majú byť samostatné a samy si riadiť svoj život. Sú v určitom zmysle vnímaní ako malí dospelí. Rodičia sú podnecovaní k tomu, aby si viac uvedomovali, že deti majú svoje názory, ktoré majú rovnakú platnosť ako názory rodičov, že pravda je relatívna a neexistuje žiadne pevné východisko pre rodičovskú výchovu.¹⁶

---

¹⁴ JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, č. 38.

¹⁵ OZOROWSKI, M.: Rodzina skarbem Kościoła. In: CHOJNACKI, M., MORAWA, J., NAPIÓRKOWSKI, A. A. *O bogactwach Kościoła*. Kraków: Wydawnictwo SALWATOR, 2014, s. 263 – 265.

¹⁶ FFORDE, M. *Desocializácia. Kríza postmodernity*. Bratislava: Lúč, 2010, s. 245 – 246.

Povzbudenia pápežov

Tri biskupské synody ponúkli pápežom napísať exhortácie, ktoré zdôrazňujú význam Božieho slova pre život rodiny. Dve synody sa venovali priamo rodine. Boli to synody v roku 1980 a 2015. Témou synody v roku 2008 bolo Božie slovo v živote a poslaní Cirkvi.

Pápež Ján Pavol II. v posynodálnej exhortácii **Familiaris consortio** povzbudzuje rodičov, že na základe výchovnej služby sú svedectvom vlastného života pre svoje deti prvými hlásateľmi evanjelia. Ak s deťmi čítajú Božie slovo, modlia sa, uvádzajú ich do cirkevného a eucharistického života, stávajú sa rodičmi, ktorí plodia nielen telesný život, ale aj ten, ktorý pramení z Kristovho kríža a zmŕtvychvstania.¹⁷ V ďalšej posynodálnej exhortácii **Verbum Domini** pápež **Benedikt XVI.** píše, že k zodpovednosti rodičov patrí aj komunikácia a svedectvo o zmysle života v Kristovi. Práve rodičia sú pred vlastnými deťmi prvými hlásateľmi Božieho slova. Pápež tlmočí pranie synody, aby v každej domácnosti bola Biblia a aby ju rodina uchovávala dôstojným spôsobom, aby ju čítala a modlila sa s ňou.¹⁸ Aj tretia posynodálna exhortácia pápeža **Františka Amoris laetitia** hovorí o Božom slove, ktoré je pre rodinu prameňom života a spirituality. Celá pastorácia rodiny sa musí nechať vnútorne stvárniť prostredníctvom modlitbového čítania Svätého písma v spoločenstve Cirkvi. Svätý Otec dodáva, že Božie slovo nie je len dobrou zvesťou pre súkromný život, ale aj kritériom posudzovania a svetlom na rozlišovanie rôznych výziev, s ktorými sú rodiny konfrontované.¹⁹ Už v exhortácii **Evangelii gaudium** o ohlasovaní evanjelia v súčasnom svete píše pápež o hlbokých kultúrnych krízach, ktorými prechádza rodina, a o globálnom individualizme, ktorý poškodzuje rodinné putá.²⁰

Učiť sa počúvať a nechať rozprávať

Láska rodičov k deťom sa prejavuje v rozličných podobách. Jednou z nich je aj **ochota s deťmi rozprávať**. Najprv malé batola počúva, ako sa mu prihovárajú rodičia alebo iní príbuzní. Neskôr aj ono pomocou slov začne vyjavovať svoj vnútorný svet. Napokon sa dieťa stáva vážnym partnerom komunikácie. Začína klásť otázky a vyjadrovať svoje názory. Predovšetkým rodičia sa majú s dieťaťom rozprávať. Je to právo dieťaťa a ich povinnosť. Dieťa zvyčajne nerešpektuje vonkajšiu a vnútornú situáciu ľudí okolo seba. Chce rozprávať

---

¹⁷ JÁN PAVOL II., Exhortácia *Familiaris consortio*, č. 39.

¹⁸ BENEDIKT XVI.: Exhortácia *Verbum Domini*, č. 85.

¹⁹ FRANTIŠEK: Exhortácia *Amoris laetitia*, č. 227.

²⁰ FRANTIŠEK: Exhortácia *Evangelii gaudium*, č. 66 – 67.

nie vtedy, keď oni chcú, ale keď chce ono. Pre rodičov to môže byť veľká záťaž. Majú byť stále disponovaní a pripravení na dialóg s dieťaťom. Ak to nedokážu, dieťa stratí záujem s nimi komunikovať. Môže to spôsobiť aj komplikovanú komunikáciu, keď je už dieťa staršie.²¹

Komunikácia medzi rodičmi a deťmi umožňuje naučiť sa aj **jeden druhého počúvať**. Rodičia majú vytvoriť pre deti nielen priestor na rozprávanie, ale učiť ich aj počúvať. Sami by im mali dať príklad. **Sv. Ján Bosko** zvykol hovoriť: „*Ak chcete, aby vás chovanci počúvali, dbajte najprv na to, aby vás milovali.*“ Nedá sa rozprávať o efektívnom počúvaní, ak neprejavíme v našich postojoch rešpektovanie hodnosti druhého človeka. Zvlášť vo vzťahu rodičov a detí je to zásadná požiadavka. Dieťa musí cítiť, že rodič ho miluje a akceptuje. To však neznamená, že rodič je pre dieťa rovnocenným partnerom dialógu. Rodičia musia mať prirodzenú autoritu. Vo svete mnohých informácií, návodov na šťastný život, siekt a subkultúr je dôležité, aby dieťa cítilo jasný postoj a ochranu rodičov. Rodičia by sa nemali dopúšťať takých skutkov, ktoré by zoslabovali ich morálnu autoritu. Napokon každý člen rodiny by mal mať právo na ticho a samotu. To by mali umožniť aj rodičia deťom, aby mohli v tichosti počúvať svedomie a vytvárali kontakt s Bohom.²²

Učiť sa počúvať Božie slovo

Môže sa človek naučiť počúvať Božie slovo? Odpoveď nám dáva príbeh starozákonných rodičov Anny a Elkana, ktorí dali svojho syna Samuela výchovu kňazovi Hélimu. Jedného dňa „*zavolať na Samuela Pán. On odpovedal: „Tu som!“ Bežal k Hélimu a vravel: „Tu som, Pane volal si ma!“ On odvetil: „Nevolať som, spi ďalej !“ Odišiel teda a spal. [...] A Pán opäť, tretí raz volal Samuela. On vstal, išiel k Hélimu a vravel: „Tu som, volal si ma.“ Vtedy Héli pochopil, že chlapca volá Pán. A Héli povedal Samuelovi: „Chod, ľahni si. A ak ťa bude zasa volať, povedz: Hovor, Pane, tvoj sluha počúva!“ Samuel odišiel a spal na svojom mieste. Pán prišiel, zastal si a volal ako predtým: „Samuel, Samuel!“ A Samuel odvetil: „Hovor, tvoj sluha počúva!“ (1 Sam 3, 4 – 5. 8 – 10). Aj keď sa Boh mohol bezprostredne predstaviť Samuelovi, vyberá si prostredníka Héliho a tým naznačuje, že chce spolupracovať s ľuďmi a pomáhať im vo výchove k počúvaniu jeho slov. V rodine sú*

²¹ ŠURÁB, M.: *Radosť z rozprávania*. Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda, 2004, s. 74 – 75.

²² ŚNIEZIŃSKI, M.: Jak wychowywać ludzi do słuchania. In: *Słuchacz Słowa*. Kraków: Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, 1998, s. 289 – 295.

takýmito prostredníkmi rodičia. Ich ambíciou a cieľom by malo byť pomôcť dieťaťu k **integrálnej viere**, ktorou bude citlivé na existenciu Boha, ktorý žije, hovorí a koná. Pomôže mu vnímať z **perspektívy Božieho slova** vlastné miesto vo svete, smerovanie života, stvorený svet a ľudí okolo seba. Sformuje jeho svedomie, aby vedelo vždy rozlišovať medzi dobrom a zlom. Na takúto výchovu by mali platiť rovnaké slová, ako sa píše o Samuelovi: „*Samuel dorastal, Pán bol s ním a ani jednému z jeho slov nedal padnúť na zem.*“²³ Druhý vatikánsky koncil v Konštitúcii Dei Verbum vysvetlil, že je to aj preto, lebo neviditeľný Boh sa k nám vo svojej veľkej láske prihovára ako k priateľom.²⁴

Metodológia učenia počúvania Božieho slova.

Príklad rodičov.

Je to prvá a najdôležitejšia výchovná metóda. Deti by mali často vidieť rodičov so Svätým písmom v rukách, ako ho čítajú, modlia sa a sú ním fascinovaní.

Biblická interpretácia života.

Tak, ako to napísal žalmista: „*Tvoje slovo je svetlo pre moje nohy a pochodeň na mojich chodníkoch*“ (Ž 119, 105). Veriaci rodičia interpretujú všetky udalosti ako znaky, ktorými sa prihovára Boh celej rodine. Dieťa sa má od rodičov naučiť, že to nie sú len udalosti pekné a radostné, ale aj ťažké a bolestné.

Vnímať svet otvorenými očami.

Božie slovo má rozličné formy. Prvou formou je krása stvoreného sveta. Ako je napísané v Liste Rimanom: „*Ved' to, čo je v ňom neviditeľné - jeho večnú moc a božstvo -, možno od stvorenia sveta rozumom poznávať zo stvorených vecí*“ (Rim 1, 20). Rodičia majú pomáhať deťom, aby boli vnímavé na toto vizuálne Božie slovo.

---

²³ STANIEK, E.: Wychowanie do słuchania słowa Bozego. In: *Stuchacz Słowa*. Kraków: Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, 1998, s. 300 – 302.

²⁴ DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: Konštitúcia *Dei Verbum*, č. 2.

Praktizovanie spoločnej modlitby.

Sv. Ján Pavol II. napísal: „*Vlastnou úlohou kresťanských rodičov na základe ich hodnosti a kňazského poslania, ktoré majú všetci pokrstení, je učiť deti modliť sa a postupne ich viesť k poznávaniu Božieho tajomstva a k osobnému rozhovoru s Bohom.*“²⁵

Spytovanie svedomia.

Pomáha k osobnému kontaktu s Bohom a rozvíja schopnosť počúvať Božie slovo. Formovanie svedomia detí a mládeže si vyžaduje od rodičov určitú delikátnosť. Boha nemajú predstavovať ako zlého sudcu, ale ako milosrdného a spravodlivého Otca. On nám odpúšťa a pomáha, aby sme zvládli život. On nám vždy dáva nádej. Sv. Pavol to vysvetľuje: „*A všetko, čo bolo kedysi napísané, bolo napísané nám na poučenie, aby sme skrze trpezlivosť a útechu z Písma mali nádej*“ (Rim 15, 4).

Interpretácie Božieho slova v súlade s učením Cirkvi.

Sv. Peter radí: „*Predovšetkým však vedzte, že nijaké proroctvo v Písme nepripúšťa súkromný výklad. Lebo proroctvo nikdy nevzišlo z ľudskej vôle; ale pod vedením Ducha Svätého prehovorili ľudia poslaní od Boha*“ (2 Pt 1, 20 – 21). Autorita Cirkvi nás chráni pred nesprávnou interpretáciou Božieho slova.

Liturgický rok.

Čas kresťanov sa neriadi len podľa svetského kalendára, ale aj podľa liturgického. Výchova k počúvaniu Božieho slova má reflektovať aj liturgický rytmus života Cirkvi.

Praktický život.

Hlavným cieľom počúvania Božieho slova je viera, ktorá sa viditeľne prejavuje konkrétnymi skutkami. Ježiš mal veľa poslucháčov, ale svojimi bratmi nazval len tých, ktorí, ako Panna Mária, „*počúvajú Božie slovo a uskutočňujú ho*“ (Lk 8, 21).²⁶

Môžeme sa nádejať, že väčšina katolíckych rodín na Slovensku vlastní Sväté písmo. Snáď nielen na to, aby im vyplnilo priestor na nejakej polici, ale aby pomáhalo k príkladnému životu viery všetkých členov rodiny.

---

²⁵ JÁN PAVOL II., Exhortácia *Familiaris consortio*, č. 60.

²⁶ ŚLAWIŃSKI, H.: Wychowanie w rodzinie do słowa Bozego. In: *Ruch biblijny i liturgiczny*, roč. LXII (2009), č. 1., s. 54 – 63. Dostupné na internete <https://rbl.ptt.net.pl/index.php/RBL/article/view/269/263>

Bibliografia

BENEDIKT XVI. Exhortácia *Verbum Domini*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2011. ISBN 978-80-7162-868-2.

DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. Konštitúcia *Lumen gentium*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1968.

DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL. Konštitúcia *Dei Verbum*. Rím: Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1968.

FFORDE, Matthew. *Desocializácia. Kríza postmodernity*. Bratislava: Lúč, 2010. ISBN 978-80-7114-806-7.

FRANTIŠEK. Exhortácia *Evangelii gaudium*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2014. ISBN 978-80-8161-044-8.

FRANTIŠEK. Exhortácia *Amoris laetitia*. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-amoris-laetitia>

JÁN PAVOL II. Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*. Dostupné na internete: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/familiaris-consortio>

PAVOL VI. Posynodálna apoštolská exhortácia *Evangelii nuntiandi*. Zvolen: Združenie JAS, 1992. ISBN 80-900548-4-6.

OZOROWSKI, M. Rodzina skarbem Kościoła. In: CHOJNACKI, M., MORAWA, J., NAPIÓRKOWSKI, A. A. *O bogactwach Kościoła*. Kraków: Wydawnictwo SALWATOR, 2014. ISBN 978-83-7580-413-3.

SŁAWIŃSKI, H.: Wychowanie v rodzine do słowa Bozego. In: *Ruch biblijny i liturgiczny*, roč. LXII (2009), č. 1, s. 54 – 63. Dostupné na internete: <https://rbl.ptt.net.pl/index.php/RBL/article/view/269/263>

ŚNIEZIŃSKI, M. Jak wychowywać ludzi do słuchania. In: *Słuchacz Słowa*. Kraków: Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, 1998. ISBN 83-86473-60-6.

STANIEK, E. Wychowanie do słuchania słowa Bozego. In: *Słuchacz Słowa*. Kraków: Wydawnictwo Poligrafia Salezjańska, 1998. ISBN 83-86473-60-6.

ŠURÁB, M. *Radost' z rozprávania*. Nitra: Kňazský seminár sv. Gorazda, 2004. ISBN 80-88741-54-8.

Prof. ThDr. Marian Šuráb, PhD.

Univerzita Komenského v Bratislave

Rímskokatolícka cyrilometodská bohoslovecká fakulta

Katedra Pastoralnej teológie

Kapitulská 26

814 58 Bratislava

e-mail: Marian.Surab@frcth.uniba.sk

Anotácia: Viacdetná rodina je skúsenosť nášho života. Najskôr sa venujeme našej manželskej a rodinnej spiritualite založenej na budovaní vzťahov v rovine manželskej, rodinnej i vzťahu k spoločnosti. Potom ako sme sa stali viacdetnou rodinou cez prijímanie našich detí, naše hlavné výchovné zásady, miesto a úloha dospelých v našej rodine a nakoniec naša skúsenosť s materiálnym zabezpečením rodiny.

Kľúčové slová: viacdetná rodina, skúsenosť, manželská a rodinná spiritualita, prijímanie detí, výchova, dospelí v rodine, materiálne zabezpečenie viacdetnej rodiny, Hnutie kresťanských rodín

Stabilizačné prvky v našej rodine

Ak by sme mohli niečím prispieť k téme “Finančné a nefinančné stabilizátory rodiny” tak je to naša životná skúsenosť, teda odpoveď na otázku: ”Čo stabilizovalo našu rodinu?”

My za základné stabilizačné prvky našej rodine považujeme vernosť záväzku, vzájomnú službu a službu iným a o nich chceme hovoriť.

Predstavenie: Voláme sa Igor a Mária Mištinovci, bývame v Novom Meste nad Váhom, sme manželka od roku 1980 a máme spolu šesť detí. Eleny 37r., Mariana 35 r, Františka 33 r., Janu 30r., Luciu 24r., a Martina 18r. Tí dvaja najstarší žijú zasvätený život v reholi, ďalší traja sú v manželstve a posledný je ešte doma. Profesne sme chemici.

Pochádzame z rozličných sociálnych prostredí – ja som zo Západného Slovenska z Nového Mesta a manželka z malej dedinky Brekov na Východnom Slovensku. Zoznámili sme sa na vysokej škole v Bratislave, kde sme najskôr chodili spolu do krúžku, potom do študentského spoločenstva a nakoniec sme v poslednom ročníku začali spolu chodiť a po roku sme sa zobrali.

Vernosť záväzku.

Myslíme si, že záväzok je dôležitý a napriek tomu sa dá pozorovať, že je akosi vyplavený zo života spoločnosti psychologickými schémami a poučkami, ktoré smerujú len k

individuálnej spokojnosti osoby a nie manželského spoločenstva. *ZÁVÄZOK je ale základom akéhokoľvek skutočne milujúceho vzťahu. To je to, čo nám v manželstve pomôže v prechode od zamilovanosti k skutočnej láske.*¹

Otec v podobenstve o márnotratom synovi bol v prvom rade verný svojmu záväzku voči svojmu synovi. Boh je nám verný a dobrovoľne sa zaviazal zmluvou s Izraelom i Novou zmluvou v Kristovi, že napriek všetkému nás bude milovať. A to aj robí. Tak isto sme aj my našu lásku manželskú podporili záväzkom sľubu lásky bezpodmienečnej.

Dnes aj psychológovia tvrdia, že deti musíme milovať bez podmienok. Deti nedozrejú v osobnosť, keď nemajú istotu, čo bude zajtra a žijú v strachu z opustenia. Inak sa nerozvinie ich osobnosť ak nebudú mať zážitok stálosti našej lásky k nim.

*Tak isto ani manželia nemôžu vyriešiť žiadnu základnú otázku svojho vzťahu - pokiaľ nemajú istotu, že pri zápase o ich vyriešenie nedôjde k zničeniu ich vzťahu.*²

My sme po 9 rokoch boli v stave rutiny a boli sme presvedčení, že je to dobré, aj keď to nebolo ideálne. Možným sporom sme sa s úspešne vyhýbali tým, že sme ich obchádzali. Raz sme sa však dostali do situácie, že sme to museli riešiť. Marika mi nechcela hovoriť o tom, ako si nerozumie s mojou mamou. Dokázala to až vtedy, keď som ju presvedčil, že ju budem vždy milovať aj napriek tomu že mi to povie.

(Igor) Keď sa pozriem na manželstvo mojich rodičov, tak som mnoho ráz videl, aké sú medzi nimi rozdiely. Otec bol človek hlboko nábožný a mama viac praktická. Ale napriek ich rozdielnosti to zvládali, lebo tam kdesi v pozadí, za všetkými rozpormi bol záväzok lásky v šťastí i nešťastí. Postupovali stále vpred a bolo vidno ich neustále zblížovanie. Na staré kolená sa napr. nedomlilili spolu ruženec, ale čítali si každý deň úvahu nad sv. Písmom. Našli si cestu a spôsob rešpektujúci toho druhého.

(Mária) Aj ja som mala príklad vo vernosti mojich rodičov. Aj keď boli rozdielni, mama duchovnejšie založená, otec menej, dokázali nám 4 deťom ukázať, ako je potrebné poctivo žiť, ako plniť desatoro v bežnom živote, ako je potrebné 77 krát odpúšťať, ako sa tešiť zo života a utiekať sa o pomoc k Pánu Bohu a Panne Márii. Prísaha ktorou zavrhli svoj manželský záväzok sa tiahla celým ich životom. Že je vernosť záväzku mi moja mama ukázala na tomto svedectve.

Môj brat sa oženil, bývali jeden rok u našich rodičov. Švagrinej však zomrel otec, tak sa presťahovali k jej mame a sestre na inú dedinu, lebo potrebovali „mužskú ruku“ s tým, že dajú veci do poriadku (kúrenie, drevo...) a potom sa vrátia nazad k našim. Po dlhšom čase si však ženy vymysleli plán, že tam si postavia dom a ostanú tam bývať, čo sa bratovi nepáčilo, ale oni stále naliehali, až to dopadlo tak, že brat začal unikať a začal piť. Pri jednej hádke so ženou zabuchol dvere a prišiel k rodičom na inú dedinu (15 km). Bol večer, otec práve odišiel na nočnú do práce a ak bola mama sama. Brat jej povedal čo sa stalo a spýtal sa, či môže prenocovať. Mama však zvesila zo steny kríž a povedal mu: „Ty si prisahal na kríž pred Bohom, že budeš stáť pri svojej žene. Miesta síce máme, ale nehnevaj sa, nemôžem ťa prijať. Vráť sa.“ Brat odišiel. Mama mi hovorila, že to bolo veľmi ťažké a že ani nevie, či sa hneď vrátil alebo kde bol. Nepýtala sa ho. Ale vrátil sa, narodilo sa im potom ešte tretie dieťa dodnes žijú pekne spolu a už sú dôchodcovia.

Služba jeden druhému

(Mária) V manželstve a rodine je nahraditeľná služba. Ňou si zvyšujeme ten svoj „kredit lásky“ pre druhého. Poslúžim manželovi tým, že mu urobím čaj, donesiem koláčik, ideme na prechádzku alebo na túru. Pracujeme spolu v záhrade, upratujeme, čítame spolu knihu atď. To isté platí aj pre vzťah s deťmi. Sú to drobnosti, bežné veci, ale pri nich zdieľame navzájom svoju prítomnosť, rozprávame sa, tešíme sa. Určite čas venovaný službe v rodine, je najvzácnejší čas, ktorý som darovala a vracia sa mi v tom, že blízkosť manžela mi dáva pocit bezpečia, cítim sa milovaná, vidím, že má o mňa záujem.

(Igor) Niekedy som mal problém s tým, že som mal naplánované čo by mal kto v rodine robiť a rozdeľovať povinnosti. Ako je možné, že si nikto nevšimne ten kôš, alebo špinavé zrkadlo, alebo zarastenú záhradu, len ja. Snažil som sa ich do týchto činností natlačiť, ale nefunguje to. Pomohli mi, ale zodpovednosť som nedokázal na nich preniesť. Pochopil som, že každý má prednostne robiť alebo riadiť to, k čomu má dary a slúžiť nimi ostatným v rodine. Služba je to čím si vzájomne v rodine vyznávame lásku. Deti sú spočiatku len príjemcovia, ale postupne sa otvárajú aj pre službu. Nám veľmi v zmene pomohli program FIRES – Stretnutie synov a dcér. Jeden z našich synov po návrate z programu vyhlásil: „Zistil som že doteraz som si len užíval váš servis ale odteraz by som chcel niečím prispievať do našej rodiny aj ja.“

Služba iným rodinám

Tá naša služba iným rodinám sa rozvinula postupne a bola spojená najmä s aktivitou v prostredí Hnutia kresťanských rodín. Niekedy v 90-tych rokoch sme sa dali nahovoriť na animáciu v programoch FIRES. Najskôr ako manželia v manželských rekolekciách, niekedy na snúbeneckých ohňoch a niekedy na stretnutí o rodinnej komunikácii. Nebolo to jednoduché, lebo v týchto programoch sa vyžaduje od animátorov svedectvo. Teda žitá skúsenosť, ktorá ovplyvnila náš život. Jednalo sa zväčša o 2 až 5 víkendov za rok a na každom víkende tak dva až štyri polhodinové vstupy. Príprava bola vždy náročná, lebo bolo treba znova vstúpiť osobne do témy (pre lepšiu predstavu napr. odpoveď na otázku v čom ma nechápe moja manželka) a pripraviť si svedectvo. Ale samotný víkend, aj keď nebol pohodový, jeho výsledkom bolo naše opätovné zblíženie – nielen navzájom ale i s ostatnými animátorskými párami. Tak isto i pri stretnutí o rodinnej komunikácii, kde sme boli ako animátorská rodina s dospelými deťmi. Tam sme sa všeličo o sebe dozvedeli od detí v priamom prenose, lebo samozrejme nemohli sme v priebehu prípravy nahliadnuť do toho, čo budú naši dospelí hovoriť o našej rodine.

(Mária) Náš Ferko mal hovoriť o tom s kým si najmenej rozumie z našej rodiny a bola som šokovaná z toho, keď vyhlásil, že najmenej si rozumie s mamou. Napriek tomu, že bol taký mamičkár a jeho prvá otázka pri návrate zo školy vždy bola: „Kde je mamka?“

Teraz robíme organizátorov týchto programov, to znamená máme na starosti dohodnúť termín v mieste konania, urobiť propagáciu a komunikovať s účastníkmi a sprevádzať ich až po príchod na miesto. Zväčša je to veľmi náročné, lebo je potrebné osloviť vždy nové páry a rozhodnúť sa musia obaja a nestačí len jeden, čo je pre niektorých veľmi ťažké. Ale výsledok je vždy ohromujúci, keď vidíme, ako to manželstvu alebo snúbencom pomohlo. Všeličo krásne môžeme vidieť na svete, prírodu, ľudské diela, ale najkrajšia je milujúca sa rodina.

Služba iným rodinám nás veľmi zblízuje aj preto, že je to naše spoločné dielo, ktoré buduje našu jednotu.

Záver:

Závazok je akoby uholný kameň nášho vzťahu, ktorý nám umožňuje napredovať do nových nebezpečných a zamínovaných oblastí nášho spoločného života. Služba sebe navzájom naplňuje našu rodinu vzájomnou láskou a služba iným rodinám je naším apoštolátom a participáciou na budovaní nového lepšieho sveta podľa Božieho plánu.

Literatúra:

1. M. Scott Peck: Nevyšľapanou cestou, Argo 1996, s.121
2. M. Scott Peck: Nevyšľapanou cestou, Argo 1996, s.122

Ing, Mária a Igor Mištinovci

Placháho 1

91501 Nové Mesto nad Váhom

e-mail: family.mistina@gmail.com

Referáty v sekciách

Sekcia I.

doc. PhDr. Miroslav Karaba, PhD.: **Problematika prirodzenosti človeka z pohľadu evolučnej biológie**²⁷

Abstrakt: Predložený príspevok približuje niektoré aspekty skúmania prirodzenosti človeka vo svetle poznatkov súčasnej evolučnej biológie. Samotný termín „ľudská prirodzenosť“ sa javí ako jeden z kľúčových aj pri diskusiách o rodine, rodičovstve a manželstve. Cieľom hlbšieho pochopenia problematiky je jednak snaha zamedziť iracionálnej diskusii ako aj napomôcť hľadaniu faktorov a prístupov podporujúcich stabilitu rodiny v súčasnom multikulturálnom prostredí. Príspevok preto reflektuje niektoré sociobiologické teórie, teórie vzniku jazyka a kultúry ako aj evolúcie náboženstva. Snahou je poukázať na fakt, že evolučná teória a genetika podstatne menia náš pohľad na nás samých. Na druhej strane tvrdíme, že redukcionistické postoje nemôžu priniesť zodpovedajú opis ľudskej osoby.

Kľúčové slová: ľudská prirodzenosť, evolučná biológia, sociobiológia, evolúcia náboženstva

Súčasná diskusia o rodine, sa často vedie skôr na poli emocionálnych výpadov voči oponentom ako na racionálnej úrovni. Jednotlivé tábory sa navzájom napádajú a svoje tvrdenia nezriedka opierajú o nepresné, skreslené alebo úplne nekorektné informácie. Preto je veľmi dôležité, vracať sa k základným pojmom tejto diskusie, vyjasňovať ich a skúmať ich vplyv na aktuálny obraz nielen rodiny ako celku ale aj jej jednotlivých členov. V mojom príspevku sa budem zaoberať problematikou prirodzenosti (človeka) v kontexte poznatkov evolučnej biológie. Samotný termín „prirodzenosť“ je podľa môjho názoru na jednej strane nadužívaný príp. zneužívaný (napr. v niektorých typoch argumentácie v rámci katolíckej cirkvi) a na druhej strane je v majoritnej filozofickej spoločnosti jeho hodnota takmer úplne devalvovaná. Z hľadiska reflexií faktorov podporujúcich a stabilizujúcich rodinu v dnešnom svete sa javí ako dôležité a zaujímavé preskúmať niektoré aspekty tejto problematiky. Môj

---

²⁷ Výstup z riešenia projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

príspevok je časťou budúcej štúdie v ktorej sa na príslušný okruh problémov pozrieme z troch základných aspektov – evolučnej biológie, genetiky a neurovedy. Súčasná vedecká teória totiž stavajú dlhodobo akceptované koncepcie do nového svetla a často ich aj spochybňujú. Vynárajú sa tak otázky typu: Sme determinovaní našimi génmi, zdedenými po primitívnejších predchodcoch? Vyžaduje si prijatie evolučných téz odmietnutie alebo revíziu tradičného kresťanského chápania ľudskej prirodzenosti? Ukazuje nám neuroveda, že všetky mentálne aktivity sú úplne determinované činnosťou neurónov? A je v kontexte súčasného poznania ľudskeho mozgu udržateľná tradičná idea našej prirodzenosti?

1. Evolúcia a ľudská prirodzenosť

Moderná predstava o evolúcii je jednou z najhlbších a najvýznamnejších myšlienok, aké si ľudstvo muselo osvojiť nielen za ostatné dve storočia, ale prakticky v celej svojej histórii. Celý príbeh sa začal, keď po opakovanom odklade v dôsledku silných víchric v Lamanšskom prielive napokon malá loď britského námorníctva H.M.S. *Beagle* vyplávala 27. decembra 1831 z anglického Plymouthu na plánovanú dvojročnú expedíciu s cieľom zmapovať južné pobrežie Južnej Ameriky a možno aj ostrovy v južnom Pacifiku. Cesta *Beagle* nebola plánovaná ako veľká vedecká expedícia, a preto nikdy nedostala oficiálneho prírodovedca. Jej melancholický kapitán Robert FitzRoy však chcel mať na palube niekoho, s kým by sa mohol rozprávať ako so seberovným a tak si zabezpečil povolenie zobrať so sebou gentlemského ale neskúseného prírodovedca. Z expedície sa nakoniec stala päťročná cesta, ktorá stanovila kurz v profesionálnej kariére mladého Charlesa Darwina. O dvadsaťosem rokov neskôr Darwin vydal prelomovú knihu *O pôvode druhov*. Odvtedy darvinovská teória evolúcie prešla dlhým vývojom, ale aj významnými zmenami a dokonca musela opustiť niektoré pôvodné predpoklady. Tento vývoj bol sprevádzaný vývoj populačnej genetiky, molekulárnej biológie a paleontológie.

Evolučná teória sa stala výzvou nielen pre klasické koncepty Boha ale aj pre tradičnú náuku o ľudskej prirodzenosti. Od Darwinových čias sa podarilo z mnohých vedeckých disciplín nazhromaždiť množstvo dôkazov o pôvode človeka z jeho predhumánnych predchodcov. Molekulárna biológia nám ukázala, že súčasný človek a šimpanzy majú rovnakých zhruba deväťdesiatdeväť percent DNA, aj keď samozrejme to jedno percento v ktorom sa odlišujú je z nášho pohľadu rozhodujúce. Uvediem len zopár príkladov, ktoré pomôžu pri dokumentácii súčasného stavu poznania v tejto oblasti.

2. Sociobiológia a ľudská morálka

Ak je základným princípom evolúcie „prežitie najschopnejších“, potom ostáva otázka: Ako možno vysvetliť altruistické správanie v rámci ktorého ohrozí organizmus svoje vlastné prežitie? V rámci spoločenstva sociálneho hmyzu akým sú napr. mravce, môžeme pozorovať sebaobetovanie sa jednotlivca v prospech kolónie. Edward O. Wilson napr. ukázal, že takáto stratégia síce znižuje počet potomkov u jednotlivca, ale zvyšuje jeho počet v rámci celej komunity. Keďže určitú časť svojho genómu zdieľam so svojimi príbuznými, tak moja ochota chrániť ich aj v situáciách, keď sa tým vystavím riziku, je z evolučného hľadiska pochopiteľná. Wilson tak prichádza k záveru, že evolučná biológia vysvetlí všetky aspekty ľudského života, vrátane tých náboženských a etických.²⁸ Morálka je iba vyjadrením emócií zakódovaných v génoch a v budúcnosti ju nebudeme potrebovať, pretože veda odhalila jej materiálny základ.²⁹ Sociobiológovia teda veria, že aby sme úplne pochopili ľudské a zvieracie správanie, musíme ho primárne skúmať z evolučného hľadiska. Prirodzený výber zaistuje, že zdedené formy správania, ktoré sa ukázu byť vhodnejšie pre úspešné rozmnožovanie a prežitie, sa budú lepšie uchovávať v génoch budúcich generácií. Zatiaľ čo u zvierat je toto tvrdenie všeobecne prijímané, pri jeho aplikovaní na ľudí si treba zachovať väčšiu mieru kritickosti, pretože do hry nám vstupujú ľudská myseľ a kultúra.

Aj evolučná psychológia preberá tieto sociobiologické predpoklady a pridáva k nim veľkú úlohu kultúry, ktorá determinuje spôsoby ako naše genetické dedičstvo vplýva na naše správanie. Robert Wright spopularizoval tieto myšlienky napr. známym článkom v časopise *Time* s názvom „Nevera: Môže to byť v našich génoch“³⁰, kde tvrdí, že cudzoložstvo je prirodzené, pretože správanie, ktoré uprednostňuje vyšší počet genetických potomkov bolo vybrané v priebehu doby kamennej. Wright tvrdí, že muži sú náchylní na promiskuitu preto, že tak môžu rozširovať svoje gény s relatívne malou investíciou do výchovy potomkov.

---

²⁸ WILSON, E. O.: *Sociobiology: The New Synthesis*. Cambridge: Harvard University Press, 1976.

²⁹ “Can the cultural evolution of higher ethical values gain a direction and momentum of its own and completely replace genetic evolution? I think not. The genes hold culture on a leash. The leash is very long, but inevitably values will be constrained in accordance with their effects on the human gene pool. The brain is a product of evolution. Human behavior - like the deepest capacities for emotional response which drive and guide it - is the circuitous technique by which human genetic material has been and will be kept intact. Morality has no other demonstrable ultimate function.” WILSON, E. O.: *On Human Nature*. London: Harvard University Press, 1978, s.167.

³⁰ WRIGHT, R.: Infidelity: It may be in our genes. Our Cheating Hearts. Devotion and betrayal, marriage and divorce: how evolution shaped human love. *Time Magazine*, Vol. 144, No. 7, 1994, s. 45-52.

A tak muži aj ženy by mali mať na pamäti, že impulzy túlavosti alebo manželskej nespokojnosti nie sú vždy znamením, že ste si vzali „nesprávneho človeka“. Môžu len ukazovať na to, že ste členom nášho druhu, ktorý sa oženil s iným členom nášho druhu. Ani, ako poznamenáva evolučný psychiater Randolph L. Nesse, by sme nemali veriť, že sú takéto impulzy znakom psychopatológie. Skôr, ako píše, sú „očakávanými impulzmi, ktorým však treba pre dobro manželstva z väčšej časti zabrániť.“³¹

Wright rovnako tvrdí, že existuje genetický základ pre kriminalitu a viera v slobodnú vôľu je iba užitočnou fikciou, ktorá nám umožňuje pracovať s konceptom zodpovednosti a udeľovať tresty, ktoré majú odstrašiť od tejto činnosti.

Kanadský filozof vedy Michael Ruse argumentuje, že všetky hodnoty sú subjektívne ale fakt, že ich považujeme za objektívne možno vysvetliť sociobiologicky. Hodnoty sú v skutočnosti ľudskými konštruktami, ktoré projektujeme na svet. Aby však boli brané vážne väčšinou populácie, musíme veriť, že sú objektívne. Evolučný výber uprednostnil podľa Rusa kultúrne mýty pred objektívnymi hodnotami.

Darwinova teória ukazuje, že morálka je v skutočnosti funkciou (subjektívnych) pocitov, ale rovnako ukazuje, že máme (a musíme mať) ilúziu objektivitu. Inými slovami, objektivizujeme morálne tvrdenia, použivúc škaredý ale dobre opisný termín. [...] V tomto zmysle je morálka kolektívnou ilúziou, ktorá je nám vnútená prostredníctvom našich génov.³²

Ruse teda tvrdí, že viera, že napr. Boh je tvorcom a prameňom morálnych pravidiel zabezpečuje týmto pravidlám väčšiu sociálnu účinnosť a slúži tak ako užitočná biologická funkcia. Zdá sa však, že Ruseho pozícia je vo svojej podstate sebazničujúca, pretože ak je raz tajomstvo, že etické normy sú iba kolektívnou ilúziou prezradené, iba ťažko môžeme očakávať pokračovanie takejto sociálnej efektívnosti.

V odpovedi na takéto sociobiologické tvrdenia argumentujú Elliot Sober a David Wilson, že k výberu nedochádza iba na úrovni génov ale aj na mnohých iných úrovniach, ktoré tak zvyšujú pravdepodobnosť prežitia geneticky príbuzných jedincov.³³ Ku spolupráci dochádza aj medzi členmi skupiny, ktorí nemusia byť geneticky spriaznení, napr. pri spolupráci v spoločnosti lovcov a zberačov (spoločnosť kde nerozhodovala príbuznosť)

---

³¹ WRIGHT, R.: *Infidelity: It may be in our genes*, s. 51.

³² RUSE, M.: *Taking Darwin Seriously*. Oxford: Basil Blackwell, 1986, s. 253.

³³ Porov. SOBER, E. and WILSON, D. S.: *Unto Others: The Evolution Psychology of Unselfish Behavior*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.

a sociálne pravidlá poskytujú nástroje na obmedzenie individualizmu. Títo autori tvrdia, že musíme jasne rozlišovať medzi biologickými následkami vzťahujúcimi sa na prežitie a psychologickými motívmi konania. V protiklade k sociobiologickým pokusom nájsť v očividne altruistickom ľudskom konaní nejaké skryté sebecké motívy (napr. získanie si úcty ostatných členov komunity alebo vízia získania večného života), sa Sober a Wilson domnievajú, že psychologické úrovne motivácie sú odlišné a zahŕňajú tak vlastné záujmy (egoizmus) ako aj altruizmus.

3. Ľudoopy, jazyk a kultúra

Inou oblasťou sú výskumy na ľudoopoch, ktoré ukazujú ako blízko sú ich schopnosti tým ľudským. Jane Goodall skúmala sociálny život šimpanzov v tanzánskych pralesoch. Zaznamenala u nich také prejavy náklonnosti akými sú bozkávanie, objatie a držanie sa za ruky. Šimpanzy sa vedia smiať ale vedia aj podvádzať a navzájom si pripravovať lest'. Goodall odhalila aj temné stránky ich spoločenského života, v ktorom sa nachádza sexuálne násilie, teritoriálna agresia či zabíjanie šimpanzov z iných skupín. Stretla sa ale aj s prípadmi súcitu a empatie, napr. v prípadoch adopcie sirôt samcami z konkurenčnej skupiny. Pozorovala aj také javy akými boli hlboká pozornosť či extatické tance pri vodopádoch.³⁴ Iné štúdie hovoria o prípadoch adopcie opice s deformovanými končatinami a to dokonca v rámci iného kmeňa, o vrátení zraneného dieťaťa gorilou v ZOO alebo o zmierovacej stratégii šimpanzov, ktorá je uplatňovaná v prípade konfliktov medzi samcami a ktorá vedie k upokojeniu a následnej kooperácii medzi pôvodne bojachtivými jedincami. U šimpanzov sa dokonca hovorí o existencii kódexu sociálneho správania a evidentné sú aj tresty pre tých, ktorí ho porušia.

Aj keď je možné šimpanzy veľmi dobre učiť znakovú reč, existuje debata o tom, či sa to dá považovať za dôkaz základných jazykových schopností. Hrtan ľudoopov im nedovoľuje modulovať zvuky tak, aby mohli verbalizovať svoju komunikáciu aj keď majú podobne ako mnohé iné druhy charakteristické zvuky a gestá určené napr. na signalizáciu nebezpečenstva alebo rôznych druhov potrieb. Pri používaní znakovkej reči sú síce schopné tieto znaky aj kombinovať ale nikdy nenadobúdajú ustálenú formu syntaxe. Šimpanzy teda majú pozoruhodné komunikačné schopnosti, tie sú ale stále veľmi vzdialené od ľudského

---

³⁴ Porov. GOODALL, J.: *The Chimpanzees of Gombe*. Cambridge: Harvard University Press, 1986.

symbolického jazyka. Navyše, znaky ktoré sa šimpanzy naučia používať nie sú ich výtvorom ale sú vždy vnesené zo strany ľudského cvičiteľa. Jazyk je zo svojej podstaty sociálnym javom a kultúrne vzory našich predkov sa museli vyvíjať paralelne s organizáciou ich mozgových štruktúr a vznikom jazykových systémov bez prítomnosti vonkajšieho inštruktora.

Neuroantropológ Terrence Deacon vníma symbolické reprezentácie ako kľúčový faktor v trojcestnej interakcii medzi jazykom, fyziológiou mozgu a kultúrou v histórii evolúcie. Na rozdiel od ukazovateľov a ikon, ktoré ostávajú v úzkom súvisi s objektami a udalosťami na ktoré odkazujú, symboly poskytujú abstraktnejšiu úroveň reprezentácie. Symboly totiž môžu navzájom súvisieť úplne novým spôsobom a s iba nepriamym odkazom na konkrétne entity. Symboly nám umožňujú zvažovať široký rozsah alternatívnych činností s možnosťou ich mentálneho vyskúšania pred tým, ako pristúpime k samotnej činnosti. Vieme si predstaviť alternatívnu budúcnosť a možné svety. A práve preto, že symboly sú kombinovateľné a disponovateľné s takouto veľkou rôznorodosťou, sú nevyhnutné pre skutočnú jazykovú komunikáciu. Deacon odmieta tvrdenia, podľa ktorých je jazyk jednoducho vedľajším produktom zväčšujúceho sa mozgu. Práve naopak tvrdí, že fyziológia samotného mozgu bola ovplyvnená vznikom a používaním jazyka. Ľudský mozog sa v procese vývoja postupne nielen zväčšuje ale je aj organizovaný novým spôsobom, napr. má obrovskú rozmanitosť spojení medzi prefrontálnym kortexom (PFC) a ostatnými časťami mozgu.

Pozoruhodné rozšírenie mozgu, ku ktorému došlo počas evolúcie človeka, a nepriamo vytvorená prefrontálna expanzia, neboli príčinou symbolického jazyka, ale jeho dôsledkom. Ako ukázali experimenty, šimpanzy sú za optimálnych tréningových podmienok schopní naučiť sa používať jednoduchý systém symbolov. Takže nie je nemysliteľné, že prvý krok na ceste k symbolom bol urobený australopitekmi s kognitívnymi schopnosťami zhruba na úrovni súčasného šimpanza a že to vyvolalo zložitú históriu obojstranného pôsobenia, v ktorej používanie symbolov viedlo k väčšej prefrontalizácii, účinnejšej artikulácii a lepšej sluchovej kapacite a predispozícií, ktoré uľahčili získanie a využitie týchto nových nástrojov komunikácie a myslenia.³⁵

Symbolizácia tiež obohatila oblasť vedomia, ktorá prestala byť epizodickou alebo primárne orientovanou na miestne udalosti. Keďže človek je od tejto úrovne schopný

---

³⁵ DEACON, T. W.: *The Symbolic Species: The Co-evolution of Language and Brain*. New York, London: Norton, 1997, s. 340.

porovnávať alternatívne budúcnosti, možnou sa stala aj nová úroveň sebaurčenia a bolo dosiahnuté explicitnejšie chápanie seba samého. Deacon tiež trvá na tom, že symbolický jazyk je vnútorne sociálny.³⁶ Jazyk tak uľahčil komunikáciu, ktorá zlepšila sociálnu spoluprácu napr. pri love, výrobe nástrojov alebo pri zakladaní prvých ľudských sídel. Priniesol tiež nový kanál, vhodný na odovzdávanie informácií medzi jednotlivými generáciami, ktorý napokon v mnohých aspektoch prekonal kanál genetickej dedičnosti. Prenos informácií cez symboly umožnil presun bremena adaptívnej zmeny z génov do oblasti kultúry, v ktorej môžu zmeny prebehnúť oveľa rýchlejšie. Rituály a naratívy ako aj rodičovské pokyny posúvajú kultúrne vzorce cez jednotlivé generácie.

Kanadský psychológ a neurovedec Merlin W. Donald predpokladá dva typy predhumánnej kultúry. Epizodická kultúra hominoidovcov bola orientovaná na konkrétne udalosti a založená na príslušnej činnosti. Epizodická pamäť je krátkodobá a viazaná na konkrétne situácie. Tomu zodpovedá aj obmedzená komunikácia, ktorá sa uskutočňuje výhradne cez znaky reprezentujúce špecifické udalosti a kooperatívne sociálne správanie je nasmerované na okamžité potreby.³⁷ Mimetická kultúra druhu *Homo erectus* pred dvoma miliónmi rokov zahŕňala zložitejšie formy neverbálnej komunikácie a zobrazovania. Podľa Donalda boli v tejto fáze vzťahy neustále obnovované prostredníctvom gest, mimiky alebo aj tanca. Skupiny sa formovali a upevňovali prostredníctvom vznikajúcich rituálov, v rámci ktorých sa verejne vyjadrovali spoločné reakcie.

Mimetická zručnosť predstavovala novú úroveň kultúrneho, pretože viedla k rôznym novým spoločenským štruktúram vrátane zdieľaného modelu samotnej spoločnosti. Poskytla tak nové prostriedky pre sociálnu kontrolu a koordináciu, ako aj kognitívnu podporu rôznych pedagogických schopností a kultúrnych inovácií. V mozgu jednotlivca bola táto zručnosť výsledkom nového systému sebachápania. Mnoho kognitívnych funkcií zvyčajne

---

³⁶ “Though symbolic thinking can be entirely personal and private, symbolic reference itself is intrinsically social. Not only do we individually gain access to this powerful mode of representation through interactions with other members of the society into which we are born, but symbols themselves can be traced to a social origin. Our uniquely human minds are, in a very concrete sense, the products of an unusual reproductive challenge that only symbolic reference was able to address—a concrete internalization of an ancient and persisting social evolutionary predicament that is uniquely human.” DEACON, T. W.: *The Symbolic Species: The Co-evolution of Language and Brain*, s. 410.

³⁷ “... apes represent the pinnacle of the episodic mind: procedurally skilled, as in the case of most animals possessing central nervous systems, and extremely adept in the realms of event perception and episodic storage. Where mammals in general may excel in both these areas, apes have an increased capacity for self-representation and better problem-solving skills than other mammals, and even than other primates.” DONALD, M.: *Origins of the Modern Mind. Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition*. London, Cambridge: Harvard University press, 1991, s. 159-160.

identifikovaných výlučne s jazykom, bolo prítomných už v mimetickej zručnosti; napr. intencionálna komunikácia, rekurzia, a diferenciácia potrieb.³⁸

Donald vidí dramatickú zmenu v objavení sa mýtiskej kultúry u kromaňonského človeka v čase pred zhruba 30 000 rokmi. Vynájdenie symbolov prinieslo schopnosť abstraktnejšieho myslenia a širších sémantických referenčných sietí. Hovorený jazyk sa objavuje spolu s účinným hlasovým aparátom a rozvojom mozgových štruktúr na sluchové spracovanie, slovnej pamäte a orálnej motoriky. Naratívny a orálne tradície spôsobili zjednocovanie udalostí v časových a kauzálnych vzorcoch. Mýty priniesli imaginatívne modely vesmíru a širší kontext pre ľudský život, špeciálne mýty o stvorení, sociálnych vzťahoch, živote a smrti. Donald to v závere svojej publikácie sumarizuje takto:

Naše gény môžu byť do značnej miery identické s génmi šimpanza alebo gorily, ale naša kognitívna architektúra nie. A keď sme dosiahli kritický bod v našej kognitívnej evolúcii, stali sme sa stvoreniami, ktoré sú navzájom zosieťované a používajú symboly, na rozdiel od všetkých našich predchodcov. Bez ohľadu na to, či bude náš súčasný časový rámec potvrdený alebo radikálne zmenený budúcim výskumom, toto nie je špekulácia: Ľudia sú úplne odlišní. Naše mysle fungujú na niekoľkých fylogeneticky nových reprezentačných úrovniach, z ktorých žiadna nie je k dispozícii zvieratám.³⁹

4. Evolúcia náboženstva

Považujúc paleolitického človeka za „úplného človeka“, vyplýva z toho tiež fakt, že tento človek mal určité náboženské predstavy a praktizoval určité rituály. Ak sa ale dnes zhodujeme na skutočnosti, že paleolitický ľudia mali „náboženstvo“, je ťažké (príp. úplne nemožné) určiť jeho obsah. Aj napriek tomu, že dôkazy o existencii takýchto náboženstiev nie sú nedostatočné, sú ale často „nepriehľadné“ a nepríliš pestré. Až v období mladého paleolitu nachádzame jaskynné maľby a rytiny, pomalované kamene, kostené a kamenné sošky. Aj keď v niektorých prípadoch si môžeme byť istí prinajmenšom ich „náboženskou“ zameranosťou, väčšina dokladov pochádzajúcich z obdobia pred aurignaciom (prvá mladopaleotická kultúra z obdobia asi pred 30 000 rokmi) neodhaľuje okrem svojej úžitkovej

---

³⁸ DONALD, M.: *Origins of the Modern Mind. Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition*, s. 199-200.

³⁹ DONALD, M.: *Origins of the Modern Mind. Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition*, s. 382.

hodnoty vôbec nič.⁴⁰ A predsa je nemysliteľné, že by nástrojom nebola pripisovaná určitá posvätnosť a neinšpirovali by množstvo mytologických príbehov. Súčasný paleontologický nález tak posúvajú „počiatky“ človeka a kultúry do stále väčšej minulosti. Ukazuje sa, že človek je omnoho starší a jeho psychicko-mentálna činnosť omnoho komplexnejšia, než by sme sa ešte pred niekoľkými desaťročiami odvažovali tvrdiť. Na základe existencie symbolického systému časových záznamov z neskorého paleolitu založených na pozorovaní lunárnych fáz sa dá predpokladať, že niektoré sezónne či periodické obrady boli stanovované dlho dopredu. Je to tak dodnes napr. u pôvodných obyvateľov Sibíri a Severnej Ameriky. Tento systém záznamov sa udržal viac ako 25 000 rokov a podľa niektorých autorov (Marshak) sa písmo, aritmetika a kalendár prvých kultúr pravdepodobne vzťahuje k symbolike, ktorá nadväzuje práve na záznamy používané v paleolite.⁴¹ Aj napriek týmto ťažkostiam sa pozrime na evolúciu základných črt náboženského života.

Etológom, ako napr. Julian Huxley alebo Konrad Lorenz, sa podarilo opísať množstvo živočíšnych rituálov. Živočíchy preukazujú množstvo formalizovaných repertoárov správania, akými sú napr. dvoriace alebo teritoriálne rituály, ktoré sa geneticky prenášajú. Jeden príslušník druhu je naprogramovaný tak, aby bol schopný adekvátne odpovedať na rituálne správanie iného jedinca, ktorý tak môže signalizovať svoj úmysel a vyvolať primeranú reakciu. V tomto duchu je možné chápať aj ľudské rituály ako podporované podobnými genetickými a mozgovými (nižšími) štruktúrami, so silnou emocionálnou koreláciou. Na druhej strane je tu veľká skupina antropológov (napr. Eugene d'Aquili⁴²), ktorí chápu rituály ako úplne prenášané kultúrou, bez špecifického genetického základu. V tomto pohľade pôsobia najdôležitejšie ľudské rituály ako pomoc jednotlivcom aj skupinám pri zvládaní kríz a životných prechodoch (narodenie, výchova dieťaťa, puberta, manželstvo, smrť).

Niektorí antropológovia vidia v rituáloch primárne náboženské fenomény, z ktorých až následne vyplývajú ďalšie črty náboženstva. Samotné náboženské presvedčenie považujú za neskoršiu racionalizáciu takýchto rituálov, ktorých základnými funkciami sú tie sociálne. Napr. takmer každá kultúra ma nejakú formu iniciačných obradov, v rámci ktorých je adolescent prijímaný do sveta dospelých a je tak zabezpečená kontinuita sociálneho poriadku. Iní však zdôrazňujú, že rituály majú mnoho rozmerov a každý z nich je dôležitý. Rituály teda

---

⁴⁰ Porov. ELIADE, M.: *Dějiny náboženského myšlení I.* Praha: OIKOYMENH, 1995, s. 19-20.

⁴¹ MARSHAK, A.: *The Roots of Civilization: The Cognitive Beginnings of Man's First Art, Symbol, and Notation.* New York: McGraw-Hill, 1971, s. 81.

⁴² D'AQUILI, E. G.: The Myth-Ritual Complex: A Biogenetical Structural Analysis. In: *Zygon* 18 (1983), s. 247-269.

môžu byť spoločenstvo formujúce prvky, ale často získavajú formu symbolického prijatia príbehu (mýtu). Niektoré náboženské rituály (obete, sviatosti) sú spôsobmi ako sa dotknúť posvätna. Môžu byť chápané ako nosiče komunikácie s božským napr. na odčinenie viny, oslavu a vďaka vzdávanie, alebo na vyjadrenie smútku a straty.

Jedinečným znakom ľudskej spoločnosti je potreba života v zmysluplnom svete. Mýty a posvätné príbehy sú považované za vyjadrenie niektorých aspektov kozmického poriadku. Ponúkajú ľuďom spôsob pochopenia seba samých a usporiadania nadobudnutých skúseností do zmysluplného rámca. Prinášajú vzory pre rôzne typy ľudskej činnosti a rady pre život v harmónii s kozmickým poriadkom. Tieto príbehy sa často vzťahujú na skúsenosť posvätna a poukazujú na zachovanie sily v ľudskom živote. Odkazujú na prvotné časy, pôvod sveta a ľudstva, alebo na zdroje ľudského odcudzenia, trápenia a smrti.⁴³ Takmer v každej kultúre nachádzame príbehy o stvorení a začiatku sveta ako aj konci všetkých časov, smrti, príp. cyklického návratu do života. Existujú však aj mýty, ktoré sú vystavané okolo nejakej konkrétnej udalosti alebo významnej osoby z komunitnej pamäti. Francúzsky antropológ Claude Lévi-Strauss prišiel s analýzou spoločných vzorov v mýtoch. Centrálnou je podľa neho vždy nejaká zo základných kontradikcií alebo polarít, napr. život/smrt', dobro/zlo, muž/žena, príroda/kultúra, leto/zima a pod. Symbolické sprostredkovanie takýchto konfliktov pomáha reagovať na ich individuálne alebo spoločenské napätia a krízy, čím prispieva k prispôsobeniu a sociálnej stabilite.⁴⁴

Andrew Newberg a Eugene d'Aquili tvrdia, že evolučný vývoj pospájal neurónové obvody nášho mozgu takým spôsobom, ktorý umožňuje náboženskú skúsenosť. Náboženstvo napĺňa našu základnú potrebu orientácie seba samého v širšom rámci významu, a to najmä prostredníctvom kozmických mýtov a skúsenosti jednoty všetkých vecí. Spomínaní autori experimentovali so zobrazovaním mozgu budhistických mníchov a františkánskych rehoľných sestier v čase ich duchovnej meditácie. Štúdie ukázali zvýšenú aktivitu v čelnom laloku, ktorý

---

⁴³ "... by its very nature sacred time is reversible in the sense that properly speaking, it is a primordial mythical time made present. Every religious festival, any liturgical time, represents the reactualization of a sacred event that took place in a mythical past, "in the beginning." ELIADE, M.: *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. New York: Harcourt Brace & World, 1963, s. 68-69.

⁴⁴ „Jestliže cílem mýtu skutečně je poskytnout logický model sloužící k vyřešení určitého rozporu (což je úkol neproveditelný, jeli rozpor reálný), vznikne teoreticky nekonečný počet listů, z nichž každý se bude nepatrně lišit od toho předcházejícího. Mýtus se bude odvíjet jakoby ve spirále, dokud se nevyčerpá duchovní impuls, jenž mu dal vzniknout. Rozvíjení mýtu je tedy spojitě, naopak jeho struktura si uchovává charakter nespojitý.“ LÉVI-STRAUSS, C.: *Strukturální antropologie*. Praha: Argo, 2006, s. 203

je centrom pozornosti aj v prípade absencie zmyslových vstupov.⁴⁵ Na rozdiel od toho, poklesla aktivita tak v pravom temennom laloku, spojenom najmä so schopnosťou kauzálneho a časového usporiadania či verbálnych a logických schopností, ako aj v ľavom temennom laloku, ktorý je spojený s integračnými, holistickými a priestorovými vzťahmi. Zníženie aktivity v oblasti časovej organizácie je ľahko spojitelné so stratou povedomia o plynutí času, tak ako o tomto jave hovoria mystici v rôznych náboženstvách a kultúrach. Zníženie aktivity v oblasti priestorového usporiadania nachádza svoju paralelu v zážitku jednoty všetkého bytia, strate individuality a zotierania všetkých tradičných hraníc, tak ako to znova opisujú mystici.

Všetky tieto zistenia v sebe obsahujú istý prvok ambivalentnosti. Na jednej strane môžu byť interpretované ako dôkaz, že neurónové siete sú v konečnom dôsledku zodpovedné za naše predstavy Boha alebo akejkoľvek transcendentnej reality. Na druhej strane možno tvrdiť, že naše mozgové štruktúry sa rozvinuli v súlade s tým, ako na transcendentnú realitu reagovali naši predkovia. V každom prípade, všetky tvrdenia o realite (nech už ide o stôl, elektrón alebo lásku iného človeka) si vyžadujú neurálnu aktivitu v mozgu. Realita entít na ktoré naše symboly odkazujú však nemôže byť určená iba na základe vyšetrenia mozgovej aktivity. Napr. mystická skúsenosť nevyhnutne smeruje poza skúsenosť samotnú a vyžaduje si interpretácie, ktoré sú ovplyvnené jazykom a kultúrnymi predpokladmi či konceptmi.

Svetové náboženstvá majúce svoje korene v období, ktoré Karl Jaspers nazval „axiálnou dobou“ (800 – 200 pred Kr.),⁴⁶ majú veľa spoločných znakov. Všetky hovoria o nejakej forme počiatočného zjavenia, s ktorou mal človek skúsenosť a ktorá musí byť interpretovaná v rámci konkrétneho historického kontextu a kultúrnych predpokladov. Všetky majú posvätné písma, ktoré sú intenzívne používané v spojení s nejakou formou uctievania

---

⁴⁵ “A number of studies have focused on the frontal lobes as being an important mediator in religious and spiritual practices. Early studies of meditation techniques frequently reported changes in electrical activity in the frontal lobes. The frontal lobes are also important in the elaboration of ritual since the frontal lobes are well known to be involved in the initiation and coordination of movement. The frontal lobes are also crucial to the expression of language. Thus, rituals that involve body movement (for example, bowing or dancing) as well as verbal activity (for example, singing or praying) likely involve the frontal lobe. More recent work has implicated the frontal lobes in the modulation of emotion such that the frontal lobes might be particularly important in the development of empathy and compassion. If these concepts are to be important in religion, then the frontal lobes might be necessary in enabling these processes to arise within each of us.” NEWBERG, A. B.: *Principles of Neurotheology*. Farnham, Burlington: Ashgate e-Book, 2010, s. 172.

⁴⁶ Jaspers chcel zdôrazniť, že v tomto období sa v štyroch na sebe nezávislých kultúrnych priestoroch objavili filozofické a náboženské tradície, ktoré dodnes tvoria základy civilizácií. S príchodom hinduizmu a budhizmu v Indii, taoizmu a konfucianizmu v Číne, prorockého judaizmu a zoroastrizmu na Blízkom východe a filozofie v starovekom Grécku vznikol nábožensko-filozofický pohľad na svet, na ktorom sú postavené základy väčšiny civilizácií a ľudstvo z neho čerpá dodnes. Toto vykročenie k absolútnu Jaspers nazýva „zduchovením“ a spôsobilo podľa neho podstatnú premenu ľudstva a vznik dejín v užšom zmysle slova.

a liturgiou. Všetky tiež majú špecifickú morálnu náuku, ktorá je postavená na všeobecných etických princípoch. A rovnako sú všetky konfrontované s každodennými problémami a otázkami na ktoré však často dávajú rozdielne odpovede. Na rozdiel od starších, kmeňových náboženstiev, ktoré sa takmer výhradne spájali s lokálnymi komunitami, sa tieto novšie tradície vyznačujú hľadaním väčšej univerzality a snahou o racionálnu artikuláciu svojich všeobecných princípov. Problematika ľudskej prirodzenosti a koncepcia ja sa tak dostáva do úplne nových súvislostí. Východné tradície hľadajú únik z úzkosti a utrpenia skrze meditáciu, osvietenie, asketizmus a zbavenie sa túžob. Západné tradície smerujú skôr k preorientovaniu vlastného ja prostredníctvom napojenia sa na boha a poslušnosti voči nemu.

Svojím príspevkom som chcel na viacerých príkladoch ilustrovať fakt, že evolučná teória a genetika, resp. informácie ktoré nám prinášajú podstatne menia náš pohľad na nás samých. Bolo by chybou tieto informácie ignorovať či už z pohodlnosti alebo z falošnej vernosti „tradičným“ teóriám. V pripravovanej štúdiu bude tento môj pohľad komplexnejší, keďže bude navyše obsahovať aj analýzu ľudskej prirodzenosti z pohľadu neurovedy. Aj prostredníctvom procesuálnej filozofie sa podľa môjho presvedčenia dá ukázať, že ľudské bytie je mnohoúrovňovou jednotou, stelesnením sociálneho ja a zodpovedným činiteľom so schopnosťou rozumu a emócií. Toto je obraz človeka a jeho prirodzenosti tak, ako nám ho predstavuje súčasná úroveň poznania. Aj z hľadiska našej snahy o premyslenie prarodinných stratégií je dôležité tento obraz znovu a znovu reflektovať.

Použitá literatúra:

D'AQUILI, E. G.: The Myth-Ritual Complex: A Biogenetical Structural Analysis. In: *Zygon* 18 (1983), s. 247-269.

DEACON, T. W.: *The Symbolic Species: The Co-evolution of Language and Brain*. New York, London: Norton, 1997.

DONALD, M.: *Origins of the Modern Mind. Three Stages in the Evolution of Culture and Cognition*. London, Cambridge: Harvard University press, 1991.

ELIADE, M.: *Dějiny náboženského myšlení I*. Praha: OIKOYMENH, 1995.

ELIADE, M.: *The Sacred and the Profane: The Nature of Religion*. New York: Harcourt Brace & World, 1963.

GOODALL, J.: *The Chimpanzees of Gombe*. Cambridge: Harvard University Press, 1986.

LÉVI-STRAUSS, C.: *Strukturální antropologie*. Praha: Argo, 2006.

MARSHAK, A.: *The Roots of Civilization: The Cognitive Beginnings of Man's First Art, Symbol, and Notation*. New York: McGraw-Hill, 1971.

NEWBERG, A. B.: *Principles of Neurotheology*. Farnham, Burlington: Ashgate e-Book, 2010.

RUSE, M.: *Taking Darwin Seriously*. Oxford: Basil Blackwell, 1986.

SOBER, E. and WILSON, D. S.: *Unto Others: The Evolution Psychology of Unselfish Behavior*. Cambridge: Harvard University Press, 1998.

WILSON, E. O.: *On Human Nature*. London: Harvard University Press, 1978.

WILSON, E. O.: *Sociobiology: The New Synthesis*. Cambridge: Harvard University Press, 1976.

WRIGHT, R.: Infidelity: It may be in our genes. Our Cheating Hearts. Devotion and betrayal, marriage and divorce: how evolution shaped human love. *Time Magazine*, Vol. 144, No. 7, 1994, s. 45-52.

Doc. PhDr. Miroslav Karaba, PhD.

Katedra kresťanskej filozofie

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Kostolná 1, P.O. Box 173

814 99 Bratislava

e-mail: miroslav.karaba@truni.sk

dr. hab. Stanisław Biały, prof. UKSW: **Katolícka etika ako stabilizátor manželských, rodinných a sociálnych vzťahov v multikulturálnom prostredí**

Anotation: The author has made a scientific reflection on the subject of whether Christian values (and hence the resulting ethical norms concerning family, marital and social life) are universal in contrast to others that do not have to be such. So, whether they can still be treated as a keystone of social life, in all its dimensions. In response, he came to the conclusion that this question should be answered positively. This is because ethical principles find justification in human nature, the rational construction of which is an instrument for finding and respecting them; it is - in the same way - a kind of human calling. The human conscience in the synderesis layer is the best guardian of this truth; (that means: given in the natural and supernatural layers to knowledge as an ethical good).

Key words: ethics, integration, society, Catholic church, ethical doctrine, pastoral care, keystone, cultural identity.

Wstęp

Stawiamy pytanie, czy etyka katolicka w współczesnym środowisku wielokulturowym może być stabilizatorem relacji małżeńskich, rodzinnych i społecznych. Jeśli tak, to w jakim sensie i pod jakimi warunkami? Poruszać zaś będziemy się w ramach myślenia, jakie proponuje Kościół katolicki w filozofii tomistycznej.

1. Człowiek istotą moralną

1.1. Człowiek istotą przygodną

Człowiek jest istotą przygodną (tzn. w pewnym sensie zależną, nie istnieje jako byt konieczny), a więc posiada swoje (ściśle określone) pole powinności. Z tego powodu w każdym społeczeństwie ludzie mają pewne wyobrażenia o tym, co jest wartościowe, cenne, o coś zabiegają, czegoś pragną i czegoś unikają. W każdym występują określone, choćby

najprostsze regulacje moralne, dotyczące choćby najprostszycch relacji między płciami, rodzicami i dziećmi, starszymi i młodszymi. Różna jest treść tych regulacji, sposób ich uzasadniania, różny też jest stopień ich praktycznego przestrzegania w określonych społeczeństwach - każde z nich jednak ma swoją moralność.

Refleksja etyczna wyłoniła się natomiast jako dziedzina filozofii (tzw. filozofia praktyczna) na pewnym szczeblu rozwoju społecznego. W Europie, głównie w starożytnym Grecji, rozwijała się w sytuacji różnicowania się stosunków społecznych (wykształcanie się państwowości, zorganizowanej wytwórczości itp.) oraz wysokiego poziomu myślenia abstrakcyjnego, zdolności syntetyzowania i wnioskowania, czego przykładów dostarczają m.in. Sokrates, Platon, Arystoteles.

Chociaż w języku potocznym pojęcia "etyka" i "moralność" bywają utożsamiane i używane zamiennie, to już w publikacjach o charakterze naukowym przez moralność rozumie się zespół poglądów, ocen, norm i wzorów osobowych ukształtowanych historycznie i regulujących w danym społeczeństwie całokształt stosunków między jednostkami, między jednostkami a grupami oraz między grupami społecznymi z punktu widzenia dobra i zła. Etyka natomiast to dyscyplina zajmująca usystematyzowaniem wiedzy dotyczącej moralności.

1.2. Człowiek istotą posiadającą prawo naturalne

Człowiek jednak nie zadowala się stwierdzeniem posiadania pola powinności moralnej, jako pochodnej odkrytych przez siebie wartości. Ustawicznie szuka pogłębienia uzasadnień dla tej rzeczywistości i chce się nią dzielić z innymi jako czymś istotnym i celowym. Pytamy dlaczego, skąd się bierze w człowieku to ciągle pragnienie uniwersalizmu wartości i norm moralnych? Tak oto docieramy do pojęcia prawa naturalnego, to znaczy takiego prawa, które jest wpisane w naturę ludzką, i które w swej treści jest jednakowe dla każdego człowiek. Na bazie trzech inklinacji czytelnych dla rozumu ludzkiego odczytujemy to, co jest istotne dla człowieka jako bytu, i uznajemy społecznie jako jego uprawnienie. Tak oto - możemy mówić o prawach człowieka, o ich uzasadnieniu, o ich treści, ale także o zagrożeniu co do ich respektowania.

Jak można niniejszym uzasadnić konieczność ich legalizacji? Tak, aby obowiązywały niezależnie od poglądów każdego człowieka? O niezbywalnej godności człowieka może

przekonać tylko wiara w nadprzyrodzony sens pola odpowiedzialności (etyki i moralności). W tym zagadnieniu z pomocą podpowiada nam metafizyka (to znaczy filozofia bytu), iż wiara i rozum stanowią dwie różne dziedziny poznania, które w poszukiwaniach prawdy o świecie uzupełniają się wzajemnie. Rozum poznaje nie tylko rzeczy materialne, ale również Boga, jego istnienie jego własności, jego działanie. Istnieją jednak prawdy dla rozumu niedostępne, są to prawdy wiary, które jedynie objawienie może ludziom udostępnić. Niektóre prawdy przekraczają rozum, ale żadna mu się nie sprzeciwia. Nie może być sprzeczności między objawieniem a rozumem; podwójnej prawdy o tej samej rzeczy, jednej objawionej, a drugiej wyprowadzonej przez rozum być nie może, bo wszelka prawda, zarówno objawiona, jak i naturalna, pochodzi z jednego źródła: od Boga. Prawda, jaką Bóg zsyła na drodze łaski, uzupełnia, ale nie zmienia tej, którą udostępnia na drodze przyrodzonej.

Na tej podstawie powstała koncepcja rozgraniczenia filozofii i teologii. Teologię buduje się na podstawie objawienia, filozofię wyłącznie na zasadach rozumu. Nawet gdy traktują o tych samych sprawach, każda traktuje inaczej. Filozofia, jeśli służy teologii, to jedynie w tym sensie, że przygotowuje do wiary, i ją uzasadnia jako prawdziwą. Jednak na szczęście takie rozdzielenie teologii i filozofii jest celowe w tym sensie, iż powoduje, iż uzasadnienie pola powinności, które staje przed ludzkim sumieniem, jako ostateczne zobowiązanie, może być skuteczne dla każdego człowieka, nie tylko tego ochrzczonego. A to znaczy z że może przekonać każdego człowieka (wolnego w swoich przekonaniach) do poglądu, że coś trzeba zrobić, a czegoś nie wolno zrobić, i że za taki wybór można i należy poświęcić wszystko co człowiek posiada, jako że jest wybór moralny jest istotowo dla bytu ludzkiego - najważniejszy, jako że jest on potwierdzający go jako byt uznający siebie za przygodny (zależny od Boga). Taki czyn jest więc sprawiedliwy, oddający sprawiedliwą cześć Bogu, tj. cześć opartą na poznanej prawdzie: poznanej rozumowo i poprzez wiarę.

2. Społeczna potrzeba etyki katolickiej

2.1. Objawienie w Chrystusie zakotwiczeniem powinności moralnej

Ponieważ człowiek jest bytem zależnym (np. od bytu doskonałego), moralność jest czymś co ułatwia współzycie ludzi, umożliwia je, czyni pięknym, dobrym, harmonijnym, świętym. Przyrównuje się moralność do „spoiwa”, „smaru”, ułatwiającego działanie „maszy-

ny społecznej”. Ta funkcja moralności wiąże się z jej nurtem solidarnościowym, akcentującym wartości pokojowego współżycia, życzliwości, tolerancji, poszanowania ludzkiej godności⁴⁷. Dobrze to określił prof. Livio Melina, teolog moralny, który wskazując na profetyczne znaczenie encykliki *Humanae vitae* (konferencja w Brescii – Italia), wyjaśniał związek moralności i pokojowych relacji społecznych: Zauważył, np. że: „Wprowadzenie antykoncepcji spowodowało niebezpieczne mutacje na relacjach społecznych, stwarzając śmiertelne niebezpieczeństwo dla wspólnego dobra”⁴⁸.

2.2. Cywilizacyjne znaczenie objawienia chrześcijańskiego

Cywilizacyjne dotarcie objawienia chrześcijańskiego do wielokulturowego społeczeństwa, sprowadza się w istocie do treści najważniejszego przesłania, że: „Miłość czysto-ludzka (jak i ta objawiona - Boża, tj. wiara i jej zasady) nie jest jakąś relatywną rzeczywistością. Prawdziwa Miłość to dar od Boga dla nas, który przejawia się w życiu w łasce mającym doprowadzić nas do świętości. „W tym kontekście, seksualność jest darem dla drugiego człowieka mającym swoje społeczne konsekwencje. Każdy kto niewłaściwie z niego korzysta, wprowadza w świecie chaos”. Tym samym, że miłość homoseksualna i tym podobne zachowania, są „w swej istocie całkowitym odwróceniem Bożej logiki, w której miłość pomiędzy mężczyzną a kobietą jest zawsze otwarta na życie”⁴⁹.

---

⁴⁷ W swoim przemówieniu, ks. Melina wskazał, że rodzina stała się celem ataków od lat 60' XX w. Za owymi atakami - jego zdaniem – stoją radykalni zwolennicy sekularyzmu (także ci z Rzymu), dążący do redukcji populacji. We Francji obfite żniwo zebrała działalność masonów, którzy w przededniu seksualnej rewolucji mieli w planach uwolnienie społeczeństwa od wszelkich elementów judeochrześcijańskiej tradycji. Zawierać się w tym miała redefinicja pojęcia rodziny. *Dzisiaj, wobec rozpowszechnienia antykoncepcji – rodziny, wspólnoty i całe społeczeństwa doświadczają dewastujących skutków tych działań – podkreślał. - Miłość nie jest jakąś relatywną rzeczywistością. Prawdziwa Miłość to dar od Boga dla nas, który przejawia się w życiu w łasce mającym doprowadzić nas do świętości – dodał. W tym kontekście, seksualność jest darem dla drugiego człowieka mającym swoje społeczne konsekwencje. Każdy kto niewłaściwie z niego korzysta, wprowadza w świecie chaos.*

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ Tamże.

3. Współczesna negacja etyki katolickiej i tego konsekwencje

3.1. Aspekt filozoficzny

Sprzeniewierzenie się tradycyjnym zasobom etyki katolickiej może wychodzić z prostego faktu (jednak bardzo namacalnego), istnienia różnych konfliktów między ludźmi oraz odejścia od wiary w ateizm lub sceptycyzm co do źródeł poznania. To istniejące zło staje się poważnym czynnikiem zgorzenia etycznego i porzucenia norm etycznych jako np. nieskutecznych w życiu. Ten fakt ma tutaj swoje źródło, jak i sprawia, że człowiek człowiekowi staje się wilkiem, że toczy się walka wszystkich przeciw wszystkim (por. T. Hobbes), że: „piekłem dla człowieka są inni ludzie” (por. J.P. Sartre). A to znów uniemożliwia osiąganie celów praktycznych, współpracę i współdziałanie, oraz integrowanie zbiorowości – pełni więc funkcje pragmatyczne (egoistyczne). Po prostu naruszanie zasad etycznych, dezorganizuje życie zbiorowości, naraża ludzi na straty i niedogodności. I odwrotnie, respektowanie np. zasad słowności, prawdomówności, terminowości, odpowiedzialności, rzetelności, dotrzymywania umów, jest warunkiem zaufania niezbędnego m.in. w zorganizowanej wytwórczości i wymianie, bankowości, w wykonywaniu usług i korzystaniu z nich, także w działalności politycznej, w życiu rodzinnym itp.

Trzeba przyznać, że moralność, podobnie jak i inne zjawiska społeczne, jest zróżnicowana, ulega historycznym przemianom, w różnych epokach różnie pojmowane były np. problemy wolności i niewolnictwa, godności i praw człowieka, tolerancji i sprawiedliwości. O złożoności moralnej rzeczywistości - wielości, pluralizmie przekonań i zachowań moralnych, decydują kulturowe i materialne warunki życia ludzi, a także odmienne założenia filozoficzne i światopoglądowe - wyobrażenia dotyczące istoty człowieka, jego powołania, wartości i celu życia, oraz działalność wychowawcza, wyrażająca zarówno warunki społeczne, jak i określone koncepcje filozoficzno światopoglądowe. Moralnością (niniejszym) trzeba umieć zarządzać, jako wielkim społecznym dobrem.

3.2. Aspekt polityczny (ideologiczny)

Począwszy od epoki oświecenia, w kulturze europejskiej dostrzega się szeroko rozprzestrzenioną nieufność w stosunku do objawienia Bożego, rozumianego jako wydarzenie historyczne, jako spotkanie z żywym Bogiem w ramach historii zbawienia. To od tego czasu (w sensie systemowym) zaczęto przeciwstawiać Objawieniu poznanie czysto rozumowe,

czierpiące dane jedynie z ludzkiego, empirycznie sprawdzalnego, doświadczenia. Jako przejaw takiego racjonalizmu w czasie rewolucji francuskiej wewnątrz paryskiego kościoła Saint Sulpice zdemolowano i zamieniono na *Świątynię Zwycięstwa*, gdzie czczono Boga jako Najwyższy Byt i Najwyższy Rozum.

Chodzi o to, że takie „racjonalistyczne” podejście stawia w opozycji dwa rodzaje poznania, które są w stanie ze sobą w sposób naturalny współpracować: poznanie przez intelekt i poznanie przez wiarę. Przeciwwstawienie to spotkało się z krytyką Jana Pawła II w encyklice *Wiara i rozum* (1998), a także w wykładzie ratyżbońskim – wystąpieniu papieża Benedykta XVI na uniwersytecie w Ratyzbonie w (2006), gdzie papież określił islam jako religię nie uwzględniającą racji rozumowych. To spotkało się z dużą opozycją intelektualną Zachodu (nie tylko islamu), i jest oczywistym znakiem przeżywanego kryzysu moralno-religijnego w Kościele katolickim: „Decydującym stwierdzeniem w tej argumentacji przeciwko nawracaniu poprzez przemoc jest to, że niedziałanie zgodnie z rozumem jest sprzeczne z naturą Boga⁵⁰.

4. Wskazania w obrębie odbudowy chrześcijańskich relacji małżeńskich i rodzinnych

4.1. Wspólnotowe - sprawdzone na tradycyjnych wzorcach - odkrywanie i zapobieganie przyczynom kryzysu moralnego

Sprawdzonym przykładem na sukces odnowy moralnej (przy założeniu, istniejącej katastrofy relacji społecznych i moralnych), a tym samym sukcesu ekonomicznego, (jeśli chodzi o wspólnotowe działanie), może być bez wątpienia to, o czym pisze Tymoteusz Juszcak w: „Ordoliberalizm. Historia niemieckiego cudu gospodarczego”. Zauważa on, że szansą (w obliczu kryzysu moralnego, jaki obecnie przeżywamy w Europie), jeszcze w niewielkim stopniu wykorzystaną, jest dorobek kierunku nazywanego ordoliberalizmem. Miano „ordoliberałów” przywarło do grupy niemieckich ekonomistów i myślicieli społecznych, którzy po II wojnie światowej stworzyli szkołę zwaną *fryburską*. Jej

---

⁵⁰ Benedykt XVI. Wykład w Ratyzbonie/12.09.2016, s. 3.

najwybitniejszymi przedstawicielami byli: Wilhelm Röpke (1899 – 1966), Aleksander Rüstow (1885 – 1963), itp.

Chodzi o to, że „Ordoliberalowie niewątpliwie mieli na oku cel konkretny i bieżący, czyli odbudowanie, po spustoszeniach poczynionych przez nazizm i wojnę, niemieckiej gospodarki, wszelako ich zasadnicza intencja sięgała znacznie dalej i głębiej, chodziło bowiem również o rekonstrukcję moralnych fundamentów społeczeństwa – a żeby powiedzieć wprost: jego rechryzianizację. Kapitałnego znaczenia nabiera w związku z tym fakt, że wszyscy ordoliberalowie to głęboko wierzący chrześcijanie: katolicy albo konserwatywni ewangelicy”⁵¹.

4.2. *Dobre zarządzanie wspólnotą wierzących*

Zdaniem wielu, „to adekwatna orientacja na człowieka może być sposobem zapobiegania kryzysowi moralnemu”, tak jak to dzieje się w każdej dobrze prosperującej firmie. Jeśli tak, to ważne będzie tu pojęcie *satysfakcji (czyli szczęścia), lojalności moralnej* człowieka (posłuszeństwo) oraz czynniki wpływające na poziom tej „satysfakcji i lojalności”. Chodzi o to, że to – „oczekiwania i satysfakcja”, a w konsekwencji lojalność człowieka wobec obowiązującej normy, stanowią dziś społeczne kryterium wyznaczające zmiany w postrzeganiu czym jest norma moralna. Można zauważyć, że w obecnej sytuacji (kryzysu moralnego), że to kategoria satysfakcji (szczęścia) jest na tyle istotna, aby stać się przedmiotem zarządzania. Podobnie jak „niska jakość zarządzania w firmie i niski poziom zarządzania satysfakcją klienta należą do głównych przyczyn wewnętrznych wywołujących kryzys”⁵², tak też jest ze społecznością ludzką, którą stanowi Kościół katolicki, mający tutaj swoje określone cele (dobro małżeństwa i rodziny jako źródło stabilizacji relacji społecznych i odwrotnie). Etyka, którą on tradycyjnie głosi, jest sprawdzonym źródłem szczęścia i posłuszeństwa, czyli pokojowych relacji społecznych, ale ona sama w sobie jeszcze niczego nie załatwi. Jak dobre przedsiębiorstwo, tak i Kościół musi być dobrze zarządzany, aby mógł osiągnąć swój nadprzyrodzony cel.

---

⁵¹ T. Juszczak - „Ordoliberalizm. Historia niemieckiego cudu gospodarczego”, Warszawa 2010.

⁵² M. Huczek, Orientacja na klienta czynnikiem zapobiegania kryzysowi w przedsiębiorstwie, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Zarządzanie” 1 (2013), s. 9-20.

5. Zakończenie i wnioski

Wniosek generalny: wartości chrześcijańskie (a stąd normy dotyczące życia rodzinnego i małżeńskiego) są uniwersalne w odróżnieniu od innych, które takowymi być nie muszą. Dzieje się tak dlatego, że znajdują one uzasadnienie w naturze ludzkiej, której etyczna konstrukcja jest instrumentem do ich odnalezienia, ale i powołaniem człowieka (sumienie ludzkie (w warstwie: *syndereza*) - jest tej prawdy najlepszym strażnikiem). Dlatego też to zasada ochrony tożsamości kulturowej (patrz: tożsamości chrześcijańskiej) jest zasadą przetrwania narodowego i kościelnego, w tym zasadą odpowiedzialności etycznej.

Wnioski szczegółowe:

- A) Ogromna waga integracji środowiska katolickiego w środowisku wielokulturowym.
- B) Centra opiniotwórcze, m.in. uniwersytety muszą na nowo chcieć odkryć swoją niezastąpioną rolę w społecznym konstruowaniu podwalin pod tworzenie obiektywnych (pokojowych) relacji społecznych.
- C) Zarządzanie wspólnotą wiernych musi być bardziej ukierunkowane na szczęście człowieka, tak aby móc pozyskać jego lojalność (czyli posłuszeństwo). Istnieje wielka (moralna) odpowiedzialność biskupów i duszpasterzy w tym niniejszym kontekście.

dr. hab. Stanisław Biały, prof. UKSW

Wydział Studiów nad Rodziną

ul. Wóycickiego 3

01-938 Warszawa

e-mail: 1bialy1@wp.pl

ThDr. Milan Urbančok, PhD.: **Integrita života rodiny v perspektíve ocenenia sekulárnej dimenzie.**

Anotácia: Zdá sa, že dnešné odcudzenie sa kresťanstvu medzi súčasnými generáciami je spojené s negatívnymi obrazmi o človeku ktoré sú mu pripisované – často v priamej spojitosti s obrazom života v rodine. Tento problém sa osobitne týka toho, že v istých konkrétnych prejavoch kresťanov sa ľudské šťastie banalizuje, alebo sa presúva do príliš vzdialeného absolútna po smrti. Rôzne podoby fragmentárnych spiritualít polarizujú, a neraz spôsobujú rozdelenia medzi osobnou a súkromnou sférou konania, medzi spoločenským a rodinným životom a napokon aj medzi „oddelením“ človeka od Boha. Cieľom tohto príspevku je zdôrazniť potrebu interdisciplinárneho postupu pri hľadaní pravdy o človeku a potrebu vnímania širších súvislostí, resp. jeho spojenia so skutočnosťami sveta.

Kľúčové slová: Rodina, sekulárnosť, ekleziológia, morálka, spiritualita.

Úvod

Zdá sa, že dnešné odcudzenie sa kresťanstvu medzi súčasnými generáciami je spojené s negatívnymi obrazmi o človeku, ktoré sú mu pripisované – často v priamej spojitosti s obrazom života v rodine. Problém sa osobitne týka toho, že v istých konkrétnych prejavoch života kresťanov sa ľudské šťastie banalizuje, alebo sa presúva do príliš vzdialeného absolútna po smrti. Rôzne podoby fragmentárnych spiritualít polarizujú obraz o človeku a neraz spôsobujú konflikt medzi osobnou a spoločenskou sférou života. Medzi spoločenským a rodinným životom a napokon aj medzi „oddelením“ človeka od Boha. Veľa rodín čelí rôznym ťažkostiam, pre ktoré mnohí majú obavu zo založenia rodiny. Narastá počet tých, ktorí prežívajú zlyhania pri uskutočňovaní svojho životného plánu. A posolstvo Cirkvi sa mnohým javí ako odtrhnuté od sveta a života⁵³. Spôsob, akým v Cirkvi už pred polstoročím začala vstupovať táto téma do vnímania celkovej situácie sveta prezrádza nesmiernu dôležitosť. Dokladá to napríklad aj to, že ani jednému bodu z takého kľúčového dokumentu akým bola konštitúcia o Cirkvi v súčasnom svete nebola venovaná taká pozornosť a nebol konzultovaný s takým zanietením, ako práve téma manželstva a rodiny⁵⁴. V tomto ohľade sa

---

⁵³ Porov. KASPER W. *Evanjelium rodiny*, Trnava: Dobrá kniha, 2014, s.7 - 8.

⁵⁴ Porov. SKALICKÝ, K.: *Radost a nádej*, Řím: Křesťanská akademie, 1968, s. 257

posolstvo danej témy v dokumente obrátilo ku všetkým, ktorí môžu pomôcť rodine, aby sa aj v dnešných rýchle meniacich podmienkach života stala školou ľudskosti⁵⁵. Uvedená veta odráža vedomie úzkeho súvisu medzi blahom rodinného života a podmienkami v spoločnosti. No a samozrejme s témou rodiny je spojené aj posolstvo o dôstojnosti ľudskej osoby, o láske a mieste rodiny vo svete.

Cieľom tohto príspevku je ponúknuť niekoľko postrehov a zamyslení nad tým, čo spôsobilo rôzne fragmentácie a rozdielnosť pohľadov na rodinu a spoločnosť v minulosti, prípadne zoslabenie spoločných hodnôt a ich presun do súkromnej sféry. Osobitnú pozornosť budeme venovať tým prvkom, ktoré môžu podporiť väčšiu integritu života rodiny a prezentujú ocenenie jej sekulárnych dimenzií – jej spojenia so svetom. Naznačený cieľ si vyžaduje interdisciplinárny prístup, ktorý bude zastúpený prelínaním niekoľkých postrehov z ekleziológie, spirituality a morálky. Samotný fenomén rodiny a jej miesta vo svete už svojou prirodzenosťou pootvorí dôležitosť zohľadnenia a vzájomnej previazanosti spomenutých pohľadov. Rozsah v akom sa budeme v našich úvahách zaoberať *sekulárnymi dimenziami* života rodiny tu spojíme s dvoma pólmi. Jedným je *legitímna autonómia pozemských skutočností* a druhým *dôležitosť životnej syntézy ľudských, rodinných, profesionálnych, vedeckých a technických a náboženských aspirácií*⁵⁶. Napokon sa pokúsime prostredníctvom niektorých nových pohľadov zamerať na tie prvky, ktoré môžu viesť k väčšej integrite života rodiny.

Fragmentsy minulosti

Z náznakov spomenutých v úvode možno vytušiť, že sekulárne dimenzie spájajú tému rodiny s témou laikov. V skutočnosti obidve spomenuté spojenia sa scelujú s obrazom Cirkvi a jej poslaniam vo svete. Fragmentsy minulosti nás tak odkazujú v histórii k etapám, kde začala do popredia vystupovať naliehavosť riešenia týchto tém.

Keď kardinál Avery Dulles písal vo svojej úvahe o zmene ekleziológie po Druhom vatikánskom koncile v časopise *Concillium*,⁵⁷ uvádzal niekoľko zaujímavých postrehov. Za najzávažnejšie tvrdenie, ktoré vyslovil Druhý vatikánsky koncil o charaktere Cirkvi,

---

⁵⁵ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Pastoralná konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 52.

⁵⁶ Porov. DRUHÝ Vatikánsky koncil: Pastoralná konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 36., 43.

⁵⁷ DULLES, A.: *Ecclesiologia cattolica dopo il Vaticano II* in *Concilium*/ Anno XXII, fascicolo 6 (1986) s. 15.

považoval to, že Cirkev bola definovaná ako tajomstvo. Ako tajomstvo Krista, ktoré prekračuje akékoľvek ľudské predstavy a formulácie o Cirkvi. Hoci napríklad v konštitúcii *Lumen gentium* sú použité biblické obrazy, ako napríklad stádo, vinica, chrám, matka, nevesta, za ústredné sa podľa neho považujú dva obrazy: Kristovo telo a Boží ľud. Okrem toho sa Cirkev opisuje ako sviatosť spásy a univerzálna sviatosť spásy. Tým sa podľa Avery Dullesa „inštitucionálne aspekty Cirkvi, ktorým sa pripisovala taká dôležitosť v potridentínskom katolicizme, dostávajú prakticky na druhú úroveň“.⁵⁸ Primárnu pozíciu tu zaujala téma komúnia a poslania, ktoré sú nosným pilierom koncilovej ekleziológie. V nich sa do popredia dostáva dar osoby a jej život v láske. To nás vedie v úvahách k analógii obrazu rodiny a zdôrazňuje hodnotu dialógu a interpersonálnych vzťahov. Samozrejme diskusie v oblasti ekleziologických modelov preberali omnoho viacej tém. Do tohto diania silným spôsobom vstúpila aj mimoriadna synoda v roku 1985, ktorá zaujala postoj k niekoľkým hermeneutickým princípom týkajúcich sa Koncilu. Z nich vyniká hermeneutika kontinuity, ktorá usmernila aj vývoj ekleziológie do súčasnosti. Bola to pre Cirkev výzva, aby sa vrátila k vnútornej jednote na základe hodnoty dôvery a lásky, ktorá bola takým silným znakom pre pohanov Grécka i Ríma. V dôsledku takejto vízie by sa už dnes na dialóg a účasť laikov na poslaní nemalo viac pozeráť ako na zmenšenie autority a poriadku. Podobne prítomnosť a rozličnosť chariziem, spolupráca laikov s hierarchiou by sa nemuseli vnímať ako ohrozenia slobody – primát a kolegiálnosť, hierarchia a laikát by sa v tomto duchu mohli vnímať skôr ako vzájomná a nevyhnutná pomoc v živote a poslaní Cirkvi. A ekleziológia, aj keď sama o sebe nie je schopná uskutočniť uvedený druh duchovnej reformy, mohla by aspoň zdôvodniť jej nevyhnutnosť. Ak však Cirkev bude chcieť byť naozaj takou, je podľa Avery Dullesa nevyhnutné, aby sa v konkrétnej realite všedného dňa každá štrukturálna komunita učeníkov nechala viesť a zjednocovať Duchom vzkrieseného Krista k takému obrazu.⁵⁹ Ide o obraz sveta ako miesta vzájomného stretnutia a spoznávania znakov Božieho kráľovstva, ktoré je tu už prítomné a pôsobí. Ide tu o uznanie pôsobenia Ducha Svätého v dejinách a prijatie jeho pôsobenia vo svete. Ide o pohľad viery, ktorý rozlíši tajomnú prítomnosť Pána v nespočetných ľudských situáciách. Ved' či nie je Kristus skrytý v chudobných, hladných, smädných, opovrhnutých, trpiacich, v zneužitých deťoch, v pošliapanej dôstojnosti žien, v emarginovaných... (porov. Mt 25,31) a či nie je pôsobenie Ducha Svätého vyjadrené predovšetkým v láske k blížnemu? Či ona sama nie je dost' silným znakom, že pochádza

---

⁵⁸ Tamže, s. 16.

⁵⁹ Porov. DULLES, A.: *Ecclesiologia cattolica dopo il Vaticano II in Concilium/ Anno XXII, fascicolo 6 (1986) s. 29.*

z Boha, a dôvodom, aby spoločenstvo veriacich prijímalo znaky čias – aby aktualizovalo svoju odpoveď v solidarite s konkrétnym blížnym, aby mu pomáhalo a usilovalo sa oslobodiť ho od všetkého, čo narušuje dôstojnosť synov Božích?⁶⁰ Naznačené skutočnosti vykresľujú pred nami obraz Cirkvi v podobe veľkej rodiny. Je to obraz života, kde sa neodvoláva iba na predpisy, ale kde sa Láska spláca láskou. Vzťah Krista k svetu v perspektíve ohlasovania / prítomnosti kráľovstva sa tak stáva základom a normatívnym usmernením pre putovanie celej Cirkvi dejinami. Otvoriť sa a patriť Kristovi neznamená popierať svet. Skôr naopak. Jeho nasledovanie nás môže priviesť k väčšej zodpovednosti za svet, k väčšej dispozícii darovať sa a otvoriť sa svetu. Takto potom celá *ecclesia* je povolaná, hoci na rôznych rovinách, aby bola prítomná vo svete a zúčastnená na živote ľudí, pričom stále hľadá formu a spôsob, ktorým by mohla čo najlepšie vyplniť a uskutočniť poslanie, ktoré jej Kristus zveril. Cirkev sa „cíti úzko spätá s ľudským pokolením a jeho dejinami“.⁶¹

Ak Druhý vatikánsky koncil znamená významný obrat v postoji Cirkvi k svetu, znamená to aj uznanie hodnôt a *legitímnej autonómie pozemských skutočností*, ale aj *dôležitosť životnej syntézy ľudských, rodinných, profesionálnych, vedeckých a technických a náboženských aspirácií* ako sme to spomínali už v úvode. Osobitne to môžeme ilustrovať napr. 10. článkom Pastoralnej konštitúcie *Gaudium et spes*, kde nachádzame vyhlásenie, že Cirkev je ochotná a odhodlaná spolupracovať so všetkými na budovaní ľudskejšieho sveta.⁶² Konštitúcia túto požiadavku predstavuje ako význam prvého prikázania lásky, ktorá vedie Cirkev, aby ohlasovanie evanjelia spájala s účinnou formou pomoci.

Obraz rodiny

Musíme si pravdivo priznať, že v tradičnej katolíckej náuke o manželstve v minulosti prevažoval inštitucionálny pohľad, ktorý sa venoval zdôrazneniu jeho objektívnych prvkov. Bohatstvo a význam jedinečnosti osoby a dôležitosť jej vzťahov k svetu neboli dost' zvýraznené. Významnú zmenu a doplnenie priniesla pastorálna konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu *Gaudium et spes*, v ktorej je manželstvo definované ako osobné spoločenstvo, v ktorom sa partneri navzájom darujú a prijímajú sami seba. Úvaha o kresťanskom manželstve sa tu spojila s tajomstvom lásky Krista ktorá ho spája s Cirkvou,

---

⁶⁰ Porov. FORTE, B.: *Christology To-Day: Developments since Vatican II and emerging trends*, in <http://www.clerus.org/clerus/dati/2001-12/01-999999/03IN.html>, 14.9.2018.

⁶¹ DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: Pastoralná konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 1.

⁶² Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: Pastoralná konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 3.

láska Krista – dar jeho osoby zjavuje dôstojnosť ľudskej lásky, uzdravuje ju, zdokonaľuje a pozdvihuje svojou láskou a robí z nej osobitný dar. Personalistický prístup tak vytvára podklad pre rozvinutie autentickejšej antropológie a realizuje úmysel oslobodiť pohľad na manželstvo z predstavy zúženej na čisto právne chápanie, redukujúceho jeho význam na zmluvu, primárne uzavretú za účelom plodenia⁶³.

Ďalším dôležitým prvkom upravujúcim obraz o rodine sú úvahy Jána Pavla II. potvrdzujúce úzke spojenie rodiny s poslaním Cirkvi. Táto myšlienka sa tiahne prakticky celým jeho pontifikátom, no my si vyberieme len tie odkazy, v ktorých sa spätosť s Koncilom odráža veľmi bezprostredne. Apoštolská exhortácia venovaná laikom sa sústredila na to, aby vzbudila a udržala „nové povedomie darov a zodpovednosti všetkých laikov a každého jednotlivo za poslanie a *communio* Cirkvi“.⁶⁴ Z nášho hľadiska môže byť zaujímavý pohľad na to, ako exhortácia špecificky definuje laickú spiritualitu. Tá sa opisuje slovami: „Nie sú povolani, aby opustili svoje miesto vo svete“⁶⁵. Ich prítomnosť a život vo svete predstavuje „nielen antropologickú a sociologickú danosť, ale aj špecificky teologickú a cirkevnú“. Svet je tým miestom, kde im Boh zjavuje svoju vôľu a ich zvláštne poslanie. Osobitnou črtou ich života vo svete je povolanie k tomu, „aby navrátili stvoreniu jeho plnú pôvodnú hodnotu.“⁶⁶ Svet je tým miestom, kde majú „usporadúvať všetky časné veci, ktoré sa ich bezprostredne týkajú“⁶⁷ tak, aby ich život odhaľoval Krista ostatným ľuďom. Ich osobný život viery nádeje a lásky je nenahraditeľný, tvorí základ ich poslania vo svete a má prednosť aj pred rôznymi formami organizovaného apoštolátu⁶⁸.

Spojenie týchto myšlienok modeluje podobu obrazu, z ktorého sa nám vynára obsah i interpretácia poslania Cirkvi vo svete bezprostredne spojená s laikmi a rodinným životom. Podobný pohľad zdieľa aj záverečné posolstvo synody o Božom slove keď podčiarkne, že k svojim poslucháčom Ježiš nikdy nehovoril „abstraktným či nadpozemským jazykom ale získaval si ich práve tým, že vychádzal od zeme, po ktorej kráčajú ich nohy, aby ich od tejto každodennosti viedol k objavovaniu nebeského kráľovstva.“⁶⁹. Počas pontifikátu Benedikta

---

⁶³ Porov. ZAMBONI, S.: *Matrimonio e famiglia nel magistero pontificio post-conciliare*. In: *Rivista di teologia morale*, 175, 2012, s. 381.

⁶⁴ JÁN PAVOL II.: Posynodálna apoštolská exhortácia *Christifideles laici*, č. 2.

⁶⁵ JÁN PAVOL II.: Posynodálna apoštolská exhortácia *Christifideles laici*, č. 15.

⁶⁶ Tamže.

⁶⁷ DRUHÝ Vatikánsky koncil: Vieroučná konštitúcia *Lumen gentium*, č. 31.

⁶⁸ Porov. JÁN PAVOL II.: Posynodálna apoštolská exhortácia *Christifideles laici*, č. 28.

⁶⁹ BISKUPSKÁ SYNODA: POSOLSTVO BOŽIEMU LUDU NA ZÁVER BISKUPSKEJ SYNODY O BOŽOM SLOVE 24. októbra 2008, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 20.

XVI. sa čoraz častejšie stretávame s myšlienkou, že základným priestorom kde zaznieva i doznieva Božie slovo je rodina, a že „celá Biblia pozostáva z malých i veľkých rodinných príbehov“ i to, že „kresťanstvo vo svojich začiatkoch slávalo liturgiu vo všednosti domovov, podobne ako Izrael, ktorý slávenie Paschy zveril rodine.“⁷⁰ Téma synody, ktorá skončila v roku 2015 dostala názov „Evanjelium rodiny“.

Čo nové prináša tento pohľad čoraz viac zameraný na rodinu a v čom prehľbí pohľad na poslanie Cirkvi vo svete? Napriek tomu, že tu nepredstavíme úplný sumár dôsledkov, môžeme spolu s Benediktom XVI. povedať, že kresťanské poslanstvo, viera „nie je nejaká teória, ktorú si môžeme osvojiť, alebo odložiť bokom. Je to niečo veľmi konkrétne: je to kritérium, ktoré rozhoduje o našom štýle života.“⁷¹ Tento štýl života je spojený s rodinou a jej poslaním vo svete. Vyjadruje postoj k hodnotám a pomáha orientovať ľudské úsilia. Tie smerujú k človeku a sústreďujú sa na človeka. Spoločnosť, jej štruktúry a ich rozvoj majú byť privedené k zdokonaleniu ľudskej osoby, majú slúžiť človeku a nie naopak.⁷² Individuálna aj kolektívna činnosť, ktorá zlepšuje životné podmienky ľudí je nielen službou spoločnosti, ale aj túžbou kresťanského spoločenstva, ktoré podľa Pavla VI. je rozhodnuté vykročiť „k dnešnému svetu s jeho biedou, jeho bolesťami a jeho hriechmi, ale tiež aj s jeho podivuhodnými výdobytkami, jeho hodnotami a jeho čnosťami“⁷³ a prízvukuje, že „vaša cesta je našou cestou.“⁷⁴ S narastaním tvorivých možností ľudí dneška, ich aplikácií vytvárajúcich spoločný domov vystupuje do popredia narastajúci význam dialógu. Dialógu o hodnotách, o tradíciách, o identite o budúcnosti. Rodina napriek svojim súčasným ťažkostiam je tu križovatkou, ale stále aj ponukou cesty k ľudskosti. Preto sekulárne dimenzie života rodiny – spojenie so svetom, konkrétnosť každodennosti vôbec nie sú „malé hodnoty“, skôr ako sa zdá v naznačenom súvisi – „rozhodujúce“. Rodina je naozaj miestom „kde sa láme chlieb“ a „otvárajú oči“.

---

⁷⁰ PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009, s. 21.

⁷¹ BENEDIKT XVI.: *DISCORSO DI SUA SANTITÀ BENEDETTO XVI AI PARTECIPANTI ALL'INCONTRO PROMOSSO DAL PONTIFICIO CONSIGLIO "COR UNUM"*, in https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20060123_cor-unum.html, 19.9.2018

⁷² Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL: Pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*, č. 26.

⁷³ PAVOL VI.: *Messaggio all'umanità, Enchiridion Vaticanum* 1, 477.

⁷⁴ PAVOL VI.: *Messaggio di sua santità Paolo VI agli uomini di pensiero e di scienza al chiusura del Concilio Vaticano*, in http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/speeches/1965/documents/hf_p-vi_spe_19651208_epilogo-concilio-intelletuali_it.html, 10.4.2007.

Nové perspektívy

Od Koncilu čoraz častejšie a výraznejšie zaznieva, že rodina je subjektom a nie len objektom pastorácie. Samotná aplikácia tejto myšlienky v praxi si vyžadovala a vyžaduje aj dnes ešte mnoho konkrétnej práce. Akousi magna chartou v práci s rodinami v posledných tridsiatich-štyridsiatich rokoch bola exhortácia *Familiaris consortio*. Priniesla ucelenejší antropologický pohľad na ľudskú osobu. No ponúkla aj viacero konkrétnych podnetov pre pastoráciu, ktoré jednoznačne dávajú najavo ako veľmi sa s ňou v úsilí o oživenie pastorácie ráta. *Familiaris consortio* si všíma, že súčasný antropologický pohľad na ľudskú osobu málo doceňuje špecifickosť osoby, aj širší význam vzťahov, ktoré si osoba utvára k okoliu. Z hľadiska antropológie to boli dôležité prvky obhajujúce ľudskú prirodzenosť ako znamenie povolania. Ďalej zdôraznenie vnútorného prepojenia medzi duchovnou a telesnou stránkou osoby, ktorého cieľom bolo prekonať doznievajúce, i nové formy dualizmu v obraze o človeku. A napokon prenesenie pozornosti na osobu a jej realizovanie sa rozvinutím témy o jej orientácii na lásku a spoločenstvo⁷⁵. Cieľom uvedených výpovedí bolo posolstvo o tom, že pokúšať sa pochopiť ľudskú prirodzenosť v čisto biologickom rámci bez ohľadu na jej transcendentnú dimenziu spôsobuje deformáciu ľudskej reality. Relačný aspekt ľudskej osoby - láska, rodina a manželstvo - je podľa Jána Pavla II. aj vyjadrením Božej snubnej lásky k ľuďom. Ide o to, aby človek objavil vnútornú štruktúru daru svojej prirodzenosti a jej posolstvo a prijal, že je mu darovaná a slúži pre jeho autentický rozvoj⁷⁶. K nej patrí sloboda a schopnosť vytvárať vzťahy. Tá privádza človeka do spoločenstva a k starostlivej službe o druhých. Text exhortácie nezabudne pripomenúť, že úlohy rodiny a spoločnosti sa v tejto starostlivosti o jednotlivé osoby, či spoločenstva celkom iste „navzájom dopĺňajú“⁷⁷.

V nadväznosti na línie myšlienok spomínanej exhortácie sa Benedikt XVI. v encyklike *Deus caritas est* venuje teologickej analýze skúsenosti ľudskej lásky. Opäť sa sústreďuje na prekonanie doznievajúcich dualistických tendencií v interpretácii ľudskej reality zdôrazniac, že človek je bytosťou jednoty, keďže láska nie je ani „iba produktom tela“, ani „iba produktom duše“, ale prejavom osoby⁷⁸. Skúsenosť lásky podľa Benedikta XVI. je znamením transcencie – dôkazom schopnosti prekročiť hranice „izolovaného“ bytia a myslenia - a

---

⁷⁵ Porov. JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, č. 21.

⁷⁶ Tamže. č. 17 - 18.

⁷⁷ JÁN PAVOL II.: Apoštolská exhortácia *Familiaris consortio*, č. 45.

⁷⁸ Porov. BENEDIKT XVI.: *Deus caritas est*, č. 5.

vracia človeka do "siete" jeho životodarných vzťahov, ktoré nie sú iba výrazom jeho "subjektívnej" stránky, ale rovnako dôležitým a charakteristickým prvkom ľudskosti ako racionalita⁷⁹. Analýza kategórie lásky, ktorú ponúka Benedikt XVI. prostredníctvom rozvíjania paradigmy *eros – agapé* vyjadruje nielen potrebu druhého, ale aj to, že šťastie nie sme schopní dosiahnuť sami. *Eros* nás teda odkazuje na potrebu otvoriť sa pre druhého (Druhého). Táto nová interpretácia vedie k novému pohľadu na „duchovno“, najmä ak pripustíme, že predstavenie kategórie lásky ako formy poznania otvára bohatšiu a širšiu perspektívu zahrňujúcu životodarné vzťahy a tak sa spája s realitou sveta celistvejšie ako iba „neutrálna racionalita“. Načrtnutá vízia Benedikta XVI. predstavuje významný príspevok k novému chápaniu laickosti a vedie od prekonania úzkych vízií tzv. „katolíckeho sveta“ k širšiemu vnímaniu spoločenského diania. V tomto zmysle by sme mohli hovoriť o tom, že teológia rozdvojenia viery a politiky je dnes nahradená teológiou aktívneho záujmu kultúrneho človeka o sociálne a politické problémy⁸⁰. Dve podobenstvá, ktoré si v encyklike *Deus caritas est* vezme Benedikt XVI. na pomoc z Lukášovho Evanjelia naznačia, akým spôsobom sa chce uberať v interpretácii vízie osobného a sociálneho aspektu viery. Zo strany Benedikta XVI. je prenesenie paradigmy *eros - agapé* do sociálnej oblasti rozvinutím Koncilového posolstva Konštitúcie *Gaudium et spes* o tom, že prostredníctvom ľudskej činnosti všetko má byť zamerané na človeka a jeho rozvoj a na nikoho z ľudí by sa nemalo zabudnúť, aj keď ho stretneme len náhodou. V analýze obrazov posolstva kresťanskej viery a filozofických tradícií ponúka dialóg a otvára cestu ako prekonať oddelenie súkromného a verejného univerza, ak v oboch je do centra postavená ľudskosť.

Dnes by sme mohli dodať, že ak v predchádzajúcom období bola za magnu chartu v pastorácii rodín považovaná *Familiaris consortio*, rozvinutím jej posolstva a prehĺbením o myšlienky Benedikta XVI. túto úlohu preberá exhortácia pápeža Františka *Amoris laetitia*. Prichádza s veľmi realistickými pohľadmi na situáciu rodín, aj s ponukami pre jej zlepšenie. Mohli by sme o nej hovoriť ako o náčrte teológie obnovenej pastorácie rodín. To je dôležitý príspevok. Pretože slabá teológia rodiny vyúsťuje do slabej pastorácie rodín. Prax odhaľuje, že v Cirkvi ešte stále pretrvávajú dve myšlienky znižujúce jej dôležitosť. Jednou je postoj, keď sa rodina stále považuje iba za spotrebiteľa farskej aktivity namiesto toho, aby sa

---

⁷⁹ Por. BENEDIKT XVI.: *Discorso ai partecipanti all'incontro promosso dal Pontificio consiglio „Cor unum“*, Lunedì, 23 gennaio 2006, in

http://www.vatican.va/holy_father/benedict_xvi/speeches/2006/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20060123_cor-unum_it.html, 20.2.2018

⁸⁰ Porov. CREPALDI, G.: *Bene comune e dottrina sociale della Chiesa, Conferenza al Seminario nazionale su „Bene comune e dottrina sociale della Chiesa dal Concilio a Benedetto XVI“*, Treviso, 20 gennaio 2007, s. 1. in http://www.chiesacattolica.it/cc_i_new/documenti_cei/2007-01/23-36/Relazione_Crepaldi.doc, 24.5.2018

považovala za primárny subjekt jej činnosti. Druhou je skutočnosť, že nie zriedka sa rodina vníma ako problém a menej ako skutočné bohatstvo. Nevníma sa dostatočne to, že pochopenie jej miesta je vzácna príležitosť pre budovanie spoločenstva Cirkvi a evanjelizáciu⁸¹. František tu dodáva, že „Boh rodine zveril projekt robiť svet „domáckym“, aby všetci ľudia dospeli k tomu, že budú každého človeka vnímať ako brata“⁸².

Inovatívnym prínosom exhortácie *Amoris laetitia* je, že hovorí o rodine ako o „hermeneutickom kritériu pre porozumenie kresťanskej komunity a jej poslania“⁸³. Prináša novosť, ktorá nespočíva v obnove formy, ale v perspektíve „rodinnosti“ Cirkvi prvých storočí. Pozýva nás, aby sme sa vrátili k prežívaniu identity Cirkvi z pohľadu lásky. Od lásky, „ktorá sa prežíva v rodine, k Cirkvi, rodine Božích detí. Vzhľadom k tomu už nie sú viac, len rodiny samé, ktoré sa kvalifikujú ako Cirkev, ale Cirkev sa kvalifikuje ako rodina a umiestňuje sa do jej školy.“⁸⁴ Ekleziologický rámec naznačený týmto spôsobom vyzýva k prechodu od Cirkvi introvertnej k Cirkvi extrovertnej, ktorá sa vydá na cestu k perifériám sveta s citlivou pozornosťou ako dobrý samaritán.

Záver

Sekulárne dimenzie života kresťanskej rodiny – jej spojenie so svetom tvaruje jej každodenný konkrétny život a stáva sa miesto zjavenia a komunikácie hodnôt a krásy života. Konkrétnosť každodennosti takto predstavuje vôbec nie malé hodnoty“, skôr ako sa zdá v naznačenom súvisie tie „rozhodujúce“. Uprostred nich sa odohráva osobný rast, dozrievanie osôb, prežívajú sa blízke vzťahy, ale i vzťahy k svetu v celej svojej bohatosti možností a skúseností. Z nich sa skladá integrita života osôb i spoločenstva. Skúsenosť lásky v živote rodiny je znamením transcencie – dôkazom schopnosti prekročiť hranice osamelosti bytia a budovať životodarnú sieť vzťahov vytvárajúcich obraz ľudskosti. Dokonca môžu sa stať znamením Božej prítomnosti a blízkosti k človeku. Exhortácia *Amoris laetitia* prináša novosť v chápaní rodiny i Cirkvi. V jej líniiach by sme rodinu mohli pokladať za hermeneutické kritérium pre pochopenie kresťanskej komunity i jej poslania vo svete. V tejto optike sa rodina javí ako *locus teologicus*, ako miesto pre teologickú interpretáciu samej Cirkvi. Uvedená myšlienka by si zaslúžila, aby bola spracovaná ako samostatná štúdia v spojení

---

⁸¹ Porov. ROCCHETTA, C.: Una Chiesa della tenerezza, Bologna: Centro editoriale dehoniano, 2018, s. 262.

⁸² FRANTIŠEK: Posynodálna Apoštolská exhortácia *Amoris laetitia*, Trnava: SSV, 2016, s. 111.

⁸³ ROCCHETTA, C.: Una Chiesa della tenerezza, Bologna: Centro editoriale dehoniano, 2018, s. 262

⁸⁴ Tamže. s. 272.

s Koncilovým oživením termínu *domácej cirkvi*. Tým by sa úvahy nad touto exhortáciou dostali zo slepej uličky početných polemík do priestoru bohatšieho zážitku Ducha. Rodina je naozaj miestom „kde sa láme chlieb“ a „otvárajú oči“.

Použitá literatúra

BENEDIKT XVI.: Encyklika *Deus caritas est*, Spolok svätého Vojtecha, Trnava 2006

BISKUPSKÁ SYNODA: POSOLSTVO BOŽIEMU LUDU NA ZÁVER BISKUPSKEJ SYNODY O BOŽOM SLOVE 24. októbra 2008, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009

Druhý vatikánsky koncil: Pastorálna konštitúcia *Gaudium et spes*. In: Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu I, Spolok svätého Vojtecha, Trnava 1993

Druhý vatikánsky koncil: Vieroučná konštitúcia *Lumen gentium*. In: Dokumenty druhého vatikánskeho koncilu I, Spolok svätého Vojtecha, Trnava 1993

DULLES, A.: *Ecclesiologia cattolica dopo il Vaticano II in Concilium/ Anno XXII, fascicolo 6 (1986)*

FRANTIŠEK: Posynodálna Apoštolská exhortácia *Amoris laetitia*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2016

Ján Pavol II.: Posynodálna apoštolská exhortácia *Christifideles laici*, Lúč, Bratislava 1990

KASPER W. *Evanjelium rodiny*, Trnava: Dobrá kniha, 2014

PAVOL VI.: *Messaggio all'umanità, Enchiridion Vaticanum 1*, Bologna: EDB, 1976

PÁPEŽSKÁ BIBLICKÁ KOMISIA: *Biblia a morálka*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2009

ROCCHETTA, C.: *Una Chiesa della tenerezza*, Bologna: Centro editoriale dehoniano, 2018

SKALICKÝ, K.: *Radost a nádej*, Řím: Křesťanská akademie, 1968

ZAMBONI, S.: *Matrimonio e famiglia nel magistero pontificio post-conciliare*. In: *Rivista di teologia morale*, 175, 2012

Internetové zdroje:

BENEDIKT XVI.: *DISCORSO DI SUA SANTITÀ BENEDETTO XVI AI PARTECIPANTI ALL'INCONTRO PROMOSSO DAL PONTIFICIO CONSIGLIO "COR UNUM"*, in https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/it/speeches/2006/january/documents/hf_ben-xvi_spe_20060123_cor-unum.html

CREPALDI, G.: *Bene comune e dottrina sociale della Chiesa, Conferenza al Seminario nazionale su „Bene comune e dottrina sociale della Chiesa dal Concilio a Benedetto XVI“*, Treviso, 20 gennaio 2007, s. 1. in http://www.chiesacattolica.it/ccl_new/documenti_cei/2007-01/23-36/Relazione_Crepaldi.doc

FORTE, B.: *Christology To-Day: Developments since Vatican II and emerging trends*, in <http://www.clerus.org/clerus/dati/2001-12/01-999999/03IN.html>

PAVOL VI.: *Messaggio di sua santità Paolo VI agli uomini di pensiero e di scienza al chiusura del Concilio Vaticano*, in http://www.vatican.va/holy_father/paul_vi/speeches/1965/documents/hf_p-vi_spe_19651208_epilogo-concilio-intelletuali_it.html

ThDr. Milan Urbančok, PhD.

Katedra systematickej teológie

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Kostolná 1, P.O. Box 173

814 99 Bratislava

e-mail: milan.urbančok@truni.sk

Anotácia: Príspevok je motivovaný aktuálnym javom odmietania rodovej problematiky v kresťansko-konzervatívnom prostredí. Význam a asociácie spojené s termínom gender vyvolávajú u kritikov celý rad emócií: od paniky, odmietania až po hnev. Cieľom príspevku je poukázať na chybu zmiešavania rôznych diskurzov genderovej problematiky a taktiež množstvo mýtov spojených s touto témou. Chaos a nedostatočná kritická informovanosť o genderovej problematike vedie často ku nekritickým a ideologicky predpojatým a konfliktným stanoviskám. Zdá sa však, že tie sú v mnohom vzájomným, no žiadúcim nepochopením východísk. Zámerom je preto poukázať na odbornú rovinu teórií genderu, ich motivácie, koncepty a tak i perspektívy a inšpirácie, ktoré táto problematika prináša.

Kľúčové slová: gender, rodová identita, gender studies, feminizmus, ideológia

Problém genderu, rodu alebo tiež sociálneho pohlavia a s ním súvisiaci kontext rodovej identity, genderových rolí a pod., ešte aj po niekoľkých desaťročiach svojho etablovania v humanitných vedách, neustále vyvoláva seizmograficky dramatické kultúrne otrasy.⁸⁶ Skloňovanie tohto pojmu v každom páde je pre niektorých teoretikov, ktorí sa zaoberajú sociológiou rodových vzťahov, etickými východiskami a politickými dôsledkami, úplne prirodzeným. Pre inú skupinu spoločnosti je slovo gender stigmatizujúcim pojmom, na ktorý reagujú celou plejádou možných reakcií: od ignorancie, arogancie, odmietania až k agresivite.

Čo je príčinou tohto ideového sporu? Čoho sa vlastne problém gender týka? Veľmi stručne možno kultúrny spor týkajúci sa gender vyjadriť nasledovne.

---

⁸⁵ Výstup z riešenia projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

⁸⁶ Ako posledný z príkladov, ktorý odhaľuje určitú mieru hystérie okolo danej problematiky, a dodať treba, že na oboch stranách pomyselnej diskusie, stačí uviesť verejné deklamovanie odporu k prijatiu tzv. „Istanbulského dohovoru“ (*Dohovor Rady Európy o predchádzaní násilí na ženách a domácomu násilíu a o boji proti nemu*): Prijatie tohto dohovoru by podľa jeho odporcov viedlo k viacerým neprijateľným efektom: prijatiu toho, čo je označované ako genderová ideológia, diskriminácia a ovládanie rodín pomocou sociálnej kontroly, podpora homosexuálnej agendy, obmedzovanie slobody vyznania a náboženského presvedčenia a i. K uvedeným výhradám ako aj k detabuizovaniu porov. ÚRAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY, ODBOR ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ: *Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí: mýty a fakta*. In: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_OPZ/Vystupy_projektu/brozura_IU.pdf (29. 9. 2018)

Pod problematikou genderu chápeme problematizáciu povahy rodovej identity. Vo všeobecnosti delíme ľudí na mužov a ženy, teda na dva rody. Mužom na prvý pohľad zodpovedajú nejaké charakteristické znaky a ženám tiež. Odlišnosť medzi mužmi a ženami je takpovediac «očividná». Čo je však dôvodom odlišnosti dvoch rodov? Ako ukazujú dejiny filozofie, ponor do tejto témy vedie k rozpoznaní väčšieho množstva premenných, čo vedie k spochybneniu onej očividnosti. Dôvodom prečo problematika rodu vyvoláva celé spektrum odmietavých či skeptických postojov, ale tiež mnoho otvorených reakcií, prijímanie a využívanie tohto konceptu v rôznych vedách, je veľmi zjednodušene povedané otázka separácie biologického pohlavia od rodu či tzv. sociálneho pohlavia. Práve táto separácia búra onú domnelú jasnosť nevyhnutného súvisu medzi pohlavím a rodom. Zaiste, problémom nie je to, že biologické pohlavie a rod či rodová identita, sú dva odlišné aspekty nazerania toho istého. Problém, otázka je, či toto odlišenie pohľadov nezodpovedá dvom odlišným skutočnostiam, medzi ktorými nie je nevyhnutná kauzalita. Teoretickú otázku, ktorá zaujíma obe strany sporu o gender možno potom vyjadriť nasledovne: Aká je povaha tejto separácie? Sú dva rody (iba dva?), – štatisticky či intuitívne rozlišované, ktorým zodpovedajú rodové identity s ich charakteristickými vlastnosťami –, výsledkom biologického rozdielu medzi pohlaviami, alebo sú sumou sociálnych a kultúrnych obsahov, ktoré nedeterminuje príroda, ale konštruuje výchova. Samozrejme, takto postavená otázka je ešte stále veľmi zjednodušujúca, pretože kladie proti sebe dve krajné polohy, ktoré sú reprezentované akcentom buď na determinizmus prírody alebo konštruktivizmus výchovy. Napriek tomu zjednodušeniu, problém s rodom odkazuje práve na tento aspekt uvažovania o človeku. Je rod len iným aspektom pohlavia, alebo úplne odlišnou skutočnosťou? Opustenie zjednodušujúcej predstavy o rode a rodovej identite ako výsledku prírody či opaku – výchovy, vedie k inej formulácii problému. Je gender *iba* konceptuálna kategória, ktorá je pasívnym zrkadlením pohlavia, alebo je výsledkom určovania ľudskej identity *aj* kultúrou, výchovou a teda sociálnou sférou? Ako náhle opustíme radikálne zjednodušujúci pohľad na rod a teda otázku rodovej identity, ktorý je buď daný sexuálnym pohlavím, alebo je úplne nezávislý a konštruovaný sociálnou sférou, otázka – ako hovorí Abrahám Joschua Heschel⁸⁷ – sa stane teoretickým problémom. A práve ten si vyžaduje hlbšiu analýzu.

---

⁸⁷ Porov. HESCHEL, A. J.: *Who is Man?* Stanford, CA : Stanford University Press, 1965, s. 2: „A question is due to knowing too little, to a desire to know more; a problem is often due to knowing too much, to a conflict between opposing claims of knowledge. A question is the product of curiosity, a problem reflects an embarrassment of knowledge.“

Napriek absencii kritickej diskusie a kritiky na túto tému v našom domácom filozoficko-teologickom prostredí, je pojem gender stále šokujúci, odmietaný i nekriticky prijímaný. Dodat' možno, že určitá miera neznalosti názorových postojov druhej strany a tiež sémantické nedorozumenia a pod., sú na oboch stranách kultúrno-spoločensko-etického sporu rôzne, ale neustále prítomné.

S vyššie uvedeným súvisí ešte jedno opätovné podčiarknutie spojenia «absencia kritickej diskusie». Od počiatočného etablovania skúmania problematiky rodu v kontexte výskumov pohlavia, sexuality či rodových rolí, ktoré sa objavujú už v 60-tych rokoch 20. storočia, prešli koncepcie skúmania rodu v rôznych vedách a tiež gender studies vo všeobecnosti, značnou teoretickou evolúciou. Avšak nielen v terajšom stave tejto evolúcie, ale už od počiatku tejto témy v humanitných vedách, stoja vo vnútri feministického diskurzu viaceré teórie, ktoré problém rodu i využívanie tohto konceptu nechápu rovnako.⁸⁸ A je nutné dodať, že práve toto je opomínaný *status quo* – neexistencia jednotného konceptu genderovej teórie.

Živá diskusia vo vnútri rôznych genderových diskurzov ukazuje výhody i limity využívania tohto analytického pojmu v psychológii a sociológii. Dôvodom k jeho využívaniu je zdôvodnenie príčin sociálnej a rodovej nerovnosti. Každá kritická diskusia o tejto problematike sa musí vysporiadať s množstvom partikulárnych tematizovaní rodu z rôznych perspektív a v rôznych koncepciách, pretože len postupné vyskladanie ukáže širší a presnejší obraz. Ak opomenieme často prítomné chybné predsudky, ktoré sa týkajú feministickej filozofie ako celku a apriórne odmietanie tejto súčasti modernej filozofie, ale tiež neznalosť metodológie a formálneho predmetu rôznych humanitných disciplín, ktoré ovplyvňujú feministické teórie, zmiešavanie oblastí sociológie, psychológie a filozofie, je zrejmé, že ani samotná feministická filozofia nepredstavuje a ani nemá monopol na skúmanie otázky vzťahu rodu a pohlavia.

Okrem kritickej reflexie filozoficko-teoretických východísk si kritická diskusia o tejto téme žiada poznanie nielen sociologických a psychologických perspektív skúmania danej

---

⁸⁸ Príkladom konfrontácie feministických názorov k téme gender a tak i odmietanie rodu ako nástroja či konceptu k dosiahnutiu spravodlivejšej spoločnosti je debata medzi Charlotte Witt a Mari Mikkola. Protikladné názory sú zachytené predovšetkým v: WITT, CH. (ed.): *Feminist Metaphysics. Explorations in the Ontology of Sex, Gender and the Self*. Dodrecht; Heidelberg; London; New York : Springer, 2011. WITT, CH.: *The Metaphysics of Gender*. New York : Oxford University Press, 2011. MIKKOLA, M.: *The Wrong of Injustice. Dehumanization and Its Role in Feminist Philosophy*. Oxford : Oxford University Press, 2016. ZÁBRODSKÁ, K.: *Variace na gender: Poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha : Academie, 2009.

problematiky, ale o slovo sa tiež hlásiacu evolučnú psychológiu, sexuológiu a pod.⁸⁹ Amalgám týchto aspektov chápania problému gender je zjavne vrstevnatý a viac zložkový, čo znemožňuje rýchle závery, zovšeobecnenia a zjednodušenia. Natíska sa otázka, či potom nie je boj proti tomu, čo je hanlivo označované ako gender ideológia, iba bojom proti neexistujúcej chimére, ktorá vzniká práve tým, že sa neprihliada na komplexnosť a interdisciplinárnosť tejto témy.

Dôvod, prečo sa touto témou zaoberať je takpovediac povinnosť pochopiť zložitú celej problematiky a tak ukázať, nakoľko je potrebná kritická diskusia o gender teóriách a nakoľko je nevhodné kritizovanie, v ktorom sa mieša politický, odborný a ideologický diskurz. Skúmať a nie a priori odmietat', nie je totiž len povinnosťou kritického myslenia, ale tiež povinnosťou morálnou. Šok, ktorý prežívajú niektorí z vyslovenia tohto pojmu, asociácií a konotácií s ním spojených, je impulzom k podobe občianskeho aktivizmu, ktorý celkom prirodzene mediálne prehlasuje odborný diskurz, ktorý si táto téma aj v kresťanskom prostredí zaslúži.⁹⁰ S trochou irónie možno povedať, že naozaj žijeme v najlepšom z možných svetov, avšak otázkou ostáva: nakoľko je vlastne ten svet, ktorý umožňuje takúto diverzitu postojov jedným spoločným svetom a nakoľko vlastne ide o chcené vytváranie sociálnych bublín, ktoré sú výdatne vyživované neznalosťou druhého a napokon tiež strachom z iného. Takéto sociálne bubliny existujú vďaka snahe o nezávislosť, odmietaniu dialógu a toho, čo by sme s určitým zveličením mohli nazvať vrodenný xenofóbny postoj strachu z cudzieho či

---

⁸⁹ Zatiaľ čo v 70-tych a 80-tych rokoch 20. storočia dominoval feministickému diskurzu sociálny konštruktivizmus, ktorý bol ostrou reakciou na biologizujúce predstavy o rodovej identite a možno ho interpretovať aj ako výsledok odmietnutia previazania esencializmu, reduktívneho fyzikalizmu a biologizmu, dnes je previazanosť gender studies a prírodných vied neoddeliteľnou súčasťou širšieho diskurzu. K uvedenému pozri SAINI, A.: *Od prírody podradné : Jak se věda mýlila v ženách*. Praha : Academie, 2018, s. 91. Ako uvádza Angela Saini, odmietanie bolo motivované aj politicky „protože vědci v oblasti genderu a aktivisté za práva žen označovali hledání biologických odlišností za projev sexismu, stejně jako je rasistické porovnávat takové vlastnosti u bělochů a černochů“.

⁹⁰ To, že gender do teologickej debaty bezpochyby patrí a má svoje racionálne zdôvodnenie nesúvisí len so širokým akceptovaním feministickej teológie a feministickej spirituality aj v rámci učenia Katolíckej cirkvi. Dialóg feminizmu a katolíckej teológie sa paradoxne vyznačuje prekvapujúcou diverzitou. K uvedenému možno odporúčať kapitolu o feministickej teológii GIBELLINI, R.: *Teológia XX. storočia*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 1999, s. 319–340. Ako príklady úplne odlišných a súčasných feministických stanovísk v rámci kresťanského katolíckeho myslenia možno uviesť tzv. nový kresťanský feminizmus, ktorý pramení z tradičných pozícií kresťanskej antropológie, opiera sa o tomizmus i teológiu tela Jána Pavla II. (Schumacher, Kaveny, Beattie a i.), no tiež progenderovej problematike orientované stanoviská (Farley). Význam témy genderu ako problému, ktorý je nevyhnutné najprv poznať a až potom zaujať kritické stanovisko, príkladne reprezentujú aj katolícki teológovia: Gerhard Marschütz, Rebeka Jadranka Anić, Rita Perintfalvi a i. Porov. MARSCHÜTZ, G.: Ztrácí se dnes biologické pohlaví? In: *Universum, revue České křesťanské akademie*, roč. 26, 2016, č. 2, s. 33–35. Pozri tiež ANICOVÁ R. J.: Odstraňování starých stereotypů v přístupu k roli pohlaví. In: *Getsemany*, roč. 23, 2013, č. 5, <http://www.getsemany.cz/node/3028> (9. 9. 2018). PERINTFALVI, R.: *The Real Face of the Anti-gender Kulturkampf – The Rise of a New Kind of Political and Religious Fundamentalism in Europe?* In: <https://www.icmica-miic.org/attachments/article/11731/THE%20REAL%20FACE%20OF%20THE%20ANTI-GENDER%20KULTURKAMPF%20-%20-%20Dr.%20Rita%20Perintfalvi.pdf> (9. 9. 2018).

neznámeho. Pri strete takýchto bublín a teda pri šoku z toho, že v skutočnosti ide o jeden svet, ktorý zdieľame všetci, dochádza nezriedka k aktívnej radikalizácii, a to na oboch stranách barikády.

Nakoľko je téma genderu a jej kultúrne dôsledky ďaleko komplexnejším problémom, než si predstavujú akékoľvek zjednodušené a polarizované postoje k feministickej filozofii, aktivizmu či gender studies, predmetom tohto príspevku nie je odkazovať na všetky nuansy nepochopenia problematiky genderovej teórie a feministickej filozofie, ktorá s touto problematikou súvisí. Snahou príspevku je predstaviť základný teoretický rámec a pohľad na pojem gender, ukázať tiež kontrastnú podobu kritiky, ale nie strácať čas prehrabávaním sa v množstve nedorozumení, argumentov *ad hominem*, *ad autoritám* či *ad hoc*, ktoré sú s touto témou spojené. Napriek tomu sa nevyhneme istým zovšeobecneniam a otvoreniu perspektív pre budúce štúdium.

Jedným z kľúčových nedorozumení, ktoré nenapomáhajú kritickej diskusii, ale naopak, znemožňujú ju, je nálepkovanie tej ktorej strany pojmom ideológia. Mnohí zástancovia konzervativizmu definujú svoje politické presvedčenie ako postoj bez ideológie, ktorý stojí v protiklade k ideológiám – socialistickej a liberalizmu. Ideológia, to sú tí druhí. Takto – vymedzujúc sa voči druhej strane – definujú politický postoj konzervativizmu viacerí jeho reprezentanti v politickom, etickom ale aj v kultúrnom kontexte. Avšak minimálne od Karla Mannheim⁹¹ si aj konzervativizmus musí zodpovedať otázku o svojej domnelej teoretickej neutralite. Problém či rozrušenie pojmom ideológie, ktoré sa často strategicky využíva na oboch stranách mediálneho diskurzu, vyvstáva predovšetkým pri pomyslení na našu európsku históriu. Vzhľadom na politickú minulosť nášho regiónu, ako aj Západnej Európy je celkom prirodzené, že s pojmom ideológia zväzujeme negatívne konotácie. Napriek tomu a odhliadnuc od totalitných ideológií, s pojmom samotnej ideológie tomu tak nemusí byť a nemalo by byť. Ak je ideológia chápaná ako systematická a globálne zameraná politická doktrína, ktorá slúži na presadenie určitých hodnôt, je jasné, že aj konzervativizmus je zviazaný s ideológiou. Ak chce niečo dosiahnuť, musí! Možno nie tak ofenzívnou, ale platí, čo hovorí konzervatívny filozof a sociológ Robert Nisbet: „ideológia je akákoľvek prijateľná koherentná sústava mravných, ekonomických, sociálnych a kultúrnych ideí, ktoré majú pevný vzťah k politike a politickej moci.“⁹²

---

⁹¹ Porov. MANNHEIM, K.: *Ideologie a utopie*. Bratislava : Archa, 1991, s. 266–273.

⁹² NISBET, R.: *Politický konzervativizmus: sen a realita*. Voznice : LEDA, 2011, s. 5.

Nisbetova definícia ukazuje aj na niečo podstatné pri posudzovaní ideologickej správnosti alebo opaku svetonázorových stretov. Tým je názorová koherencia, a možno dodať, že aj konzistentnosť východísk a nadstavby. Dôvod, prečo túto politicko-filozofickú myšlienku akcentovať aj v diskusii o gender, je jednoduchý. Problematika gender v celej jej šírke, v sociológii, filozofii, politickej agende či občianskom konzervativizme je často onálepkovaná ako ideológia, a to práve pre jej ofenzívny charakter. To má svoje dôsledky, ktoré však idú proti cieľu, ktorým je konštruktívne kritizovať teoretické problémy v akejkol'vek ideologicky podmienenej oblasti vedy i kultúrneho života.

Samotná problematika rodu stojí v centre sociológie, ktorá je inšpirovaná aj feministickými myšlienkami. V rámci feministickej teórie a sociológie sa pojem gender etabloval ako analytický nástroj. Vďaka nemu niektoré sociologické koncepcie vysvetľujú fenomény rodovej diferenciácie, genderovej nerovnosti, androcentrickosti niektorých kultúrnych rámcov a pod. Samozrejme, že sa tento prístup premieta aj do stratégie na ich odstraňovanie. V sociológii, a to bez ohľadu na jej filozofické východiská, existuje celé spektrum takýchto koncepcií od makro a mikroštruktúrnych až po koncepcie, ktoré sú mostom medzi sociológiou a psychológiou. V rámci nich dominujú predovšetkým interakcionistické, konštruktivistické a napokon psychoanalytické teórie genderu.

Koncept gender však nestojí len v centre feministickej teórie, ale je neoddeliteľnou súčasťou debaty o povahe ľudskej sexuality. Práve preto je jednou z kľúčových perspektív skúmania evolučná psychológia a iné oblasti psychológie, ktoré sa zameriavajú na sociálne správanie, teóriu osobnosti a pod. Aj z tejto perspektívy skúmania sa dnes dozvedáme viac o človeku; tak z poznania jeho matérie – telesnosti, ako aj zo skúmania sociálnych faktorov, ktoré sa podpisujú aj na jeho rodovej identite. Prirodzene, práve v skúmaní človeka z dvoch aspektov, raz ako živej bytosti, ktorá je podmieňovaná biologickými procesmi a danosťami, raz ako sociálneho tvora, na ktorého vplýva spoločnosť a kultúra, možno badať echo hlbšieho filozofického problému «príroda verzus výchova».

Cieľom príspevku je stručne ukázať rôzne teoretické snahy, pokusy či koncepcie, ktoré sa snažia koherentne premýšľať o genderovej problematike. Ideológie sú často redukovateľné na veľmi jednoduché vzorce, pričom jedným zo znakov tých totalitných, je znemožnenie kritického premýšľania tejto koherencie a názorovej konzistentnosti. Poctivo premýšľať koherentnosť genderových teórií, konzistentnosť ich argumentácie je jediný spôsob, ako demaskovať argumentačné lapsusy oponenta, ale tiež ako demaskovať svoje

nevyargumentované postoje, ktoré nahrádzame floskulami, klišé a tiež ideologickými skratkami.

Kritická diskusia o tejto problematike, nie jej karikatúra, by určite nemala byť o nivelizácii pohľadov či odmietnutí kritického pohľadu na filozofické východiska genderovej problematiky. Pochopiť, čo je na pohľade druhých racionálne a čomu chýba dostatočné zdôvodnené a akceptované argumentovanie, si vyžaduje viac než len homiletické odmietanie niečoho, čo nezapadá do obrazu našej tradície. Z toho dôvodu je kľúčové, aby aj problematika gender prešla disciplinovanejšou kritikou, nie kritizovaním, pretože antagonistické pozície len napomáhajú existencii extrémnych polôh na oboch stranách kultúrnych vojen, v rámci ktorých sa nikto nenamáha sadnúť si za stôl k «diplomatickým rokovaniam».

Ak má skúmanie problému gender v širšej teologicko-filozofickej debате nejakú explicitne vysloviteľnú ambíciu či skôr želanie, tak je to predovšetkým snaha o nahliadnutie zložitosti a komplexnosti tejto problematiky, čo by malo viesť k tomu, čo možno nazvať, parafrázujúc Karla R. Poppera, želaním intelektuálnej pokory pri posudzovaní.

Použitá literatúra

ANÍČOVÁ R. J.: Odstraňování starých stereotypů v přístupu k roli pohlaví. In: *Getsemany*, roč. 23, 2013, č. 5, <http://www.getsemany.cz/node/3028> (9. 9. 2018).

GIBELLINI, R.: *Teológia XX. storočia*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 1999.

HESCHEL, A. J.: *Who is Man?* Stanford, CA : Stanford University Press, 1965.

MANNHEIM, K.: *Ideologie a utopie*. Bratislava : Archa, 1991.

MARSCHÜTZ, G.: Ztrácí se dnes biologické pohlaví? In: *Universum, revue České křesťanské akademie*, roč. 26, 2016, č. 2, s. 33–35.

MIKKOLA, M.: *The Wrong of Injustice. Dehumanization and Its Role in Feminist Philosophy*. Oxford : Oxford University Press, 2016.

NISBET, R.: *Politický konzervativismus: sen a realita*. Voznice : LEDA, 2011.

PERINTFALVI, R.: *The Real Face of the Anti-gender Kulturkampf – The Rise of a New Kind of Political and Religious Fundamentalism in Europe?* In: <https://www.icmica->

miic.org/attachments/article/11731/THE%20REAL%20FACE%20OF%20THE%20ANTI-GENDER%20KULTURKAMPF%20-%20-%20Dr.%20Rita%20Perintfalvi.pdf (9. 9. 2018).

SAINI, A.: *Od přírody podřadné : Jak se věda mýlila v ženách*. Praha : Academie, 2018.

ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY, ODBOR ROVNOSTI ŽEN A MUŽŮ: *Úmluva Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí: mýty a fakta*. In: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rovne-prilezitosti-zen-a-muzu/Projekt_OPZ/Vystupy_projektu/brozura_IU.pdf (29. 9. 2018)

WITT, CH. (ed.): *Feminist Metaphysics. Explorations in the Ontology of Sex, Gender and the Self*. Dodrecht; Heidelberg; London; New York : Springer, 2011.

WITT, CH.: *The Metaphysics of Gender*. New York : Oxford University Press, 2011.

ZÁBRODSKÁ, K.: *Variace na gender: Poststrukturalismus, diskurzivní analýza a genderová identita*. Praha : Academie, 2009.

Mgr. Lukáš Jeník, PhD.

Katedra kresťanskej filozofie

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Kostolná 1, P.O. Box 173

814 99 Bratislava

e-mail: lukas.jenik@truni.sk

Anotácia: Súčasná doba prekypuje mnohými digitálnymi výtobytkami, z ktorých najmarkantnejšie sa týkajú zábavy. Viac ako kedykoľvek predtým zjednocujú tieto vynálezy dovedy izolované spôsoby zábavy: televíziu, internet, rozhlas, fotografiu v jednom. Umožňuje sa nám tak prístup k dátam z ľubovoľného miesta, čo má dosah aj na zmenu vnímania i kognitívne procesy človeka. Technika prináša jednak nový kód – nový jazyk, ktorým sa všetko prepisuje a šifruje. Navyše priniesla aj nový spôsob čítania, ktorý vytláča ten starý. Klasické lineárne čítanie prestáva byť pútavé a dôraz sa kladie na čoraz kratšie texty a hutnejšie informácie. Človek je aj v dôsledku toho schopný kratšiu dobu sa koncentrovať a dostupnosť mnohých informácií mu neprispieva v kritickom zorientovaní sa.

Kľúčové slová: Digitálna éra - lineárne čítanie – nelineárne čítanie – multimodalita interpretácie

V posledných týždňoch bolo možné v médiách zaregistrovať informáciu, že vedci vynášali nový druh písma, ktorý radikálne mení to staré, zaužívané alfabeticke písma. Vďaka tomuto vynálezu bude možné podľa nich čítať oveľa rýchlejšie a dokonca sa aj rýchlejšie učiť. Toto nové písmo sa volá Sans Forgetica a vyvinuli ho na Royal Melbourne Institute of Technology (RMIT). Písmo pracuje na báze tréovania mozgu a využívania jeho kapacít tam, kde boli zanedbávané. Konkrétne to znamená, že z jednotlivých písmen boli vynechané tie časti, ktoré zbytočne „zdržiavali“ oko a mozog pri čítaní a ktoré si vie mozog ľubovoľne doplniť⁹⁴.

Takýto spôsob „rýchleho čítania“ a „rýchleho učenia“ je pre dnešnú dobu symptomatický. Vo svojom príspevku sa budeme snažiť ozrejmiť spôsob, akým technika a technické výtobytky tzv. štvrtej priemyselnej revolúcie môžu vplývať na tzv. sebaepochopenie jednotlivca a jeho obraz o sebe. Na tento problém sa budeme snažiť pozeráť

---

⁹³ Výstup z riešenia projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

⁹⁴ Porov. Sans Forgetica – nový font, vďaka ktorému sa naučíte texty omnoho skôr. In: <https://techbox.dennikn.sk/sans-forgetica-novy-font-vdaka-ktoremu-sa-naucite-texty-omnoho-skor/?ref=mpm> (8. 10. 2018)

cez optiku dvoch autorov spriahnutých s technologickými výtobytkami: hlavne analytik médií filozof Marshall McLuhan a druhým Vilém Flusser.

Je zaujímavé, že myšlienku „nového písma“ otvorili už títo autori niekoľko desaťročí predtým. Bolo to pod vplyvom bujnejúcich vedeckotechnických výtobytkov. Napísal viacero strategických kníh, v ktorých načrtáva líniu zmeny spoločenského i osobnostného prerodu pod vplyvom médií (rozumej: technologických výtobytkov). Podobným témam sa venuje Aj Vilém Flusser v knihe *Jazyk a skutočnosť*⁹⁵. Obaja autori sú technologicky orientovaní, čiže primárne sa zaoberajú technickou formou médií. A obaja načrtávajú líniu prerodu človeka a jeho myšlienky v troch štádiách, o ktorých si bližšie povieme. Najprv ale ozrejmime dôležité skutočnosti.

McLuhánovým asi najznámejším predpokladom je tvrdenie: každý vynález (čo označuje termínom média) mení naše myslenie, pretvára ho a formuje⁹⁶. Nejde pritom o obsah média, samotnú správu, samotný vynález, ale o ich používanie – to je rozhodujúce. Podľa McLuhána sa média a technologické výtobytky stávajú novým, nebadaným faktorom na pozadí nášho myslenia a vnímania. Médium je nový technologicky usporobovaný zmysel, ktorý nám pomáha orientovať sa vo vždy novej skutočnosti.

Najadekvátnejšie si to vieme predstaviť na vynáleze, akým bola mapa. Mapou sa od chvíle jej používania jasne rozjasňuje a sprehládnuje priestor, mení sa naše myslenie a orientácia v priestore. Desakralizuje sa to, čo vzbudzovalo obdiv a okolo čoho sa točili mýty. Sprehládnenie priestoru prináša novú výsadu. V mozgu sa vytvárajú synapsy, ktoré zastupujú našu priestorovú predstavivosť a orientáciu. Rovnako je to s objavom hodín či vôbec – s meraním času – hodiny prinášajú možnosť kvantifikácie pohybu a možnosť prepočtu vzdialenosti. Čas pomáha merať, ale aj meria. Úžitok sa preto dá vyjadriť mierou toku času a aktivity sa začínajú chápať účelnejšie. Každá sekunda – od chvíle merania - zrazu začína byť oveľa vzácnejšia a hodnotnejšia – a môžeme dodať, že aj pocitovo kratšia. Každé takéto médium „rozširuje“ naše nedostatočné zmysly. Technika mimo tela človeka sa stáva ich predĺžením. Tieto „extenzie“ sa množia, pretože nahrádzajú slabnúce zmysly človeka. Ale extenzie nás aj ovplyvňujú – ich používaním si na nich zvykneme a menia sa naše schopnosti. Niektorí autori uvádzajú, že aj Nietzscheho tvorba sa popri slabnúcom zraku a začatí

---

⁹⁵ FLUSSER, W.: *Jazyk a skutočnosť*. Praha : Triáda 2005

⁹⁶ Porov. MCLUHAN, M.: *Jak porozumět médiím*, s. 234: „Každý nový vynález vede k novému uzávěru ve všech našich orgánech a smyslech, veřejných i soukromých. Zrak i sluch, stejně jako všechny ostatní schopnosti, zaujímají nové postavení...“

používania písacej gule mení – zrazu sa rodí jeho neskoré obdobie a neskorý Nietzsche je oveľa úsečnejší - ako napríklad v diele Dionýzovské dithyramby. A tak sa po roku 1887 Nietzscheho myslenie údajne začína po stránke literárneho žánru – čo je neodškriepiteľné – meniť, a to údajne kvôli používaniu písacieho stroja - písacej gule.

Na inom mieste tvrdí: „Posolstvom média alebo technológie je zmena meradla, tempa či modelu, ktoré sa zavádza do ľudských záležitosti...“⁹⁷. Média „taktujú“ naše správanie, zrýchľujú naše rozhodovanie, oslabujú nás, ale zároveň nás „stavajú do bezpečia“. Z niekdajšieho objímania sa stalo podanie rúk – a aj to v rukavičkách, aby sme sa chránili. Takto sa rodí oblečenie – ako extenzia kože, bývanie ako extenzia telesného termomechanizmu, bicykel či auto ako extenzia ľudskej nohy – počítač ako extenzia centrálnej nervovej sústavy⁹⁸.

Vilém Flusser – podobne ako McLuhan - rozlišuje tri štádia spoločnosti – McLuhan na základe spôsobu komunikácie v spoločnosti, ktoré kopírujú spôsoby vnímania skutočnosti – Flusser (Jazyk a skutočnosť) na základe svojho vnímania modelu kultúrneho vývoja dejín.

V prvom štádiu – vo veku tzv. obrazu – nastáva podľa neho mapovanie dejín, ktoré siahajú niekoľko tisíc rokov späť – a v tejto etape dominuje reč. Ide teda o obdobie tzv. ústnej tradície. Symbolmi tejto éry sú obraz, pamäť a uši. Pre Flussera je to vek magickej imaginatívnosti⁹⁹. Je to éra jednoznačnosti, kedy sa interpretácia ničoho nestáva problematickou. Nákresy v jaskyniach zobrazujú skutočnosť rovnako ako neskôr písmo – len na inej úrovni. Bezprostrednosť predmetu však nevyvoláva interpretačné, skôr metafyzické otázky. Človek sa nachádza priam v „zmyslovej opojenosti prírodou“ (McLuhan) Medzi ľuďmi prebieha „priama“ komunikácia – hlbšia jednota. Človek tak nebol roztekaný medzi „porozumenie seba“ a „porozumenie iným“.

Neskôr nastupuje druhé obdobie, kedy prevláda „svet autonómneho diskurzu“ (Ong). Je to svet, v ktorom začína existovať kniha - reč sa mení na písanú a tým stráca kvalitu, akú mala v období akustického veku. Bezprostrednosť stráca na svojej magickosti a kniha sprevádza imaginatívnosť. Do centra pozornosti sa dostáva zrak – nie sluch. V stredobode pozornosti je kniha, ktorá individualizuje človeka a vyčleňuje ho zo spoločenstva, pohlcuje ho do seba, je schopný kriticky myslieť a viesť diskusiu. Symbolom tejto doby je extenzia

---

⁹⁷ MCLUHAN, M.: Jak porozumět médiím, s. 20.

⁹⁸ Porov. MCLUHAN, M.: *Jak porozumět médiím*, s. 99.

⁹⁹ FLUSSER, V.: *Za filosofií fotografie*, s. 10.

(médiá) smerom do iných krajín a kultúrne podmaňovanie si iných svetadielov. Hlas prežíva na spôsob zapísaného slova. Zapísané slovo treba odhrnúť, aby sme sa prinavrátili k bezprostrednosti obrazu (Flusser). Výsadou tohto obdobia je lineárny spôsob čítania (linearita) – je to spôsob čítania od prvej strany po poslednú – neútržkovitého čítania. Komunikácia začína najprv v sebe, vnútorným pohrúžením sa do seba a potom pokračuje písaním, ktorým sa odpovedá na otázky (scholastika, mystika, cesty k Bohu). Nástup písma tak umožňuje väčšiu abstrakciu, vznik jazykovedy, vetných členov, kategórií (metafyzika) a vzájomné otváranie sa uzavretých spoločností (založených na sluchu a reči). Dilema text vs. ústna tradícia pokračuje v nevyriešenej Platónskej dualite – či je písmo dobré alebo ničí našu pamäť. S lineárnym čítaním sa množí intertextová kultúra a kritická rozprava. Množia sa komentáre, s knihami sa stráca šanca všetky ich prečítať¹⁰⁰. Z horúceho média písma sa stáva chladná hlava.

V treťom období – v ktorom ešte žijeme momentálne – nastáva opakovaný nástup „obrazu“ – podľa Viléma Flussera ide ale o technický obraz – na rozdiel od jaskynných malieb z prehistórie dnes vládne obraz technický - fotografia¹⁰¹. Fotografia už nie je len „fotografiou reality“, ale slúži aj ku komunikácii (statusy), miesto niekdajšieho memorovania a mnemotechnických tréningov nastáva doba „culture of capture“ – všetko je snímané – či už fotoaparátom, kamerou alebo aj inak. Dáta, ktoré sú v našich mobiloch, sú odhaliteľné a sú takpovediac „nie len naše“. Navyše, aj z písma sa stáva obraz - stačí, ak berieme do úvahy e-booky, len na skenovanie textu v knižniciach. Opakovane nastáva aj návrat „kmeňového“ a stádovitého správania (chat, facebook, globálna „dedina“). Avšak nejde o orálnu, len zdanlivo orálnu kultúru. Akcelerácia toku informácií. Človek je vtiahnutý médiami do celého sveta – nie je priestorovo a časovo jeho existencia obmedzená. Je všade a nikde – jeho horúce možnosti ochladli – a z čítania sa stalo chladné médium. Odtiahlo a separovalo zrak i sluch od seba – médiá v tejto ére sú „najväčšou extenziou“ – hrozba, že človek zostane odhmotnený, odtelesnený (kognitívne pokusy s vedomím a „brain in vat“).

McLuhan tvrdí, že nech už sa jedná o akúkoľvek novú technológiu a objav – písmo, abecedu, počítač či softvér – naše zmysly a náš mozog nezostávajú bez zmeny. Väčšinu našich skúseností so svetom dnes získavame ako ľudia nie zo svojho reálneho života, ale

---

¹⁰⁰ Od roku 500 do roku 1500 – ako sa zistilo – bolo zatiaľ napísaných približne 726000 najrozličnejších traktátov, ktoré nám dodnes nie sú všetky známe.

¹⁰¹ Fotografia dnes je definovaná cez pixely – to znamená, že dnes je už fotografiou aj gif formát prehrávanej fotky, video, ale aj 3D-modely s rôznym zakrivením priestoru. Pixely sú takpovediac nesmrteľné – na internete sú archivované aj po ich zmazaní – len čo sú zdieľané.

skrze obrazy – média, obrazy reálnych objektov, ale produkujú signifikanty –simulácie. Realita sa des oduskutočňuje a simulovaný svet získava väčší dôraz, ako by sa zdalo. Na scénu v elektronickej ére nastupuje obdobie simulakier¹⁰². Simulacrum je nahrážka reality, zastupuje reálne vzťahy virtuálnymi, identita fyzická je kompenzovaná intersubjektívnou, elektronickou na internete. Zdokonaľujúce sa technické obrazce (3D-obrazy) umožňujú vymodelovať realitu v ľubovoľnej podobe a práve táto obraznosť je takpovedia Flusserovou víziou. Nástup technického obrazu dokonale preformatoval abstraktné schopnosti myslenia jednotlivca, požiadavka na vyššie dáta nahrádza bežné ontologické potreby. Kontakt s realitou je o to bolestnejší a spôsobuje podľa McLuhana o to viac – „vek úzkosti“ spôsobujúci uvedomenie si, že veci sú inak, ako si my ľudia - zotrvávajúci každý vo svojej bunke včelieho úľa – myslíme.

Tu vyvstáva otázka sebaepochopenia a sebavnímania jednotlivca – v dnešnej technologickej ére. Spôsob jeho čítania je diktovaný pozeraním – čím ťažšia a abstraktnejšia téma, tým bezradnejšia reakcia. Spôsob jeho rozhodovania je štrukturovaný jeho možnosťami – čím viac možností na výber, tým menej sa dá odlíšiť virtuálna realita od tej ozajstnej. Čím väčší počet vzťahov, tým väčšia saturácia potreby komunikovať, ale aj väčšmi zívajúca priepastnosť osamelosti. Zmena myslenia jednotlivca je výzvou nanovo pochopiť jednotlivca, ktorý sa lepšie orientuje technologicky, ako sám v sebe.

Literatúra:

CARR, Nicholas: Nebezpečná mēlčina. Jak internet mění náš mozek? Praha : Dauphin 2017.

FLUSSER, V.: Písmo. Má písanie budúcnosť? Štefánik Ivan 2007.

FLUSSER, W.: Jazyk a skutečnost. Praha : Triáda 2005.

FOUCAULT, M.: Toto nie je fajka, Bratislava : Kalligram 2010

HALL, Edward T.. The Silent Language, Anchor, 1973.

MCLUHAN, M.: Laws of Media. The New Science, Toronto : University of Toronto Press 1992.

---

¹⁰² Porov. FOUCAULT, M.: Toto nie je fajka, Bratislava : Kalligram 2010, s. 53.

MCLUHAN, M.: Understanding Media. McGraw Hill Book Company 1984. (česky: Jak porozumět médiím. Praha : Odeon 1991).

MCLUHAN, M.: *Člověk, media a elektronická kultura : reprezentativní výběr z celoživotního díla proroka a mága elektronického věku a elektronické revoluce.* Brno : Jota 2008.

ROMELE, Alberto – Terrone, Enrico: Towards a Philosophy of Digital Media. Palgrave Macmillan 2018.

doc. PhDr. Rastislav Nemeč, PhD.

Katedra kresťanskej filozofie

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Kostolná 1, P.O. Box 173

814 99 Bratislava

e-mail: rastislav.nemec@truni.sk

Mgr. Natalia Wojak: **Instytucje pozarządowe na rzecz osób w kryzysie – w obliczu samobójstwa**

Anotation: Samobójstwo, jako dobrowolny akt odebrania sobie życia przez jednostkę w socjologii rozpatrywany jest w kontekście dewiacji społecznych. Chcąc – nie chcąc, jednostka, która opuszcza ten świat, pozostawia swoich bliskich, przyjaciół oraz rodzinę, w zakłopotaniu, w kryzysie, w szoku, z którym nie zawsze da się samodzielnie uporać. Celem niniejszego artykułu jest scharakteryzowanie wybranych instytucji pozarządowych, które na terenie Polski i Niemiec wspomagają osoby, które utraciły swoich bliskich na skutek śmierci samobójczej.

Słowa kluczowe: instytucje pozarządowe, kryzys, samobójstwo, pomoc.

Fakty na temat samobójstwa

Niezaprzeczalną prawdą o samobójstwie jest to, że stanowi ono dobrowolny akt odebrania sobie życia przez jednostkę.

„Samobójstwo jawi się, jako nieprzymuszona forma śmierci”¹⁰³. Samobójstwo jest działaniem jednostki, które ma na celu samounicestwienie się przez tą jednostkę. Tenże wolitywny akt wyrzeczenia się własnego życia można określić, jako „każdy przypadek śmierci, który bezpośrednio lub pośrednio wynika z pozytywnego lub negatywnego działania ofiary, która wiedziała, że da ono taki rezultat”¹⁰⁴.

Samobójstwo nie dotyczy tylko tej jednostki, która zrezygnowała z dalszej egzystencji. Samobójstwo ze względu na to, że każda jednostka, to istota społeczna, dotyczy również jej najbliższego otoczenia, a w tym przyjaciół i rodzinę. Samounicestwienie jednostki winne być rozpatrywane w kategoriach zjawisk społecznych. Wydaje się być właściwym zadanie sobie kilku pytań. Niezwiązanych wyłącznie z tym, dlaczego ktoś popełnił samobójstwo? Czy ktoś się do tego przyczynił?, ale również z tym, co dzieje się dalej z

---

¹⁰³ N. Wojak, *Seniorzy w obliczu wyzwań współczesności – od kryzysowości do suicydalności*, w: *Rozprawy i Monografie. Senior i rodzina. Aksjologia, pomoc, wsparcie*, red., J. Młyński, Warszawa 2018, s. 110.

¹⁰⁴Tamże: s. 110; B. Hołyst, *Samobójstwo – przypadek, czy konieczność*, Warszawa 1983, s. 10.

osobami z rodziny? W jakiej one są kondycji? Jak sobie poradziły z informacją na temat utraty bliskiej osoby? Czy potrafią sobie samodzielnie poradzić ze śmiercią samobójczą kogoś z przyjaciół lub z rodziny?

Dylematy i problemy związane z sytuacją osób, które straciły kogoś bliskiego z powodu samobójczej śmierci, niejednokrotnie są nazbyt trudne i skomplikowane do samodzielnego uporządkowania, dlatego też istnieje wiele organizacji oraz instytucji, które oferują taką pomoc. Te ujemne i niechciane zjawisko społeczne¹⁰⁵ pozostawia jednostki w szoku, w niedowierzaniu, z wieloma niedokończonymi sprawami, z którymi należy sobie dać radę. Warty wyróżnienia na terenie Polski oraz Niemiec są instytucje, takie jak Freunde fürs Leben, AGUS – Angehörige um Suizid, Polskie Towarzystwo Suicydologiczne oraz Gdański Telefon Zaufania. Niniejsze organizacje nie są przypadkowe. Są to organizacje pozarządowe, które stanowią jedne z największych oraz najstarszych ośrodków pomocowych w Polsce oraz w Niemczech.

Obecnie mimo nieustannie wzrastającej skali zjawiska samobójczości, niewiele się mówi o aktach i atencjach suicydalnych. Nadal stanowi to poniekąd temat tabu. W rezultacie społeczeństwo dzieli się na tych, których potępiają samobójstwo lub tych, którzy starają się usprawiedliwić tenże wolitywny akt samozniszczenia¹⁰⁶.

Właściwym wydaje się być wyszczególnienie kilku faktów dotyczących samobójstw zarówno w Polsce, jak i w Niemczech, aby ukazać i uzmysłwić w pełni zasięg tego zjawiska społecznego. Każdego roku w Niemczech nieco ponad 10 000 osób odbiera sobie życie. Każdego roku od 100 000 do 150 000 Niemców dokonuje próby samobójczej. Od 2014 roku samobójstwo jest drugą najczęstszą przyczyną śmierci wśród młodych ludzi w przedziale wiekowym 15-29 lat. Co więcej w Niemczech ponad dwa razy więcej osób umiera z powodu samobójstwa, niż w wypadku drogowym. Należy podkreślić, że istnieją miękkie metody samobójcze, takie jak zatrucie tabletkami (te metody są najczęściej wybierane przez kobiety i dziewczęta) i twarde metody samobójcze, takie jak strzelanie lub wieszanie (te sposoby związane z odebraniem sobie życia dotyczą statystycznie najczęściej mężczyzn oraz chłopców). Do ważnych informacji należy zaliczyć również to, że prawie dwie trzecie wszystkich samobójstw popełnianych jest przez mężczyzn. Ilość prób samobójczych są jednak znacznie wyższe u dziewcząt i kobiet. Szacuje się, że około 80% Niemców

---

¹⁰⁵Tamże: s. 111; B. Hołyst, *Samobójstwo – przypadek, czy konieczność*, dz. cyt., s. 105-109.

¹⁰⁶ N. Wojak, J. Młyński, *Samobójstwa młodzieży w kontekście ponowoczesności*, w: *Dylematy życia rodzinnego. Diagnoza i wsparcie*, red., M. Szyszka, Lublin 2016, s. 165-178.

kiedykolwiek wpadło na pomysł, aby się zabić. Dane statystyczne wskazują, że co 3 samobójstwo popełniają jednostki powyżej 65 roku życia¹⁰⁷.

W Polsce sytuacja jest bardzo zbliżona do, tego, co dzieje się u wschodnich sąsiadów. Ponad dwa razy więcej osób umiera z powodu śmierci samobójczej niż w wypadkach, co więcej według ekspertów, co roku zwiększa się liczba prób samobójczych i oscyluje w okolicach 10 tysięcy, natomiast niespełna 6 tysięcy osób popełniło samobójstwo. Najczęściej samobójstwo popełniają osoby w przedziale wiekowym 20 -34 lata. Szacuje się, iż około 16 Polaków dziennie popełnia samobójstwo, a myśli samobójcze ma około 1,5 miliona Polaków¹⁰⁸.

Polskie i Niemieckie organizacje pozarządowe przeciwdziałające samobójstwom

Po samobójstwie wszystko staje się inne, nieznane, osoby, które straciły kogoś bliskiego w tak nagły i brutalny sposób uczą się żyć na nowo, niekiedy zdarza się tak, że poznają zmarłą osobę na nowo poprzez rzeczy, które zostawiła po sobie. Okres, który następuje po śmierci jednostki, to czas żałoby, zrozumienia oraz akceptacji zaistniałej sytuacji.

Jest to czas próby, w którym nie każdy sobie może sam poradzić lub podźwignąć prawdę, która jest bolesna oraz dotyczy delikatnej sfery. Wsparcie jest niezwykle potrzebne ze strony najbliższego otoczenia, duszpasterstwa, specjalistów. W czasie szoku oraz żałoby pojawia się wiele pytań, na które żałobnicy oraz dalsi krewni i przyjaciele szukają odpowiedzi. Pytania stanowią pasmo niekończących się sekwencji odpowiedzi. Samobójstwo jest trybem śmierci niosącej za sobą specyficzne trudności dla osób ogarniętych żałobą, jest to taki przypadek śmierci, w którym nierzadko najbliżsi i znajomi wycofują się z powodu bezradności. Dla tego też warto otworzyć się na pomoc innych. Wydaje się ważne podkreślić fakt, że nikt nie jest sam, każdy ma możliwość otrzymania wsparcia i pomocy. W tym czasie ważna jest rozmowa i poczucie, że ktoś może wysłuchać i poświęcić czas dla jednostki, która naprawdę tego potrzebuje. Dlatego też warto dokonać deskrypcji poszczególnych organizacji

---

¹⁰⁷<https://www.frnd.de/zahlen-fakten/>,

https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://www.agus-selbsthilfe.de/fileadmin/common/suizidzahlen/2015_Suizidzahlen_fuer_2013.pdf [dane z dnia 14.10.2018]

¹⁰⁸<http://suicydologia.org/> , <http://www.tz-gdansk.org.pl/> [dane z dnia 14.10.2018]

pozarządowych, do których należą Freunde fürs Leben, AGUS – Angehörige um Suizid, Polskie Towarzystwo Suicydologiczne oraz Gdański Telefon Zaufania

Tabela 1 Instytucje pozarządowe działające w Polsce oraz w Niemczech

Nazwa organizacji	Główna siedziba (adres)	Strona internetowa	Krótki opis
AGUS – Angehörige um Suizid (krajowa organizacja na rzecz samobójstw)	AGUS-Bundesgeschäftsstelle Cottenbacher Str. 4 95445 Bayreuth Deutschland	https://www.agus-selbsthilfe.de/	AGUS jest największym i najstarszym stowarzyszeniem w Europie poświęconym troskom i interesom żałobników-samobójców. Stowarzyszenie wspiera honorowe zaangażowanie liderów grup, członków zarządu i członków.
Freunde fürs Leben (Przyjaciele życia)	Freunde fürs Leben e.V.: c/o Schröder+Schömbus PR GmbH Torstraße 107 10119 Berlin Deutschland	https://www.frnd.de/	Od 2001 roku stowarzyszenie wyjaśnia kwestie dotyczące samobójstw i zdrowia psychicznego młodzieży i młodych dorosłych na. Założyciele Friends for Life stracili nawet bliskich przez samobójstwo lub są dotknięte doświadczeniami w ich bezpośrednim otoczeniu. Jako eksperci ds. Komunikacji postawili sobie za zadanie informowanie o temacie tabu.
Polskie Towarzystwo	Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa	http://suicydologia.org/	Celem stowarzyszenia jest analiza zjawiska samobójstw w Polsce i na świecie, spełnianie humanitarnego

Suicydologię	<p>Suicydologiczne</p> <p>o</p> <p>Uczelnia Łazarskiego ul. Świeradowska 43 02-662 Warszawa</p> <p>Zarząd Główny Polskiego Towarzystwa Suicydologicznego</p> <p>o</p> <p>Uczelnia Łazarskiego ul. Świeradowska 43 02-662 Warszawa</p>		<p>obowiązku ratowania innych,</p> <p>stworzenie naukowych podstaw programów profilaktycznych redukujących liczbę zachowań samobójczych, dostarczanie teoretycznych przesłanek uzasadniających i promujących wartość życia przez kreowanie i propagowanie różnych form i metod samorealizacji, rozwoju własnej osobowości oraz aktywnego uczestniczenia w życiu społecznym,</p> <p>działanie na rzecz afirmacji życia i poprawy jego jakości,</p>
Gdański Telefon Zaufania	<p>PTPT skrytka pocztowa 204, 80-954 Gdańsk 6, ul. Grunwaldzka 108</p>	<p>http://www.tz-gdansk.org.pl/</p>	<p>Bezinteresowna życzliwość i pomoc ofiarowana swoim rozmówcom przez wolontariuszy i osoby dyżurujące od 50 lat w Telefonach Zaufania na całym świecie. Swym rozmówcom ofiarowują oni ponadto anonimowość i zaufanie, które w dzisiejszych czasach staje się rarytasem, czymś niezmiernie cennym.</p>

Źródło 1 Opracowanie na podstawie danych zawartych na stronach internetowych niniejszych instytucji, z dnia 14.10.2018.

Każda z tych organizacji oferuje indywidualne spotkania ze specjalistami, rozmowy, organizuje grupy wsparcia, pomaga uporać się z kryzysową sytuacją. Tam można znaleźć osoby w tej samej lub podobnej sytuacji, można się spotkać z osobami, które rozumieją ból drugiego człowieka. Bardzo ważne jest to, że usługi oferowane przez wyżej wymienione organizacje są bezpłatne.

Problem z samobójstwem polega na tym, że osoby bliskie nie potrafią i nie chcą zaakceptować decyzji jednostki samobójczej. Podczas terapii i spotkań grup wsparcia mogą wykrzyczeć wszystkie bóle, zarazem mogą się śmiać i płakać, ponieważ samobójstwo jest zbyt głęboką dysfunkcją społeczną, na które nie ma jednego konkretnego rozwiązania. Każdy wraz z pomocą specjalistów radzą sobie na własny, zindywidualizowany sposób. Rozmowa w grupie samopomocy może pomóc znaleźć wyjście z ciemności, wspólnota może pocieszyć, złagodzić ból. Oczywiście każdy musi wykonywać swoją żałobną pracę dla siebie, nie mniej jednak można powiedzieć, że wspólne cierpienie też poniekąd zmniejsza smutek indywiduum. To kolejny rok w żałobie.

Oświadczenie polskich oraz niemieckich organizacji pozarządowych na temat serialu „13 Reasons why”.

Nie można zaprzeczyć, że samobójstwo stało się dość medialne i poniekąd tematyka samobójczości jest częścią popkultury, czego dowodem jest ekranizacja powieści J. Ashera „13 Reasons Why”. Media mają ogromny wpływ na postrzeganie samobójstwa, a sam serial opowiada o dziewczynie, która popełniła samobójstwo, jednakże po dokonaniu tego aktu, pozostawia po sobie 13 kaset, na których jest wyjaśnione, czemu ona w taki sposób zakończyła swój żywot. Serial opowiada, o perturbacjach życiowych nastolatków i ich zmaganiem się z prawdą, która nie zawsze jest wygodna i korzystna dla wszystkich. Pojawienie się serialu na ekranach wywołało ogromne zainteresowanie i dyskusje na temat tego, czy właściwe jest ukazanie problemu samobójstwa, w taki sposób, w jaki tego dokonano przez twórców serialu.

Dlatego też polskie i niemieckie organizacje pozarządowe złożyły oświadczenia popierające krytyczne stanowisko organizacji międzynarodowych, które zajmują się prewencją i profilaktyką w zakresie samobójczości (między innymi International Association for Suicide Prevention). Zarówno Polskie Towarzystwo Suicydologiczne, jak i Deutscher

Caritasverband e.V., w zamieszczonych oświadczeniach, wskazało, że badania naukowe ukazują korelację między zwiększoną liczbą samobójstw, a przekazami medialnymi, w których niewłaściwie i nieodpowiedzialnie poruszany jest temat aktów i atencji samobójczych¹⁰⁹.

Sugestia zawarta w obrazie może przyczynić się do podjęcia tak drastycznych kroków, jakim jest odebranie sobie życia, zwłaszcza przez jednostki, które w czasie swojej egzystencji, mogły doświadczyć różnorodnych form przemocy lub agresji. Przypuszczalna destrukcyjność serialu jest związana z możliwością utożsamienia się młodych osób z postaciami występującymi w serialu. Przedstawianie dysfunkcji w środowisku młodzieżowym było dokonane wbrew zaleceń specjalistów zajmujących się samobójstwami w mediach. Do zaleceń można zaliczyć¹¹⁰:

- Precyzyjne opisanie procesu, w jaki sposób popełniono samobójstwo,
- idealizowanie samobójstwa – podziwianie osób, które popełniły samobójstwo,
- zrozumienie dla samobójstwa i usprawiedliwianie go, jako narzędzia do radzenia sobie z problemami¹¹¹.

Biorąc pod uwagę duże zainteresowanie książką i serialem, warto zaznaczyć, że rodzice, wychowawcy, opiekunowie, powinni podjąć dyskusję z nastolatkami na temat ukazanego samobójstwa oraz emocji, które mogą się pojawić.

Bibliografia

Hołyst B., *Samobójstwo – przypadek, czy konieczność*, wyd. PWN, Warszawa 1983.

Wojak N., *Seniorzy w obliczu wyzwań współczesności – od kryzysowości do suicydalności*, w: *Rozprawy i Monografie. Senior i rodzina. Aksjologia, pomoc, wsparcie*, red., Młyński J., wyd. IPJPII, Warszawa 2018, t. 23, s. 105-123.

---

¹⁰⁹<http://suicydologia.org/trzynascie-powodow-13-reasons-why/>,
https://www.suizidprophylaxe.de/fileadmin/downloads/2017_NetflixSerie/2017_U25_Caritas_Statement_Tote_Madchen_luegen_nicht.pdf [dane z dnia 14.10.2018]

¹¹⁰Ibidem, [dane z dnia 14.10.2018]

¹¹¹<http://suicydologia.org/trzynascie-powodow-13-reasons-why/>,
https://www.suizidprophylaxe.de/fileadmin/downloads/2017_NetflixSerie/2017_U25_Caritas_Statement_Tote_Madchen_luegen_nicht.pdf [dane z dnia 14.10.2018]

Wojak N., Młyński J., *Samobójstwa młodzieży w kontekście ponowoczesności*, w: *Dylematy życia rodzinnego. Diagnoza i wsparcie*, red., Szyszka M., wyd. KUL, Lublin 2016, s. 165-178.

<http://suicydologia.org/trzynascie-powodow-13-reasons-why/> [dane z dnia 14.10.2018]

https://www.suizidprophylaxe.de/fileadmin/downloads/2017_Netflix-Serie/2017_U25_Caritas_Statement_Tote_Madchen_luegen_nicht.pdf [dane z dnia 14.10.2018]

<https://www.frnd.de/zahlen-fakten/> [dane z dnia 14.10.2018]

https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=https://www.agus-selbsthilfe.de/fileadmin/common/suizidzahlen/2015_Suizidzahlen_fuer_2013.pdf [dane z dnia 14.10.2018]

<http://suicydologia.org/> [dane z dnia 14.10.2018]

<http://www.tz-gdansk.org.pl/> [dane z dnia 14.10.2018]

Mgr. Natalia Wojak

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Wydział Nauk Historycznych i Społecznych

Instytut Socjologii

ul. Wóycickiego 1/3

01-938 Warszawa

e-mail: wojak9103@gmail.com

Abstrakt: V praxi mnohých katolíkov pretrváva chápanie sviatostí ako vecí, ktoré treba vlastniť naproti starokresťanskému chápaniu najmä sviatostí kresťanskej iniciácie ako spôsobu zapojenia sa do života kresťanského spoločenstva, ktoré žije z ohlasovanie Božieho slova, spoločnej modlitby, slávenia eucharistie a pohostinnosti. Ukazuje sa potreba obnovy v duchu prvokresťanských komunít, ktoré sú strediskami života a odovzdávania viery, a podľa ktorých možno sledovať apoštolské cesty sv. Apoštola Pavla. Rodina sa tak javí ako základná bunka života Cirkvi.

Kľúčové slová: prvotná cirkev, Pavlove komunity, základňové spoločenstvo, sviatosti kresťanskej iniciácie

Úvod

V minulosti sa v živote mnohých katolíkov na Slovensku vyvinulo zvláštne chápanie sviatostí kresťanskej iniciácie, podľa ktorého sú akýmisi vecami či automatmi, ktoré zabezpečujú človekovi spásu. Starí rodičia dnes často majú pred sebou ako jediný cieľ, len aby vnúčatá mali krst, prvé sväté prijímanie a birmovku, keby sa chceli sobášiť v kostole, my im chceme dať všetko. Často to rozličným spôsobom vynucujú od svojich detí pre dobro svojich vnúcat. Zabúdajú pri tom na dôležitú skutočnosť, že krst sa vysluhuje vo viere krstenca alebo jeho rodičov, či iných, ktorí sa zaväzujú poskytnúť pokrstenému dieťaťu potrebnú náboženskú výchovu.¹¹³ Podobne častý je prípad rodičov, ktorí síce prihlasujú svoje deti na vyučovanie náboženstva v škole, no doma vieru nežijú, nemodlia sa, ani v nedeľu nechodia na svätú omšu a vôbec nemajú účasť na živote farského spoločenstva. Tak sa stáva, že ich deti prejdú prípravou na prijatie sviatostí kresťanskej iniciácie, na prvé sväté

---

¹¹² Referát je súčasťou riešenia projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

¹¹³ Kňaz sa pri krste detí pýta: „Milí rodičia, žiadate krst pre svoje dieťa. Tým beriete na seba povinnosť vychovávať ho vo viere, aby potom zachovávalo Božie prikázania a milovalo Pána Boha a svojho blížneho, ako nás o tom poučil Kristus. Ste si vedomí tejto povinnosti?“ Po kladnej odpovedi rodičov: „Áno.“ pokračuje otázkou: „A vy, krstní rodičia, máte pomáhať rodičom plniť túto povinnosť. Ste ochotní im v tom pomáhať?“ Po kladnej odpovedi a prijatí záväzku vychovávať dieťa vo viere pokračuje obrad krstu. *Obrad krstu detí a sobášne obrady podľa Rímskeho rituála obnoveného podľa smernice II. vatikánskeho koncilu*, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1976, s. 23.

prijímanie, sviatosť zmierenia a sviatosť birmovania, no po ich prijatí zostávajú na periférii kresťanského života a už ďalej nežijú sviatostným životom. Tento scenár sa opakuje i pri uzatváraní sviatostného manželstva, keď rodičia a starí rodičia mladých do neho tlačia, no sami snúbenci neprejavujú vlastný záujem a nechápu podstatu sviatostného manželstva.

Bohužiaľ sa jedná o model, ktorý bol možný kvôli chápaniu "starého" Kódexu kanonického práva z r. 1917, ktorý sviatosti zaradoval medzi *res – veci*, ako znie aj titul 3. knihy CIC/1917: *De rebus*. A toto zjednodušené chápanie na Slovensku prevažuje dosiaľ, hoci už 35 rokov máme nový cirkevný zákonník, ktorý toto chápanie nepodporuje. Ako by sa dalo nájsť východisko z tejto situácie sa pokúsime naznačiť v našom referáte.

Návrat k biblickej tradícii

Prvú správu o živote Cirkvi v Jeruzaleme nachádzame v Skutkoch apoštolov: „Vytrvalo sa zúčastňovali na učení apoštolov a na bratskom spoločenstve, na lámaní chleba a na modlitbách.“ (Sk 2,24) „Text spája dve tvrdenia, ktoré charakterizujú povahu prvotných domácich zhromaždení, »učenie a spoločenstvo« vo vzťahu k vnútornému životu danej komunity, »lámanie chleba a modlitba« vo vzťahu spojeniu spoločenstva so svojím Pánom. Cirkev sa rodí a tvorí štruktúru ako Rodina-Cirkev, v atmosfére prijatej milosti a radosti (Sk 2,46).“¹¹⁴ Vzhľadom na počet nových veriacich po Petrových kázňach, ktorý sa počítal na tisíce (por. Sk 2,41; Sk 4,4), bolo potrebné tvoriť štruktúru cirkvi, tak, aby boli zabezpečené všetky jej funkcie.

Podľa názoru Carla Rocchetti: „V Jeruzaleme muselo existovať niekoľko domácich cirkví, čo možno vyvodiť z počtu kresťanov. Autor Skutkov spomína tú, čo sa stretávala v dome Márie, matky Jána Marka v spojení s oslobodením Petra z väzenia po násilnom prenasledovaní za Herodesa Agrippu. V celkovom kontexte vidí Cirkev v Jeruzaleme, ktorá sa spoločne modlí za hlavu apoštolov »Petra teda strážili vo väzení. Ale Cirkev sa bez prestania modlila k Bohu za neho.« (Sk 12,5) Jedna časť tejto cirkvi, ako to vyplýva z nasledujúceho rozprávania bola zhromaždená v dome Márie, ktorá sa bližšie určuje ako matka »Ján, nazývaného Marek«, ktorého čitateľa Skutkov poznali pre jeho pomoc, ktorú

---

¹¹⁴ ROCCHETTA,C.: *Teologia della famiglia Fondamenti e prospettive*. Bologna: EDB 2011 s. 380.

poskytoval Pavlovi a Barnabášovi na Cypre pri ich prvej misijnej ceste (Sk 12,25; 13,5; 15,37.39)¹¹⁵

Tento početný rast si vyžadoval pre riadny život jednotlivých spoločenstiev aj ustanovenie diakonov: „V tých dňoch, keď počet učeníkov rástol, Helenisti začali šomrat' na Hebrejov, že pri každodennom obsluhovaní zanedbávajú ich vdovy. Preto Dvanásti zvolali zhromaždenie učeníkov a povedali: »Nie je správne, aby sme my zanedbávali Božie slovo a obsluhovali pri stoloch. Preto si, bratia, vyhliadnite spomedzi seba sedem osvedčených mužov, plných Ducha a múdrosti, a na túto úlohu ustanovíme ich. My sa budeme celkom venovať modlitbe a službe slova.« Táto reč sa páčila celému zhromaždeniu a vyvolili si Štefana, muža plného viery a Ducha Svätého, ďalej Filipa, Prochora, Nikanora, Timona, Parmenáša a Mikuláša, prozelytu z Antiochie. Postavili ich pred apoštolov a oni sa modlili a vložili na nich ruky. Božie slovo sa šírilo a počet učeníkov v Jeruzaleme veľmi rástol. Aj veľa kňazov poslušne prijalo vieru.“ (Sk 6,1-7) Úlohou diakonov je vykonávať službu pri stoloch spoločenstva.

Skutky Apoštolov dokumentujú ako sa šírila cirkev v Jeruzaleme a mimo Jeruzalema počas stretnutí, ktoré sa konajú v domoch jednotlivých rodín. Bohatosť služieb oživuje tieto rodiny, domácnosti Božie. K dispozícii je služba vedenia apoštolov a starších, charitatívne a sociálne služba diakonov, služba spolupracovníkov, ako sú proroci a učitelia, ako v Sk 13,1-3, medzi ktorými sú Barnabáš a Šavol; služobníci misionárov, ako sú Ján Marek a Sílas, pochádzajúci z Jeruzalema, Timotej a delegáti, ktorí sprevádzajú Pavla do Jeruzalema (Sk 20,4); služba diakona Filipa (Sk 20,24) a žien, ktoré sa stali spolupracovníčkami Pavla a zodpovednými v jednotlivých domácich cirkvách (Mária v Jeruzaleme, Lýdia vo Filipách) a manželia ako Akvila a Priscila, spolupracovníci Pavla v Korinte, v Efeze a v Ríme. Mnohorakosť služieb, ktoré zodpovedajú potrebám Cirkvi, ktorá je od svojho zrodenia zriadená ako koinónia, spoločenstvo tých, ktorí prijímajú jednu vieru vo Vzkrieseného a tvoria nový Izrael Boží.¹¹⁶

---

¹¹⁵ ROCCHETTA,C.: *Teologia della famiglia Fondamenti e prospettive*. s. 382.

¹¹⁶ Por. ROCCHETTA,C.: *Teologia della famiglia Fondamenti e prospettive*. s. 380.

Manželstvo a rodina základňová komunita

Koncilová ekleziológia obnovuje v Cirkvi ako základné sebachápanie: primát komunity pred akýmkoľvek čiastočným vyjadrením a služobnou diferenciaciou. Táto vízia zakladá pozíciu *Lumen gentium*: najprv sa hovorí o Cirkvi ako o tajomstve a Božom ľude, a až potom – o svojom vnútri – hierarchickej štruktúre, o veriacich laikoch a rodine. Najprv je ontológia milosti a všeobecné povolanie ku svätosti, a až potom diferenciacia podľa povolaní. V akomto kontexte sú situované rozličné životné stavy, rodina a zasvätený život.¹¹⁷ V dekréte o laickom apoštoláte koncil učí: „Rodina dostala od Boha aj to poslanie, aby bola základnou vitálnou bunkou spoločnosti. Toto poslanie splní, ak sa vzájomnou láskou svojich členov a spoločnou modlitbou prejaví ako domáca svätyňa Cirkvi; ak sa celá zapojí do liturgického života Cirkvi; a napokon ak bude usilovne preukazovať pohostinstvo a napomáhať spravodlivosť a iné dobré skutky v prospech všetkých bratov, ktorí potrebujú pomoc.“ (AA 11)

Pápež František nadväzuje na učenie koncilu a v bode 15 posynodálnej exhortácie *Amoris Laetitia* píše: „Vieme, že v Novom zákone sa hovorí o »cirkvi, ktorá sa stretá v dome« (por. 1 Kor 16, 19; Rim 16, 5; Kol 4, 15; Flm 2). Životný priestor rodiny sa mohol premeniť na domácu cirkev, domáci chrám, na sídlo Eucharistie, prítomnosti Krista sediaceho pri tom istom stole. Nezabudnuteľná je scéna vykreslená v Zjavení apoštola Jána: »Stojím pri dverách a klopem. Kto počúvne môj hlas a otvorí dvere, k tomu vojdem a budem s ním večerať a on so mnou« (Zjv 3, 20). Tak sa zobrazuje dom, ktorý vo svojom vnútri ukrýva Božiu prítomnosť, spoločnú modlitbu, a teda aj Pánovo požehnanie. O tom sa hovorí v Žalme 128, ktorý sme vzali za základ: »Veru, tak bude požehnaný muž, ktorý sa bojí Pána. Nech ťa žehná Pán zo Siona« (Ž 128,4-5).“¹¹⁸

O kresťanskom manželstve Cirkev hovorí, že tvorí domácu cirkev. Manželstvo sa uskutočňuje a predstavuje vo vzťahoch rodine a v jej domácnosti, vo svojom jedinečnom a špecifickom spôsobe, ktorým sa skúsenosť viery spoločne prežíva a tým dostáva určitý „liturgický“ ráz. Tu je dôležité uvedomiť si fakt, že na prvom mieste je nespochybniteľná hlboká príslušnosť rodiny k spoločenstvu veriacich, iba v ňom môže byť autentická vlastná viera a jej slávenie v plnosti. Slávením vlastnej „liturgie“ v domácnosti, v rodine, sa rodina zúčastňuje na sviatostnom slávení, ktoré domáca cirkev nemá a nemôže si ho dať,

¹¹⁷ Por. ROCCHETTA, C.: *Teologia della famiglia Fondamenti e prospettive*. s. 416.

¹¹⁸ FRANTIŠEK: *Amoris Laetitia* bod. 15, Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2016

predovšetkým na nedeľnej Eucharistii a sviatosti zmierenia. To poukazuje na skutočnosť, že je časťou farského spoločenstva, časťou Cirkvi.¹¹⁹ Kňaz koná svoju službu slova kázaním, manželvia majú konat' službu zviditeľňovania. To, čo kňaz ohlasuje slovami, to sú manželvia povolání povedať v tele: kňaz vysvetľuje knihu na papieri, manželvia sú knihou vtelenou, knihou v tele. Netreba ju vedieť čítať, stačí ju vidieť, pretože manželvia sú sami v sebe odrazom vnútrotrojičného života, lebo sú účastnými lásky Krista a jeho Cirkvi.¹²⁰

Spoločenstvo nie je v chápaní koncilu len niečo, čo sa dodatočne pripojuje k životu Cirkvi, ale je jeho stredobodom a konštitúciou. V tejto línii sa vyjadruje životná sila spoločenstva Cirkvi. „Spoločenstvo je materským lonom, v ktorom sa utvára nový človek živým a nepretržitým pôsobením Božieho slova (1 Pt 1,23); je to rybník Siloe, v ktorom slepý od narodenia lieči svoju slepotu (Jn 9,7); je to nová rodina učeníkov, miesto, kde sa prijíma evanjeliová zvesť, je to zároveň optimálne centrum, z ktorého sa šíri prijaté evanjelium. V Skutkoch apoštolov vidíme, že ten, kto sa obráti ku Kristovi, včleňuje sa zároveň do spoločenstva.“¹²¹ Táto skutočnosť sa prejavuje v prepojení sviatostného a liturgického prežívania viery s každodenným životom. „Ide o to, aby Cirkev spočívala na hustom tkanive ľudských vzťahov, opravdivých spoločenstiev, kde sa život viery prežíva v spoločnom myslení a kde prax je skutočne vyjadrením viery a zároveň slobody.“¹²² V spoločenstve sa buduje kresťanská iniciácia a podľa tohto vzoru i uvedenie novomanželov do životného štýlu kresťanskej rodiny.¹²³

Je dôležité, aby sa mladí kresťania vo farskom spoločenstve naučili vnímať teologickú náuku, že ich manželstvo nie je súkromná záležitosť. Nesmú sa však ani psychologicky cítiť osamelí. Celá kresťanská komunita sa musí cítiť byť zapojená do prípravy na manželstvo a do jeho sprevádzania. Kresťanská komunita sa nemôže nezaujímať o komplikácie a prípadné krízy manželského života, tak ako im nemôže byť blízka len v slávnostných a šťastných chvíľach, ako je narodenie detí, ale aj v tých ťažkých, akými sú krízy, choroba a smrť blízkych osôb. Možno povedať parafrázujúc začiatkové slová *Gaudium et spes*, radosti a nádeje, žalosti a úzkosti nových rodín sú zároveň radosťami a nádejami, žalosťami

---

¹¹⁹ Porov. BONETTI, R.: *La liturgia dela famiglia, La coppia sacramento dell' amore*. Milano: San Paolo, 2012. s. 23.

¹²⁰ Porov. BONETTI, R.: *La liturgia dela famiglia, La coppia sacramento dell' amore*. s. 27.

¹²¹ Porov. KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*. Trnava : Dobrá kniha, 2006, s. 91.

¹²² KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*. s. 90.

¹²³ Porov. *Conversione pastorale per famiglia: Sì, ma quale?* Ed. Livio Melina. Siena: Edizioni Contragalli, 2015, s. 42-45.

a úzkosťami kresťanskej komunity, ktorá ich sprevádza a prijíma.¹²⁴ To je výzva pre naše rodiny i farská spoločenstvá, ktorú treba konkrétne naplňať.

Literatúra

BONETTI, R.: *La liturgia dela famiglia, La coppia sacramento dell' amore* . Milano: San Paolo, 2012.

Conversione pastorale per famiglia: Sì, ma quale? Ed. Livio Melina. Siena: Edizioni Contragalli, 2015

FRANTIŠEK: *Amoris Laeitia* bod. 15, Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2016

KYSELICA, J.: *Odovzdávať vieru v súčasnej spoločnosti*. Trnava : Dobrá kniha, 2006

Obrad krstu detí a sobášne obrady podľa Rímskeho rituála obnoveného podľa smernice II. vatikánskeho koncilu, Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 1976

ROCCHETTA,C.: *Teologia della famiglia Fondamenti e prospettive*. Bologna: EDB 2011.

Prof. ThDr. Ladislav Csontos, PhD.

Katedra kresťanskej filozofie

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Kostolná 1, P.O. Box 173

814 99 Bratislava

e-mail: ladislav.csontos@truni.sk

---

¹²⁴ Por. PAGLIA, V, SCIORTINO, A.: *La famiglia – Vocazione e missione nella Chiesa e nel mondo*. Milano: San Paolo, 2015. s. 124-125.

Sekcia II.

doc. Dr. theol. Gloria Braunsteiner, PhD.: **Hodnota detí v rodine**¹²⁵

Abstrakt:

V posledných mesiacoch sa vyskytovali v spravodajstve časté prípady dramatických udalostí: rodičia zavreli a zabudli svoje dieťa v aute. Čoraz menej kyslíka a zvýšená teplota v uzavretom priestore spôsobilo väčšine z nich životné nebezpečenstvo. K aktuálnym prípadom pribudli na internete staršie správy, ktoré ich dopĺňujú aj z minulých rokov.

Na ilustráciu uvedieme niekoľko prípadov. Podľa aktuálnych správ v júni 2018 zomrela na Slovensku dvojročná Sabinka, ktorú nechala mama v rozpálenom aute pred nemocnicou, iní rodičia syna Pavla nechali v aute pred obchodom, aby išli nakupovať. V Amerike je to tak častý jav, že na pomoc rodičom bola zverejnená stránka kidsandcars.org, aby sa podľa možnosti predišlo takýmto tragédiám.

Už v roku 2002 zomrel v aute po troch hodinách malý Tyler, ktorého chceli na rozdiel od ostatných dní dať výnimočne do jasli z rodinných dôvodov. Vybočenie zo stereotypu však spôsobilo jeho zabudnutie v aute.

V roku 2007 zabudla matka 9 mesačného chorého syna (Bryce) v aute, pretože sa deň odvíjal inak, než zvyčajne, a nevšimla si ho, lebo bol ticho a zanechala ho na zadnom sedadle. Všimla si to až v čase, keď už bolo neskoro. V pamäti mala nepravú spomienku, že dieťa odniesla k opatrovateľke. V roku 2008 bol zabudnutý v aute 21 mesačný Chase. Viezol ho otec, ktorý počas toho vybavil 13 pracovných telefonátov a zabudol ísť s dieťaťom do škôlky. Iní si ho všimli v aute, a bol vyslobodený mŕtvy až po 9 hodinách. Zlomený otec chcel spáchať samovraždu, potom ho odsúdili a zatkli. Dvojmesačná Serenity zomrela v aute 2010. Jej otec bol po nočnej smene a mal sa v ten deň postarať o dieťa, keďže opatrovateľke mala iné povinnosti. Muž zaviezol manželku do práce a následne zabudol dieťa v aute. Po niekoľkých hodinách, keď si na ňu spomenul, sa dcére už nedalo pomôcť.

Dvojročná Kristína zomrela v aute 2015 v Nitre. Otec ju viezol do škôlky, ale tam neodbočil, riešil po ceste nejaké termíny, potom zaparkoval a vystúpil pri práci. Zbadal kolegu a zavrel auto. Myslel si, že dieťa je v škôlke, až poobede si všimla manželka, že tam nie je.

---

¹²⁵ Výstup z riešenia projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

V roku 2017 zomrela v aute 15 mesačná Sofia po 9 hodinách. Matka myslela, že ju odviezla do škôlky. Manžel ju upozornil, že dcéra tam nie je, keď už bolo neskoro. Jej dramatické prežívanie situácie ju viedlo k založeniu projektov, aby sa to už nikomu nestalo.¹²⁶

Motív, ktorý sa v uvedených príbehoch opakuje, dovoľuje presvedčiť sa o nosnej sile stereotypov a rituálov, ktorá môže človeku v každodennom živote veľmi pomáhať k zvládaniu tak jednoduchých, ako aj zložitých úkonov. Ich druhá stránka ukazuje, že pri najmenšom vybočení môže nastať v pamäti stopa o vykonanom automatizme, ktorý sa však v realite nikdy neuskutočnil. Rodičia, ktorí nechtiac spôsobili smrť svojho dieťaťa, nekonali úmyselne ani vedome, ani dobrovoľne, pretože iste svoje dieťa milovali. Ako je presa možné, že im venovali tak málo pozornosti? Ako dôvod tragédií možno predpokladať pravdepodobne prepracovanosť, ale možno do istej miery aj neuvedomelú nedbalosť, ktorá rodičom následne spôsobila zúfalstvo z nezmyselnej smrti dieťaťa. Pri analýze týchto prípadov možno položiť otázku, kde bola vedomá priorita rodičov: pri pracovných povinnostiach, pri nákupe, pri zaparkovaní a následnom vybavovaní. Ľahko si nechali odvádzať pozornosť od dieťaťa nečakaným stretnutím, zakázaným a trestným telefonovaním pri šoférovaní, zamyslenosťou či roztržitosťou z hľadiska aktuálnej starostlivosti o dieťa. Pri vybočení zo stereotypov neboli dostatočne pripravení sledovať novú danú situáciu a zareagovať v nej adekvátne. V daných prípadoch sa dostalo dieťa do úlohy zabudnutého predmetu, alebo na úroveň zanedbanej veci.

Aká je potom hodnota dieťaťa pre rodičov, hoci sa tragédie stávajú nechtiac?

Na druhej strane možno hovoriť o pároch, ktoré by dali všetko za to, aby mohli mať vlastné dieťa – celý svoj majetok, a sú ochotní podstúpiť komplikované medicínske zákroky umelého oplodnenia, aby dosiahli svoj vytúžený cieľ. 3-4 percentá manželských párov ostávajú natrvalo nechtiac bezdetné. Tieto počty nie sú celkom presné, lebo infertilita štatisticky nie je exaktne zachytená.

Želanie mať dieťa je pravdepodobne jedna z najhlbších a najvýznamnejších túžob človeka. S každým dieťaťom začína nielen nový život, ale symbolizuje zároveň možnosť absolútne nového začiatku. V istom zmysle sa spája aj s túžbou po novom začiatku sveta vo vlastnom živote. U žien hrá pritom rolu aj túžba zažiť seba v nepoznanej miere ako kreatívnu.

---

¹²⁶ Vid' https://www1.pluska.sk/Rady-a-tipy/Mrazive-spovede-zufalych-rodicov-Preco-sme-zabudli-nasich-anjelikov-aute?utm_source=hp-centrum&utm_medium=box-rady&utm_campaign=hp990 18.6.2018.

Túžba mať dieťa je neporovnateľná s inými, hoci môže mať rozmanité motívy: zachrániť pokazený vzťah skrze dieťa: želanie mať niekoho blízkeho v dieťati: túžba mať kontrolu nad niekým, kto je závislý od rodičov: alebo túžba napraviť si nízky sebeobraz pomocou potvrdenia vlastného ja a podobne.¹²⁷

Dôležitá otázka v etickej oblasti sa dotýka „práva“ na dieťa.¹²⁸ Vo svetle teológie stvorenia možno vidieť dieťa jedine ako Boží dar. Biblické svedectvo ozrejmuje túto skutočnosť najjasnejšie v prípadoch zázračných Božích zásahov ako napr. pri počatí v živote Anny, ktorej chválospev slúžil ako základ pre Máriin Magnificat, ale nie menej v živote Sára alebo Alžbety.

Dnešná reprodukčná medicína prekračuje túto teologickú predstavu a berie osudy ľudí do vlastných rúk: osudy matiek a otcov, detí a predovšetkým zárodkov – aj zamrazených, ktoré ako predsa „nepoužitú“ neraz čakajú len na smrť, odsunutú na neskorší dátum.

doc. Dr. theol. Gloria Braunsteiner, PhD.

Katedra systematickej teológie

Teologická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Kostolná 1, P.O. Box 173

814 99 Bratislava

e-mail: gloria.braunsteiner@truni.sk

---

127 Porov.: A. Walser: Ein Kind um jeden Preis? Innsbruck, Wien 2014, s. 11.

128 Porov.: K. Klöcker: Recht auf ein Kind? In: Herder-Korrespondenz Spezial 1/2017. Kinder, Kinder. Ethische Konflikte am Lebensanfang, s. 32-34.

Abstrakt: Súčasná kríza rodiny nepramení výlučne z faktorov, ktoré spadajú mimo rámec rodinného života, ale predovšetkým z nedostatku interných zdrojov, ktoré zvnútra podporujú a upevňujú rodinu. Cieľom tohto príspevku je poukázať na nehu ako dôležitý faktor pri obnovovaní rovnováhy v rodine. V závere článku sa pokúsime načrtnúť „obrysy“ spirituality nehy s cieľom poskytnúť rodinám zdroj novej sily a stability.

Kľúčové slová: kríza rodiny, rodinné vzťahy, neha ako zdroj pomoci rodine.

Úvod

V priebehu posledných desaťročí sme sa stali svedkami úpadku manželstva chápaného ako inštitúcia a spoločenstvo života budované na spoločne zdieľaných hodnotách a čelíme tiež vzrastajúcej pluralizácii rodinných foriem. Keď sa hovorí o faktoroch, ktoré zapríčiňujú oslabovanie rodiny, často sa uvádzajú socioekonomické fenomény ako napríklad pokročilá industrializácia, rozšírenie mestského spôsobu života, masový vstup žien na trh práce alebo kultúrne danosti ako napríklad úpadok tradičných náboženských hodnôt, ideový pluralizmus a zdôrazňovanie individuálnej autonómie. Pri bližšom pohľade sa však stále častejšie ukazuje, že kríza rodiny je krízou v oblasti vzťahov. Niet pochýb o tom, že k jej stupňovaniu prispievajú ekonomické mechanizmy a sociokultúrne modely, ktoré sú nasmerované k materializmu a hedonizmu, no ona sama je v prvom rade krízou spôsobu existencie moderného človeka. Krízu rodiny teda nie je možné naplno pochopiť bez toho, aby sme ju dali do súvisu s krízou moderného jednotlivca: s krízou zmyslu jeho života ako celku, jeho vzťahu k sebe samému i k svetu, s krízou hodnôt a priorit, ktoré robia rodinný život krásnym a naplňajúcim.

Jeden z „liekov“ schopných prinavrátiť stabilitu rodine prechádzajúcej krízou spočíva v znovuobjavení hodnoty a úlohy nehy v partnerskom a rodinnom živote. Ide o nehu, ktorá nie je prežívaná len na spôsob prechodného pocitu, ktorý okamžite, no len krátkodobo uspokojí emocionálne potreby človeka, ale ako vedomé, stelesnené vyjadrenie manželskej lásky, ktorá objíma všetkých členov rodiny a pramení z úsilia hľadať dobro milovaných osôb. Toto sa však uskutočňuje len vtedy, keď je každý člen rodiny ochotný niečoho sa zriecť, a tak

vyjsť v ústrety ostatným. V tomto kontexte môže neha plniť funkciu „teplomeru“, ktorý indikuje stupeň osobnej angažovanosti v rodinných vzťahoch a taktiež môže byť tmelom, ktorý sceluje narušené vzťahy.

1. Neha ako liek na krehké vzťahy

Slovníky zväčša definujú nehu ako jemné citové pohnutie, nežnú, lahodnú emóciu sprevádzajúcu láskavú starostlivosť. V prípade, že našu diskusiu založíme na povrchnom chápaní tejto definície, vystavujeme sa riziku, že nehu necháme prejsť pomimo nás ako číry pocit bez väčšieho významu, ako slabosť, ktorá je sprievodným znakom emočnej lability, ako emóciu, ktorá je len vo veľmi obmedzenej miere prístupná vedomému ovplyvňovaniu.

V protiklade k takémuto chápaniu Carlo Rocchetta vysvetľuje¹²⁹, že neha prináleží k bytostnej štruktúre človeka a je vpísaná do najhlbšej štruktúry osoby ako bytie na spôsob *vteleného ducha*, ktorý túži cítiť, že je milovaný a schopný milovať. Toto všetko už dáva tušiť priepastný rozdiel medzi *nehou ako citom* a *nehou ako sentimentalizmom*: neha chápaná prvým spôsobom patrí k radikálnej skúsenosti toho, že som osobou, ku skúsenosti môjho bytia a spolubytia. Uskutočňuje sa ako otvorenosť voči „ty“, a odkazuje na tvorivú, interpersonálnu činorodosť. Druhý spôsob chápania nehy vyjadruje skôr ponorenie sa do svojho „ja“, egocentrizmus, sledovanie vlastných záujmov, uzavretosť, mrhanie samoučelnou afektivitou a v konečnom dôsledku neschopnosť vyjsť v ústrety druhým ľuďom a dejinám ako takým. Neha chápaná na prvý spôsob je dialógom, druhý spôsob chápania nehy sa rovná monológom.

Neha teda rozochvieva najhlbšie vnútro osoby a celé jej bytie vťahuje do slobodne nadviazaného a oslobodzujúceho vzťahu s druhým človekom¹³⁰. Rast v oblasti medziľudských vzťahov je priamo úmerný rastu nehy. Na druhej strane tiež platí, že rozvoj schopnosti prejavovať nehu predstavuje cestu, na ktorej sa učíme prežívať zrelý a uspokojivý vzťahový život. Otázka nehy a jej rozvoja teda nepredstavuje výlučne psychologický či pedagogický problém; tento problém má antropologický charakter a do veľkej miery od neho závisí to, či bude človek šťastný alebo nešťastný.

---

¹²⁹ Porov. ROCCHETTA, C.: *Teologia della tenerezza. Un Vangelo da riscoprire*, Bologna: Ed. Dehoniane, 2000, s. 29.

¹³⁰ Porov. ROCCHETTA, C.: *Teologia della tenerezza*, s. 14.

Diskusia o nehe sa včleňuje do týchto hlbokých dimenzií osoby ako neodmysliteľná súčasť jej procesu dozrievania. Šťastie, tak isto ako neha, nepatrí do oblasti, kde vládne logika vlastníctva, ale logika bytia a vyjadruje metafyzickú štruktúru osoby, ako aj jej hlbokú a nezničiteľnú túžbu po láske. Z tohto dôvodu platí, že jednotlivec je schopný naplniť svoju túžbu po šťastí (aj keď nikdy nie úplne) len vtedy, keď sa trajektória vývinu jeho schopnosti nadväzovať a rozvíjať medziľudské vzťahy pretne s reálnou skúsenosťou nehy.¹³¹

Synodálni otcovia prítomní na synode o rodine v 2015 roku, to zhrnuli takto:

„Putom, ktoré spája rodičov medzi sebou a s deťmi, je neha v rodine. Neha znamená dávať radosť a vzbudzovať v druhom radosť, že sa cíti milovaný. Predovšetkým vyžaduje, aby sme sa s jemnou pozornosťou obracali k obmedzeniam toho druhého [...] Neha je v rodinných vzťahoch každodennou čnosťou, ktorá pomáha prekonávať vnútorné i medziľudské konflikty.“¹³²

2. Dozrievanie rodiny v spiritualite nehy

Dozrievanie rodiny v spiritualite nehy zahŕňa hlboko ľudskú cestu sprevádzanú intenzívnym životom modlitby a duchovným rastom, ktorá nám má pomáhať chápať celý život manželského páru a rodiny ako akt oslavy Boha v Kristovi a Cirkvi.¹³³

Posynodálna apoštolská exhortácia *Amoris laetitia*¹³⁴ o láske v rodine pozerá na rodinné spoločenstvo ako na živé podobenstvo živého Boha-Nehy, ktoré vyjadruje a prežíva manželskú nehu ako:

a) dynamickú a pozvoľnú cestu

Založiť kresťanskú rodinu na manželskej zmluve znamená včleniť sa do snubného vzťahu Krista-Ženícha a jeho Nevesty-Cirkvi a dennodenne si obnovovať svoje manželské

---

¹³¹ Porov. ROCCHETTA C.: *Teologia della tenerezza*, s. 36.

¹³² Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, 24.10.2015, č. 88 In: <https://rodina.kbs.sk/uploads/kcfinder/files/1511%20Zaverecna%20sprava%20v%20cestine.pdf> (14.08.2018).

¹³³ Porov. JÁN PAVOL II.: *Apoštolská exhortácia Familiaris consortio*, 22.11.1981. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/familiaris-consortio>

¹³⁴ FRANTIŠEK: *Posynodálna apoštolská exhortácia Amoris laetitia*, 19.03.2015. n. 56. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-amoris-laetitia>

„áno”, v každom štádiu života sa znovu a znovu rozhodovať jeden pre druhého a opakovane prežívať vzájomnú zamilovanosť. Manželstvo ako symbol zahŕňa dynamický proces, ktorý pozvoľna napreduje spolu s postupným začleňovaním Božích darov do života dvojice (porov. *AL*, 122). Ideál manželstva v celej svojej kráse a veľkoleposti sa dosahuje prostredníctvom hlbokkej pokory a veľkej trpezlivosti. Je to proces, ktorý má svoju postupnosť. Sviatosť manželstva predstavuje cestu, ktorú treba budovať, kráčať po nej a každý deň, celý život ju znova a znova prežívať. Je to cesta, ktorá má svoj pôvod v Bohu-Trojici prekypujúcej láskou a k nemu aj smeruje. Odtiaľto pramení koncept manželstva, ktorý nás pozýva chápať ho „ako dynamické napredovanie rastu a realizácie, skôr než bremeno, ktoré treba po celý život znášať” (*AL*, 37). Takýmto spôsobom sa dennodenne obnovuje rozhodnutie milovať, navzájom si patriť, zdieľať celý spoločný život a ustavične si navzájom odpúšťať. Obaja manželia tak kráčajú cestou rastu a osobnej premeny. Na tejto ceste láska slávi každý krok a každú novú etapu (porov *AL*, 163);

b) citovú zrelosť

Manželia spojení prostredníctvom manželskej zmluvy smerujú ku skutočnej citovej zrelosti schopnej prekonať aktuálne prevládajúcu provizórnosť osobných väzieb a emócií a upevniť svoje citové puto. V súvislosti s touto „kultúrou provizórnosti” hovorí pápež vo svojej exhortácii o náhlivosti, s akou ľudia prechádzajú z jedného citového vzťahu do druhého:

„Myslím aj na obavu, ktorú vyvoláva perspektíva trvalého zväzku, na posadnutosť voľným časom; na vzťahy, ktoré prepočítavajú výdavky a zisky a trvajú, iba ak sú prostriedkom na zahnanie samoty, zabezpečenie ochrany alebo prijatie nejakej služby. Na citové vzťahy sa prenáša to, čo sa deje s vecami a so životným prostredím: všetko je skartovateľné, každý používa a vyhadzuje, plytvá a rozbíja, využíva a žmýka, kým sa len dá. A potom zbohom” (*AL*, 39).

Tento druh citového analfabetizmu, ktorý poznačuje životy mnohých dnešných párov, je príčinou nejednej rodinnej krízy. V protiklade k tomu pápež nepovažuje nerozlučnosť manželstva za „jarmo” uložené ľuďom, ale za plodný dar, ktorý treba prijať a ďalej rozvíjať a ktorý garantuje stabilitu páru na sínusoide života a ponúka milosť začínať vždy odznovu.

Sviatosťné manželstvo je v konečnom dôsledku založené na Božej vernosti, nie iba na obmedzených silách manželov. To je pozitívny obsah náuky o nerozlučnosti manželstva;

c) intímny vzťah

Manželská neha sa prejavuje aj ako pozvanie k láske, ktorá sa stáva navonok vnímateľnou prostredníctvom jazyka nežnosti až napokon urobí z intímneho vzťahu veľkolepú oslavu, ktorá sa uskutočňuje v manželskom akte. Pápež František o tom hovorí nasledovným spôsobom:

„Pohlavné spojenie, prežívané ľudským spôsobom a posvätené sviatosťou, je zasa pre manželov cestou rastu v živote i v milosti. [...] Hodnota spojenia tiel je vyjadrená v slovách súhlasu, v ktorých sa manželia navzájom prijali a jeden druhému darovali, aby spolu zdieľali celý život. Tieto slová dodávajú sexualite význam a oslobodzujú ju od všetkej nejednoznačnosti” (AL, 74).

Videná z tohto hľadiska sa neha stáva cestou poľudšťovania sexuality. „Medzi túžbou a sexualitou sa otvára cesta humanizácie, na ktorej neha ako uznanie inakosti druhého sprevádzané úžasom dáva zmysel túžbe a túžba, ktorá je životodarnou silou a darom prinášajúcim radosť, sa stáva zdrojom všetkej nehy.”¹³⁵

Iba neha je schopná usmerniť telesné impulzy a emocionalitu človeka v smere rozvoja vzájomného vzťahu vyznačujúceho sa altruizmom, starostlivosťou a pozornosťou k partnerovi, a to až do štádia, keď sa celkom stotožní s jeho túžbami. Neha ponúka to, čo manželská sexualita sama o sebe nedokáže poskytnúť: vďaka za stretnutie s druhým naplnenú úžasom, radosť z prijatia nezištného daru a duchovnú krásu intimity, ktorá prekračuje vzájomné telesné uspokojenie. Neha ponúka krásu prijatia a hlbokého zdieľania peripetií i krás života, ktorú nemožno uchopiť ani opísať žiadnym iným spôsobom.

Neha je ukazovateľom úrovne súdržnosti páru a zdravia rodinných vzťahov. Závisí od nej šťastie manželov aj ich detí. Zdá sa, že väčšina patologických javov súvisiacich s manželským životom sa začne objavovať vtedy, keď sa medzi manželmi vytratí neha. Deficit nehy je takmer vo všetkých prípadoch a na všetkých úrovniach primárnou príčinou nástupu chorobných symptómov, ktoré tak často charakterizujú každodenný život manželských párov.

---

¹³⁵ FUCHS, E.: *Desiderio e tenerezza. Una teologia della sessualità*, Torino : Claudiana, 1988, s. 7.

Skúsenosť hovorí v prospech odôvodnenosti názoru, ktorý vidí v deficite láskyplnej nehy príčinu fenoménov samoty, monotónnosti, súperenia a agresívnych konfliktov objavujúcich sa v rodinách. Aj samotnej manželskej sexualite, pokiaľ nie je naplnená dychom láskyplnej nehy, hrozí nebezpečenstvo, že príde o svoju najvyššiu náplň a zmysel;

d) láskyplnú plodnosť

Keď pápež František hovorí o plodnej láske, potvrdzuje náuku svojich predchodcov a pozýva manželov k veľkodušnému prijímaniu nového života:

„Láska vždy dáva život. Manželská láska sa preto „nevyčerpáva iba v rámci spoločenstva manželov [...] Manželia, keď sa navzájom darujú sebe, darujú zo seba novú skutočnosť, dieťa, živý obraz svojej lásky, trvalý znak manželskej jednoty, ako živú a nedeliteľnú syntézu svojho otcovstva a materstva.“ [...] Rodina je nielen prostredím plodenia, ale aj prijatia nového života, ktorý prichádza ako Boží dar” (AL, 165-166).

Pojem manželská plodnosť má širší význam než koncept telesnej plodnosti. V mnohých prípadoch môže byť prítomná hojná plodnosť v prvom zmysle slova aj napriek tomu, že celkom absentuje plodnosť chápaná v striktno telesnom zmysle.¹³⁶ Manželská plodnosť tak nadobúda duchovnú hodnotu a spočíva v „plodení” Božej prítomnosti v manželskom partnerovi; v každodennom „rodení” manželského partnera ako milovanej osoby; v odovzdávaní (telesného, mentálneho i duchovného) života deťom ako Božiemu daru zverenému do rúk rodičov; vo vdychovaní života rodine ako spoločenstvu s poslaním, ktoré je povolanie zvestovať všetkým ľuďom dar spočívajúci v tom, že Pán si ich všetkých zasnúbil a ponúka im zmysel života;

e) duchovnú krásu lásky

Apoštolská exhortácia sa na manželský zväzok pozerá cez optiku krásy: považuje nehu za prvok duchovnej estetiky lásky. Neha a krása sú vskutku dve neoddeliteľné skutočnosti. Pápež František to vyjadruje nasledovne:

---

¹³⁶ Porov. ROCCHETTA, C.: *Teologia del talamo nuziale. Per un'intimità gioiosa*, Bologna : Ed. Dehoniane, 2015, s. 41.

„Krása – “vysoká hodnota” druhého, ktorá nezávisí od jeho fyzickej alebo duševnej príležitosti – nám umožňuje vychutnať posvätnosť osoby, bez panovačnej nevyhnutnosti mať ju vo vlastníctve. [...] Nežnosť je prejavom lásky, ktorá sa oslobodzuje od egoistickej túžby po egoistickom vlastníctve. [...] Láska otvára oči a dáva vidieť – ponad všetko ostatné -, aká je skutočná hodnota ľudskej bytosti” (AL, 127-128).

f) udalosť teologálnej lásky

Milosť sviatosti manželstva je určená na „zdokonaľovanie lásky manželov” (AL, 89) a premieňa ich na obraz Božej lásky (porov. AL, 90). Manželská láska je láska, ktorá zjednocuje manželov silou toho, že je posvätená, obohatená a osvietená milosťou sviatosti manželstva. Ide o nezištný citovo-duchovný zväzok, ktorý v sebe zahŕňa priateľskú nehu i erotickú vášeň (porov. AL, 120).

Túto časť zakončíme syntetickým vyjadrením pápeža Františka, ktorým výstižne zhrnul podstatu kresťanského manželstva, a ktoré je zároveň zhrnutím našich doterajších úvah:

„Kresťanské manželstvo, odraz spojenia medzi Kristom a jeho Cirkvou, sa naplno uskutočňuje v spojení medzi jedným mužom a jednou ženou, ktorí sa jeden druhému navzájom darujú vo výlučnej láske a v slobodnej vernosti, patria si až do smrti a otvárajú sa pre odovzdávanie života, zasvätení sviatosťou, ktorá im poskytuje milosť, aby sa stávali domácou cirkvou a kvasom nového života pre spoločnosť” (AL, 292).

Záver

V jednej stati *Bratov Karamazovcov* charakterizuje Dostojevskij ústami ruského mnícha starca Zosimu nehu ako „silu pokornej lásky”, ktorá privádza človeka k prijatiu svojich obmedzení a láskavému zaobchádzaniu so sebou samým; ona mu zároveň umožňuje prijímať aj iných takých, akí sú, s dobrotou v srdci, veľkodušnosťou a jemnocitom.¹³⁷

Nehu treba chápať ako schopnosť byť zásadový, no v prípade potreby vedieť modifikovať svoje zásady, najmä vtedy, keď s konštruktívnym postojom prijatia venujeme

---

¹³⁷ Porov. DOSTOEVSKIJ, F.: *I fratelli Karamazov*, Mondadori, Milano, 1994, kap. III, s. 444.

starostlivosť inému človeku. Neha chápaná takýmto spôsobom sa stáva paradigmou harmonického spolužitia, ktoré sa má uskutočňovať v oblasti rodinných, spoločenských a komunitných vzťahov tým, že si postupne získava srdce človeka. Zdôrazňovanie dôležitosti tohto vrúcneho ľudského citu je cestou k „revitalizácii“ kresťanstva, ktoré, pokiaľ je zbavené nehy, sa vystavuje nebezpečenstvu, že bude interpretované na základe extrémne redukcionistického hermeneutického kľúča, ktorý bude mať výlučne ritualistický a moralistický charakter.

Okrem toho, cesta nehy môže predstavovať dôležitý prvok z hľadiska budúcnosti Cirkvi. Je to element, ktorý je schopný očariť ľudstvo a stať sa cestou, ktorá nás vyvedie z plytčiny, na ktorej uviazla súčasná Cirkev tým, že nám pomôže znovuobjaviť výnimočný zmysel toho, čo dnes znamená byť kresťanom prežívajúcim naplňajúci život preniknutý krásou činorodej lásky. Možno povedať, že neha je tou najpokornejšou silou, a predsa má zo všetkých síl najväčšiu moc premieňať svet zvnútra, pretože vyviera z ľudského srdca bohatého na lásku.

Bibliografia

DOSTOEVSKIJ, F.: *I fratelli Karamazov*, Mondadori, Milano, 1994. ISBN 8804527234

FRANTIŠEK: *Posynodálna apoštolská exhortácia Amoris laetitia*, 19.03.2015. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/apostolska-exhortacia-amoris-laetitia>

FUCHS, E.: *Desiderio e tenerezza. Una teologia della sessualità*, Torino: Claudiana, 1988. ISBN 978-88-70-16010-9

JÁN PAVOL II.: *Apoštolská exhortácia Familiaris consortio*, 22.11.1981. In: <https://www.kbs.sk/obsah/sekcia/h/dokumenty-a-vyhlasenia/p/dokumenty-papezov/c/familiaris-consortio>

ROCCHETTA, C.: *Teologia del talamo nuziale. Per un'intimità gioiosa*, Bologna: Ed. Dehoniane, 2015. ISBN 978-88-10-41211-4

ROCCHETTA, C.: *Teologia della tenerezza. Un Vangelo da riscoprire*, Bologna: Ed. Dehoniane, 2000. ISBN 978-88-10-40557-4

Závěrečná zpráva biskupské synody pro Svatého otce Františka, 24.10.2015, In:
<https://rodina.kbs.sk/uploads/kcfinder/files/1511%20Zaverecna%20sprava%20v%20cestine.pdf>

Adresa:

ThLic. Krzysztof Trębski MI, PhD.

Teologická fakulta Trnavskej univerzity

Kostolná 1, P. O. Box 173

814 99 Bratislava

e-mail: kris.treb@gmail.com

Anotacja: Stabilność seniorów w rodzinie jawi się jako istotny aspekt ich życia. Stąd też zwrócenie uwagi na sytuację seniorów w środowisku rodzinnego bytowania wydaje się być ważnym społecznie zadaniem. W artykule podkreślono obszar stabilności w sytuacji kryzysu egzystencjalnego: przejście na emeryturę, załamanie się zdrowia, śmierć współmałżonka, samotność, opiekę w okresie choroby i odchodzenia.

Naukowa obserwacja i praktyka życia oraz analiza problemu zawarta w artykule dowodzi, że rodzina daje stabilność seniorom, nawet w sytuacji, gdy relacje rodzicielskie muszą nabrać nowych wymiarów i zmienić jej funkcjonowanie, dopasowując do realizacji ich potrzeb. Stąd też rodzina jest pierwszym podmiotem wsparcia seniorów.

Słowa kluczowe: senior, rodzina, kryzys, wsparcie, stabilność

Wprowadzenie

W literaturze dotyczącej rozwoju rodziny wśród badaczy nie ma zgodności warunkującej czas pojawienia się konkretnej formy rodziny. Według K. Gougha przywołującego ewidencję zawartą w skamielinach, był to czas między dwoma milionami, a stu tysiącami lat temu. Niektórzy badacze pojawienie się rodziny łączą z używaniem języka. Współcześnie wyjaśniając pochodzenie rodziny, naukowcy często odwołują się do dwóch teorii. Pierwsza z nich przyjmuje, iż pierwotnie ludzie żyli w warunkach „bezlądu płciowego” spowodowanego brakiem społecznych regulacji w zakresie funkcji seksualnej. Forma rodziny była oparta na „więzi pary”, jaka tworzyła się między matką a dzieckiem. Druga teoria uznaje rodzinę za uniwersalną instytucję, którą tworzą wszyscy ludzie¹³⁸.

Niezależnie od polemiki dotyczącej czasu postania form rodziny warto zauważyć, że rodzina pokoleniowa jest strukturą całości: dziadków (seniorów), ich dzieci i wnuków. Rodzina bowiem to „grupa złożona z osób połączonych stosunkiem małżeńskim i

---

¹³⁸ A. Kwak, *Uniwersalność instytucji rodziny i kierunki jej przemian*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2002 nr 14, s. 11-12.

rodzicielskim. Oparta zaś na stałych wzorcach postępowania i wzorcach wzajemnych oddziaływań stanowi jeden organizm¹³⁹. Częścią tego organizmu są seniorzy i osoby starsze.

Ponieważ stabilność seniorów w rodzinie jawi się jako istotny aspekt ich życia, dlatego warto zwrócić uwagę na sytuację seniorów w środowisku rodzinnego bytowania. Stąd też celem artykułu jest ukazanie nie tylko przestrzeni funkcjonowania seniorów (dziadków) w rodzinie pochodzenia, ale też uwzględnienie wsparcia ich w sytuacji kryzysów w różnych fazach starości. Niewątpliwie pomoc seniorom w ich egzystencji wpływa na stabilność rodziny pokoleniowej.

1. Kryzys w fazie starości

Każdy człowiek, również osoby starsze doświadczają w swoim życiu sytuacji granicznych. Tego typu sytuacje często nazywa się kryzysem egzystencjalnym. Samo pojęcie kryzysu jest terminem wieloznacznym. Przyczyn tej wieloznaczności należy upatrywać w charakterze interdyscyplinarności nauk. Niepodobna bowiem zredukować pojęcie kryzysu jedynie do jednej naukowej dyscypliny. Dla potrzeb niniejszego artykułu kryzys należy powiązać z cyklem życia człowieka i interpretować, jako „przejściowy stan nierównowagi wewnętrznej, wywołanej przez krytyczne wydarzenie bądź wydarzenie życiowe, wymagający istotnych zmian i rozstrzygnięć”¹⁴⁰.

Według B. Szatur-Jaworskiej do zdarzeń krytycznych w życiu seniorów można zaliczyć: przejście na emeryturę; czas, gdy dziecko ostatnie opuszcza dom rodzinny; śmierć współmałżonka i związane z tym faktem wdowieństwo; przewlekłą chorobę, która prowadzi do wielu ograniczeń ruchowych oraz zmianę zamieszkania spowodowaną przejściem do instytucji opiekuńczej (hospicjum, dom opieki społecznej)¹⁴¹. Zdaniem B. Harwas-Napierała i J. Trempały, zdarzenia kryzysogenne wpływające na osoby starsze są następujące: utrata zdrowia, utrata osób bliskich, słabsza kondycja i atrakcyjność fizyczna, poczucie braku

---

¹³⁹ Por. J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970, s. 300.

¹⁴⁰ W. Badura-Madej, *Podstawowe pojęcia kryzysu i interwencji kryzysowej*, w: *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*, red. Badura-Madej, Katowice 1999, s. 16.

¹⁴¹ B. Szatur-Jaworska, *Ludzie starzy i starość w polityce społecznej*, Warszawa 200, s. 48.

przydatności, osłabienie prestiżu społecznego, niższy status ekonomiczny, i nieubłagalnie przybliżająca się perspektywa odejścia¹⁴².

Te wydarzenia krytyczne wyodrębniające się w toku codziennego życia człowieka dotyczą ważnych i cennych jego spraw. Stają się emocjonalnie znaczące, gdyż prowadzą do zakłóceń w układzie funkcjonowania między jednostką, a jednostką lub między jednostką, a otoczeniem, prowadząc do destabilizacji, czyli zachwiania równowagi życia. Kryzysy wymagają istotnych zmian w zachowaniu, a nawet w życiu¹⁴³.

Do podstawowych zatem kryzysów wieku senioralnego i starszego należy zaliczyć: przejście na emeryturę, załamanie się zdrowia, śmierć współmałżonka, samotność, czyli puste gniazdo, potrzeba opieki w okresie choroby i odchodzenia. Przejście na emeryturę uważane przez wielu badaczy, jako początek starości łączy się z jednej strony z zakończeniem kariery zawodowej, a z drugiej prowadzi do podjęcia nowych ról w społeczeństwie i życiu osobistym. Niestety często temu okresowi życia towarzyszy załamanie. Każdy nowy etap w życiu niesie wiele obaw i wątpliwości. Zmiana trybu życia, ułożenie na nowo relacji z rodziną, sąsiadami, zmiany statusu ekonomicznego to tylko niektóre aspekty senioralnego życia. Niektórzy uważają, że ten etap życia wypełniany jest „stratami w aspekcie biologicznym, psychologicznym i społecznym”¹⁴⁴.

Niewątpliwie choroba, utrata zdrowia również stanowią czynnik kryzysogeny. W takiej sytuacji każdy człowiek potrzebuje wsparcia i oparcia. Choroba nie tylko dezorganizuje życie osoby, ale też prowadzi do utraty chęci życia, rozwoju, cierpienia, osłabienia sił fizycznych i psychicznych, sprawia, że osoba starsza przyjmuje relację zależności od dzieci.

Kolejnym momentem stanu kryzysowego u seniorów i osób starszych jest śmierć współmałżonka. Ten etap nazywa się żałobą i często przeradza się w osamotnienie i stratę. I chociaż „doświadczenie strat wpisane jest w życie człowieka i stanowi jakościowe kryterium jego dojrzałości, rzadko postrzegane jest jako szansa wewnętrznego rozwoju. Strata bowiem generalnie kojarzona jest z bólem i cierpieniem, a te budzą lęk, niepokój, chęć ucieczki”¹⁴⁵.

---

¹⁴² B. Harwas-Napierała J. Trempała, *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, tom 2, Warszawa 2002.

¹⁴³ Por. *Społeczna psychologia kliniczna*, red. H. Sęk, Warszawa 1993, s. 489.

¹⁴⁴ E. Bonk, S. Retowski, *Emerytura — ulga czy udręka? Postrzeganie emerytury na przykładzie słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, „Gerontologia Polska” 2013 nr 1, s. 25.

¹⁴⁵ P. Morciniec, *Starzeć się z godnością: od doświadczenia straty do owocowania*, „Polonia Sacra” 2015 nr 1 (38), 56-57.

Również trudną sytuacją dla seniorów o charakterze kryzysu jest syndrom pustego gniazda, następujący po usamodzielnieniu się dzieci. Ten okres życia posparentalny wymaga nie tylko nowej formy radzenia sobie w domu, ale też stwarzania relacji między małżonkami. Często między małżonkami w starszym wieku więzi zostają wzmocnione lub osłabione. Niektórzy małżonkowie w takiej okoliczności przyjmują postawę pesymistyczną twierdząc, że skoro zakończyły się ich role rodzicielskie to również życie w jakimś sensie się zakończyło, albo czują się bezużyteczni¹⁴⁶.

Istotnym aspektem rodzącym kryzysy dla seniorów jest też potrzeba opieki w okresie odchodzenia (dojrzewania do nieba), żegnania się ze światem doczesnym. Seneka pisał, iż „przez całe życie należy się uczyć żyć i co może jeszcze bardziej cię zdziwi przez całe życie należy się uczyć umierać”¹⁴⁷. Trzeba dodać, że ten kres życia może być najtrudniejszy dla odchodzących, nie tylko pod względem cierpienia, ale też oczekiwanego zrozumienia i potrzeby opieki.

2. Wsparcie seniorów i osób starszych, jako sieć samopomocy w rodzinie pokoleniowej

Istotnym wymiarem stabilności seniorów w rodzinie jest wsparcie ich w sytuacjach granicznych. Próba przezwyciężenia sytuacji kryzysowych implikowana jest kilkoma aspektami: dostrzeżeniem trudnej sytuacji u osoby, umiejętnością rozmowy o trudnej sytuacji, świadomością zagrożenia, umiejętnością udzielenia wsparcia. Każdy bowiem kryzys składa się z trzech stadiów: początkowego – świadomość problemu, przejściowego – reakcji emocjonalnej, celowego – aktywnego działania¹⁴⁸. Wydaje się, że „efekt pomocy uzależniony jest od rodzaju sytuacji stresowej, nasilenia stresu oraz od indywidualnych potrzeb osoby przeżywającej trudności”¹⁴⁹.

W literaturze można wskazywać wiele pomiotów wsparcia tej kategorii osób – od instytucjonalnych do pozainstytucjonalnych. Pierwszym i najważniejszym jednak podmiotem

---

¹⁴⁶ M. Wietelska, *Międzypokoleniowy dialog wspólnie zamieszkujących dorosłych dzieci i ich rodziców – perspektywa społeczno-ekonomiczna*, „Wychowanie w Rodzinie” 2015 nr 1 (t. XI), s. 174.

¹⁴⁷ Seneka, *O krótkości życia*, w: *Pisma filozoficzne*, t. I, przekł. L. Joachimowicz, Warszawa 1965, s. 2.

¹⁴⁸ Por. H. Siebert, *Lern im Lebenslauf*, Hamburg 1985, s.46.

¹⁴⁹ H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa 2005, s.17.

wsparcia jest najbliższa rodzina. Więzy z rodziną „stanowią ochronę przed poczuciem alienacji oraz wzmacniają odporność człowieka”¹⁵⁰. Z badań gerontologicznych wynika, iż dla osób starszych pozostaje ona naturalnym środowiskiem ich życia. To miejsce, w którym starsza osoba żyje, funkcjonuje, rozwija się, wypełnia swoje cele, realizuje marzenia. Jej zamieszkanie nie jest związane tylko z przestrzenią, ale to „cały zespół relacji, jakie powstają w rodzinie, nawet wówczas, gdy senior - z takich bądź innych powodów - nie zamieszkuje razem z tymi, z którymi łączą go więzy krwi. Chodzi tu o rodzinę będącą podmiotem integrującym wszystkich jej członków. W jej wnętrzu osoba w podeszłym wieku powinna mieć swoje miejsce i to nie o charakterze drugorzędny”¹⁵¹.

Dom rodziny dla seniorów to najważniejsze miejsce egzystencji. W nim powinni się czuć swobodnie, szczęśliwie, godnie, bezpiecznie, z zabezpieczeniem opieki. Ten rodzaj wspólnego zamieszkania z dziećmi lub bez dzieci można określać, jako rodzaj działań samopomocowych warunkowanych więziami rodzicielskimi i społecznymi. Dzieci bowiem są pierwszymi opiekunami nieformalnymi, a ich zadaniem jest zapewnienie osobie bliskiej „jakości życia, zgodnej z osobistymi preferencjami i wymaganiami, przy zachowaniu najwyższego możliwego poziomu niezależności, autonomii, uczestnictwa oraz godności osobistej”¹⁵².

Wsparcie seniorów przez dzieci w sytuacjach kryzysowych może być udzielone na kilku poziomach: emerytalnym, przy utracie zdrowia, w żałobie, w samotności, w dojrzewaniu do odejścia.

Na poziomie emerytalnym, jak zostało to przedstawione wyżej (przejście na emeryturę, jako pierwszy kryzys egzystencjalny) ważnym wydaje się ukazanie swoim najbliższym rodzicom możliwości czerpania satysfakcji z innych form egzystencji w środowisku zamieszkania. Prawdą jest, że wraz z przejściem na emeryturę zmieniają się role i status społeczny z racji wykonywanego zawodu, ale nie zmieniają się role rodzinne przypisane ich pozycji w rodzinie. Stąd też w obszarze wzajemnej pomocy dzieci powinny

---

¹⁵⁰ M. Dudek, M. Murat, *Wsparcie osób starszych w Polsce – wybrane problemy*, w: http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Balogova1/pdf_doc/32.pdf. (dostęp, dn. 14.10.2018).

¹⁵¹ B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski, M. Dzięgielewska, *Podstawy gerontologii społecznej*, Warszawa 2006, s. 88.

¹⁵² M. Grewiński, A. Zasada-Chorab, *Usługi społeczne na rzecz osób starszych w Polsce*, w: *Instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy wsparcia osób starszych*, red. M. Szyszka, P. Dancák, A. Wąsiński, J. Daszykowska, Stalowa Wola – Bratysława 2014, s. 23.

zadbać o aktywność swoich rodziców w wymiarze fizycznym i emocjonalnym. Aktywność bowiem determinuje zaspokajanie potrzeb człowieka, zarówno biologicznych, społecznych jak i kulturalnych; jest warunkiem odgrywania ról społecznych, funkcjonowania w rodzinie i grupie. Brak jej może prowadzić do utraty poczucia satysfakcji życia i frustracji¹⁵³.

Dobłą przestrzenią wsparcia seniorów w okresie emerytalnym powinno być też właściwe umocnienie w nich roli babci i dziadka. Z jednej strony zostają umocnione relacje rodzinne, które stanowią dla seniorów podstawę harmonijnego funkcjonowania. Z drugiej pomagają im w pomyślnej adaptacji w roli emerytów. Osoby starsze czują się wówczas potrzebne, a ich relacje w zakresie opieki i socjalizacji wnuków sprawiają, że nie są odrzuceni, tylko mogą się realizować na wielu obszarach samopomocy (opieka nad dzieckiem, prowadzenie do przedszkola, czytanie bajek, spacer). Warto też nadmienić, że dziadkowie odpowiadają też za utrzymanie rodziny, jako systemu całości, gdyż z racji posiadanego doświadczenia i mądrości stanowią pas transmisyjny wartości.

Ważnym obszarem wsparcia seniorów oferowanym przez najbliższych jest pomoc w przypadku utraty zdrowia. Często brak akceptacji faktu choroby ma dynamizm uwalniający negatywne emocje, które tłumione, mogą zatruć całe emocjonalno-duchowe wnętrze człowieka, czyniąc z niego „emocjonalne monstrum”¹⁵⁴. Obecność rodziny w tym czasie jest nieoceniona, szczególnie, gdy choroba przyjmuje charakter długotrwały i stanowi zasadnicze środowisko, w którym przebywa chory. Rodzina jak zauważa I. Tarnowicz tworzy „fizyczną przestrzeń i warunki odpowiednie dla chorego i sytuacji chorowania, kontroluje przebieg choroby, obserwuje objawy, stawia pierwszą diagnozę, wykonuje proste czynności pielęgnacyjno-lecznicze, nadzoruje zachowanie chorego, realizuje zalecenia profesjonalistów, jest łącznikiem między chorym a światem zewnętrznym oferuje wsparcie socjalne i emocjonalne”¹⁵⁵.

Ogromną rolę pełni najbliższa rodzina również w sytuacji śmierci jednego ze współmałżonków. Każda śmierć zwykle zaburza funkcjonowanie jednostki. Szczególnie, gdy małżonkowie w okresie senioralnym przeżywają niejako drugie stadium miłości, przejawiające się w postawie, życzliwości, serdeczności, zaufania, bliskości i wzajemnej opieki. Odejście drugiej osoby, zwłaszcza niespodziewanie jawi się, jako rozerwanie tkanki

---

¹⁵³ Por. B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski, M. Dzięgielewska, *Podstawy...*, dz. cyt., s. 161-162.

¹⁵⁴ P. Morciniec, *Starzeć się z godnością: od doświadczenia straty do owocowania*, „Polonia Sacra” 2015 nr 1 (38), s. 61.

¹⁵⁵ I. Tarnowicz, *Rola rodziny w opiece nad człowiekiem przewlekle chorym*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2001 nr 13, s. 211.

organizmu i przynosi wiele bólu, stresów oraz lęków. Wsparcie w tym okresie działa jak schronienie, dzięki któremu jednostka nie tylko aktywizuje swoje siły, ale bliskość wspólnoty z rodziną¹⁵⁶.

Najtrudniejszy czas dla współmałżonka po utracie osoby bliskiej związany jest z żałobą, która zwykle trwa kilkanaście miesięcy¹⁵⁷. W tym okresie szczególnie potrzebna jest najbliższa rodzina cechująca się największym potencjałem w zakresie udzielenia wsparcia. Stanowi trwałą i bezpieczną przystań, stymuluje drogę rozwoju seniora, daje poczucie zaufania, umożliwia formy wchodzenia w interakcje z innymi oparte na wzajemnych związkach przyjaźni. W sytuacji kryzysowej związanej z lękiem daje poczucie więzi, empatii, bierze czynny udział w poradzeniu sobie z przeżywaną sytuacją aż do postawy usamodzielnienia, determinuje też rozwój koncepcji interpersonalnych odpowiadających za otrzymywanie kontaktów z szerszą liczbą ludzi (przyjaciele, sąsiedzi, krewni)¹⁵⁸.

Kolejną przestrzenią, w której seniorzy potrzebują wsparcia od bliskich osób jest stan przeżywania przez nich samotności i osamotnienia. Osamotnienie jednak nie jest stanem odczuwanym jedynie przez osoby starsze, przyjmuje raczej charakter uniwersalny. Trzeba jednak odróżnić samotność od osamotnienia. Różnice te dobrze ilustruje J. Szczepański. Według niego „osamotnienie jest brakiem kontaktu z innymi ludźmi oraz z sobą samym, samotność natomiast jest wyłącznym obcowaniem z sobą samym, jest koncentracją uwagi wyłącznie na sprawach swojego wewnętrznego świata”¹⁵⁹.

Człowiek w życiu potrzebuje obecności rodziny nie tylko w trudnych sytuacjach, ale szczególnie w samotności. Bliskość drugiej osoby jest konieczna dla utrzymania harmonii w aspekcie psychofizycznym, biologicznym, społecznym, emocjonalnym. W przypadku seniorów samotność najczęściej występuje w okresie wdowieństwa. Ten etap życia sprawia, że seniorzy nie chcą być obciążeniem dla swoich dzieci. Najbliżsi jednak w tym okresie życia pozostają nieocenioną wartością wsparcia. Przez więź emocjonalną zaspokajają potrzeby psychiczne swoich członków, szczególnie potrzeby przynależności, bezpieczeństwa,

---

¹⁵⁶ Por. S. Kawula, *Studia z pedagogiki społecznej*, Olsztyn 1996, s. 6.

¹⁵⁷ Żałoba zawsze warunkuje reakcje psychiczne, społeczne i somatyczne spowodowane konsekwencją straty bliskiej osoby.

¹⁵⁸ Z. Frączek, *Współczesna rodzina wobec doświadczenia straty bliskiej osoby – wielowymiarowość doświadczeń i przeżyć*, w: *Rodzina w sytuacji straty bliskiej osoby*, red. D. Opozda, M. Parzyszek, Lublin 2017, s. 153.

¹⁵⁹ J. Szczepański, *Sprawy ludzkie*, Warszawa 1988, s. 21.

solidarności, uznania, miłości oraz łączności z bliskimi. Poczucie bliskich więzi seniorów z rodziną ochrania ich przed alienacją i wzmacnia odporność człowieka¹⁶⁰. Oczywiście wydaje się częste odwiedzanie starszych seniorów – (rodziców, dziadków) przez dzieci i wnuków w miejscu ich zamieszkania. Często pozostawieni w własnych mieszkaniach przeżywają syndrom samotności, brak radości i satysfakcji z życia.

Niewątpliwie ostatnią przestrzenią wsparcia seniorów w kryzysie egzystencjalnym przez najbliższą rodzinę jest opieka w okresie „dojrzewania do odejścia”. W tej perspektywie potrzebne jest nie tylko wsparcie emocjonalne, ale przede wszystkim bliska obecność, uświadomienie osobie odchodzącej, że nie jest sama, ale żyje w określonej społeczności domu rodzinnego i może liczyć na dzieci. Zdaniem D. Bacelewskiej „w grupie osób wymagających empatycznego kontaktu mogą znaleźć się także takie osoby, dla których bliskość innych osób, choćby w postaci milczącego obcowania (bycie obok, bycie z nią, potrzymanie za rękę, niewerbalne wyrażanie empatii) może przyczynić się do zaspokojenia ich potrzeby afiliacji¹⁶¹.

Być może, w okresie odchodzenia należy pomóc choremu rozliczyć się z przeszłością, aby ostatnie chwile życia nie łączyły się z goryczą, niemiłymi refleksjami, ciężarem dla innych, lub oczekiwaniem na cudzą łaskę. Należy u chorego też obudzić nadzieję. Nadzieja nie tylko wzmacnia siłę człowieka, ale też wyzwala jego odporność. Wzbudzenie zaś zaufania do Boga, oddanie się w opiekę Matki Bożej, modlitwa, zaopatrzenie w sakrament chorych to istotne sposoby dojrzewania do nieba, dające poczucie pogodzenia się chorego z sytuacją życiową, uspokojeniem duchowym¹⁶². Warto dodać, iż osoby na przedpolu zakończenia życia „nie oczekują, iż mogłyby otrzymać pomoc od osób zajmujących się tym zawodowo (opiekun, pracownik socjalny, pielęgniarka środowiskowa)”¹⁶³, ale oczekują obecności najbliższej rodziny, dziecka, które z miłością pochyli się nad matką, ojcem, uspokoi, przytuli, pomodli się.

---

¹⁶⁰ Por. H. Sęk, R. Cieślak, *Wsparcie społeczne... dz. cyt.*, s. 16.

¹⁶¹ D. Bacelewska, *Wsparcie emocjonalne w pracy socjalnej*, Katowice 2005, s. 75.

¹⁶² Por. *Tamże*, s. 122.

¹⁶³ B. Szatur-Jaworska, *Sytuacja rodzinna i więzi rodzinne ludzi starych i osób na przedpolu starości*, w: *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*, red. M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski, Poznań 2012, s. 432.

Najbliższą jednostką jest zawsze rodzina uważana za pierwotną grupę, jest „kolebką życia i miłości, gdzie człowiek rodzi się, wzrasta”¹⁶⁴ i umiera. Z tej też racji opieka nad chorym/starszym, szczególnie w okresie umierania, powinna odbywać się w środowisku rodzinnym. Niemniej, w sytuacjach skrajnych, trudno byłoby wykluczyć możliwość opieki instytucjonalnej, gdy rodzina nie może zapewnić odpowiednich warunków niesamodzielnemu ojcu lub matce. Wówczas jedyną możliwością pozostaje opieka w instytucji. Warto jednak dodać, iż pobyt w instytucji opiekuńczej (szpital, zakład opiekuńczo-leczniczy) zawsze jest stresogenny. Z tej też przyczyny właściwym miejscem dojrzewania do odejścia nie jest instytucja opiekuńcza, ale rodzina, która odpowiadając na potrzeby człowieka: seksualne, somatyczne, psychiczne i duchowe jest pierwszym podmiotem wsparcia.

Zakończenie

Z przywołanej powyżej analizy wynika, iż seniorzy żyjący w rodzinie nie powinni być traktowani w sposób drugorzędny. Chociaż nie pełnią pierwszoplanowych ról rodzicielskich, to jednak są „krynicą mądrości rodzinnej”¹⁶⁵. Z tej też racji mogą oczekiwać od rodziny stabilności życia. Ona bowiem jest najbardziej funkcjonalnym środowiskiem ich szczęścia, harmonii życia, pomocy, wsparcia i opieki w ostatniej fazie życia.

Naukowa obserwacja i praktyka życia dowodzi, że rodzina daje integralną stabilność seniorom, nawet w sytuacji, gdy relacje rodzicielskie muszą nabrać nowych wymiarów i zmienić jej funkcjonowanie, dopasowując do realizacji potrzeb seniorów (szczególnie w chorobie). To ontyczne ukierunkowanie człowieka na rodzinę wyraża się w jego empatii, wrażliwości, dobrym wychowaniu. Wydaje się, iż nawet w samotności senior nosi rodzinę w sobie, a rodzina jego, ponieważ w niej się urodził, w niej żyje i w niej umiera¹⁶⁶. Rolę seniorów w rodzinie dobrze ilustruje tekst J. Pawła II: „Ludzie starzy pomagają nam mądrzej patrzeć na ziemskie wydarzenia, ponieważ dzięki życiowym doświadczeniom zyskali wiedzę i dojrzałość. Są strażnikami pamięci zbiorowej, a więc mają szczególny tytuł, aby być

---

¹⁶⁴ J. Paweł II, Adhortacja Apostolska *Christifideles Laici*, w: Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II, tom I 1979-1995, Kraków 2006, nr 40.

¹⁶⁵ B. Szatur-Jaworska, P. Błędowski, M. Dzięgielewska, *Podstawy...*, dz. cyt., s. 100.

¹⁶⁶ Por. W. Majkowski, *Rodzina polska w kontekście nowych uwarunkowań*, Kraków 2010, s. 31.

wyrazicielami wspólnych ideałów i wartości, które są podstawą i regułą życia społecznego”¹⁶⁷ oraz rodzinnego.

Bibliografia:

BACELEWSKA, D.: *Wsparcie emocjonalne w pracy socjalnej*, Katowice: Śląsk, 2005.

BADURA-MADEJ, W.: *Podstawowe pojęcia kryzysu i interwencji kryzysowej*, w: *Wybrane zagadnienia interwencji kryzysowej*, red. Badura-Madej, Katowice: Śląsk 1999, s. 15-30.

BONK, E., RETOWSK S.: *Emerytura — ulga czy udręka? Postrzeganie emerytury na przykładzie słuchaczy Uniwersytetów Trzeciego Wieku*, „Gerontologia Polska” 2013 nr 1, s. 25–31

DUDEK, M., MURAT M.: *Wsparcie osób starszych w Polsce – wybrane problemy*, w: http://www.pulib.sk/elpub2/FF/Balogova1/pdf_doc/32.pdf. (dostęp, dn. 14.10.2018).

FRĄCZEK, Z.: *Współczesna rodzina wobec doświadczenia straty bliskiej osoby – wielowymiarowość doświadczeń i przeżyć*, w: *Rodzina w sytuacji straty bliskiej osoby*, red. D. Opozda, M. Parzyszek, Lublin: KUL 2017, s. 151-160.

GREWIŃSKI, M., ZASADA-CHORAB, A.: *Usługi społeczne na rzecz osób starszych w Polsce*, w: *Instytucjonalne i pozainstytucjonalne formy wsparcia osób starszych*, red. M. Szyszka, P. Dancák, A. Wąsiński, J. Daszykowska, Stalowa Wola – Bratysława: KUL 2014, s. 9-32

HARWAS-NAPIERAŁA, B.: TREMPAŁA J.: *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia człowieka*, tom 2, Warszawa: PWN 2002.

JAN PAWEŁ II.: *List do osób w podeszłym wieku*, Poznań: Pallotinum 1999.

JAN PAWEŁ II.: *Adhortacja Apostolska Christifideles Laici*, w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, tom I 1979-1995, Kraków: ZNAK 2006, s. 351-488.

KAWULA, S.: *Studia z pedagogiki społecznej*, Olsztyn: Wydawnictwo WSP 1996.

---

¹⁶⁷ Jan Paweł II, *List do osób w podeszłym wieku*, Poznań 1999, s. 21-22.

KWAK, A., *Uniwersalność instytucji rodziny i kierunki jej przemian*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2002 nr 14, s. 11-23.

MAJKOWSKI, W.: *Rodzina polska w kontekście nowych uwarunkowań*, Kraków: Wydawnictwo Księży Sercanów 2010.

MORCINIEC, P.: *Starzeć się z godnością: od doświadczenia straty do owocowania*, „Polonia Sacra” 2015 nr 1 (38), s. 49–69.

SENEKA.: *O krótkości życia*, w: *Pisma filozoficzne*, t. I, przekł. L. Joachimowicz, Warszawa: PWN 1965.

SĘK, H., CIEŚLAK R.: *Wsparcie społeczne – sposoby definiowania, rodzaje i źródła wsparcia, wybrane koncepcje teoretyczne*, w: *Wsparcie społeczne, stres i zdrowie*, red. H. Sęk, R. Cieślak, Warszawa: PWN 2005.

SIEBERT, H.: *Lernen im Lebenslauf*, Hamburg 1985.

Spoleczna psychologia kliniczna, red. H. Sęk, Warszawa: PWN 1993.

SZATUR-JAWORSKA, B., BŁĘDOWSKI, P., DZIĘGIELEWSKA, M.: *Podstawy gerontologii społecznej*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR 2006.

SZATUR-JAWORSKA. B.: *Ludzie starzy i starość w polityce społecznej*, Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR 2000.

SZATUR-JAWORSKA B., *Sytuacja rodzinna i więzi rodzinne ludzi starych i osób na przedpolu starości*, w: *Aspekty medyczne, psychologiczne, socjologiczne i ekonomiczne starzenia się ludzi w Polsce*, red. M. Mossakowska, A. Więcek, P. Błędowski, Poznań: Zysk i S-ka 2012, s. 419-448.

SZCZEPAŃSKI, J.: *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa: PWN 1970.

SZCZEPAŃSKI, J.: *Sprawy ludzkie*, Warszawa: Wydawnictwo Czytelnik 1988.

TARNOWICZ, I.: *Rola rodziny w opiece nad człowiekiem przewlekle chorym*, „Roczniki Socjologii Rodziny” 2001 nr 13, s. 209-228.

WIETELSKA, M.: *Międzypokoleniowy dialog wspólnie zamieszkujących dorosłych dzieci i ich rodziców – perspektywa społeczno-ekonomiczna*, „Wychowanie w Rodzinie” 2015 nr 1 (t. XI), s. 155-177.

Ks. dr Józef Młyński

Wydział Studiów Nad Rodziną

ul. Wóycickiego 1/3

01-938 Warszawa

e-mail: j.mlynski@uksw.edu.pl

Anotácia: Sila medzigeneračného puta a miera možnosti seniora, resp. starších rodičov ovplyvňovať a deliť sa o svoje životné skúsenosti prechádza v súčasnosti kritickým obdobím, ktoré je ovplyvnené rýchlymi zmenami a nestabilitou, v ktorej sa nachádza jednotlivec ako aj spoločnosť. Kontinuita vzťahov a každodenného fungovania je veľmi dôležitá, ale zároveň veľmi ohrozená a krehká. Seniori sú súčasťou spoločnosti a pomáhajú budovať medzigeneračný most, preto je dôležité, aby sme ich neposielali mimo svet spoločnosti, Každý z nás smeruje k starnutiu a raz sa ocitne v podobnej pozícii. Opúšťajú nás fyzické sily a schopnosti, slabne intelekt, hlásia sa fyzické ťažkosti a krehkosť zraniteľnosti. Čo však môže byť darom a prínosom v seniorského veku je odovzdávanie skúsenosti a medzigeneračné premostenie, ktoré môžu naše životy vyzbrojiť do budúcnosti a podporiť náš zmysel života a krehkosť bytia, seniori môžu obohatiť a posilniť našu vlastnú identitu. Výhodou seniorského veku je predpoklad, že človek už má ujasnenú životnú filozofiu, má jasnú orientáciu a stabilné hodnoty. *Starší človek už spracoval v sebe búrky mladistvého zápalu* a omyly konkrétnych pokusov ako riešiť veci a životné situácie, je ustálený v bezpečnej hodnotovej štruktúre, ktorá bola osobne vybudovaná a prijatá cez životné skúsenosti a prostredníctvom osobnej cesty zrenia. Osobné a preferované hodnoty a stabilita môžu byť zdrojom bohatstva pre mladších ľudí.¹⁶⁹ Dar starnutia je stabilita, zakorenenosť, sila osobných skúseností, ktoré jedinec počas života získal a ktoré môže odovzdať mladšej generácii, ktorá je pokračovateľkou budúcnosti a nositeľkou nádeje.

Kľúčové slová: senior, medzigeneračná pozícia, životné skúsenosti, fokusová skupina, odpustenie, integrácia životnej histórie.

Starnutie vyvoláva v súčasnej dobe celospoločenský záujem. V tejto súvislosti sa môžeme stretnúť v zahraničnej literatúre s termínom „*successful aging*“ - úspešné

---

¹⁶⁸ Výstup z riešenia projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

¹⁶⁹ Porov. LUKASOVÁ, E. : *I tvoje utrpení má smysl*. Brno, Cesta 1998

starnutie.¹⁷⁰ Mieru do akej je spoločnosť a sociálne politiky otvorená a pripravená pre koncept aktívneho a úspešného starnutia, ukazuje na systém podpory a služieb, ktorý seniorovi poskytuje. Spoločnosť by mala začleniť starších ľudí do svojich primárnych vzorcov, alebo do svojho životného fungovania. Seniori by mali byť považovaní za nositeľov múdrosti a generáciu, ktorá odovzdáva skúsenosti. Jednou z nádherných možností ako dovzdávať svoje skúsenosti zo strany seniorov sú rozhovory a vzájomné pobudnutie s vnúčatami. Práve v rannom štádiu seniorského veku je odovzdávania skúseností a prehlbovanie sa v trpezlivosti, názoroch a postojoch, kľúčovou výzvou pre seniora.¹⁷¹ Seniorské obdobie vedie k zmenám a novým situáciám v ktorej práve ony môžu byť kľúčovou osobou pre posilnenie a vytvorenie zázemia a stability pre deti, vnúčatá a posilnenie sociálnych vzťahov. Život v posledných štádiách zahŕňa retrospektívne účtovanie, už nie je čas, aby sme sa pokúsili začať iný život a vydať sa inou cestou, je čas veci spájať a integrovať, vedieť sa v celku pozerat' na príbeh svojho života.

Sociálna pozícia

Sociologický slovník charakterizuje tento pojem ako sociálne postavenie, tiež sociálne spoločenské postavenie. Je to nepresne ohraničený pojem používaný v prostredí v zmysle miesta, polohy jedinca v štruktúre istej soc. skupiny či organizácie, kde sa používa aj zástupný termín sociálna pozícia, niekedy aj sociálna rola. Sociálny status (lat. status = postoj, postava, zriadenie, pomery, blahobyť), v najobecnejšom chápaní sa používa tento termín ako súhrnné vyjadrenie sociálnej pozície človeka. Sociálna pozícia je jeden zo základných pojmov [sociálnej psychológie](#). Ide o postavenie v určitom sociálnom systéme, resp. v jeho štruktúre. Konkrétne pozície so sebou nesie konkrétny súbor práv a povinností. Pozícia označuje spoločenskú funkciu človeka. Môže sa jednať o pozíciu, o postavenie v rodine a pod. Z danej pozície sa odvíjajú očakávania na správanie a konanie jednotlivca. Napr. od matky sa očakáva vytvorenie emocionálnych vzťahov v rodine, od seniora venovanie väčšieho množstva času sebe a iným. Každá pozícia v skupine má inú váhu, iný význam, čo určuje ich status.¹⁷²

---

¹⁷⁰ ELICHOVÁ, M. *Sociální práce*, Grada Publishing, Praha, 2017, s.167

¹⁷¹ Porov. ERIKSON, H. Erik. *Životný cyklus rozšírený a dokončený*. Portál, Praha 2015. s.124

¹⁷² Porov. LINHART, J.a kol.: *Velký sociologický slovník*. Praha, Karolinum. 1996

Nachádzanie zmysluplnosti po dokončení pracovného pomeru, ktorá by napĺňala život, závisí od zmysluplnosti cieľov a identitou pozície počas života. Harmonizácia spoločenských a osobných cieľov môže byť odporovaná či brzdená mnohými okolnosťami. Patria sem napr. zdroje, ktoré umožňujú, alebo pri nedostatku naopak brzdia aktívnu činnosť. Oblasť sociálnych vzťahov má veľký vplyv na mieru spokojnosti a pocitu šťastia.¹⁷³ Mohli by sme povedať, že život je riziko ! Nikdy nevieme ako dopadne. „Odvážiť sa“ však pochádza od slova váhy. Kto sa odváži na život, podstupuje vždy riziko. V slove riziko je zahrnuté riziko aj odvaha. Musíme sa odvážiť a žiť. Život je beh. Potrebujeme cieľ a musíme ho sústredene a namáhavo sledovať. Sledovať smer a zámery cesty, ktorou kráčame. Ceniť si život so všetkým čo prináša s každou vývojovou etapou, ktorá má svoje úlohy aj svoje následky pri jej nezvládnutí. Dôverujme, že sa oplatí život riskovať, žiť naplno a kvalitne, tak aby sme ho prežili šťastne. Dôležité je aby sme život, ktorý nám Boh zveril naozaj žili, a tak aby sme vedome zasadil svoju jedinečnú stopu do tohto života.¹⁷⁴

Výskumná časť – fokusová skupina

V rámci príspevku chceme prezentovať časť výskumnej úlohy zameranej na medzigeneračný vplyv medzi seniorom a mladšou generáciou detí a ich vnúchat. Naším cieľom bolo skúmať ako dnes staršia generácia, môže vplývať na mladšiu generáciu ? Akými spôsobom a v akých oblastiach môže senior byť prínosom a pomôcť mladým ľuďom k stabilite? V rámci predvýskumu sme realizovali diskusiu formou fokusovej skupiny. Respondenti boli v rozpätí 61 – 77 rokov z mestskej časti Dúbravka v Bratislave. Počet osôb fokusovej skupiny bol 9 (7 žien a 2 muži). Skupina seniorov je zameraná na aktívne trávenie voľného času, stretá sa pravidelne 1x týždenne na speváckej aktivite a vzájomnom podelení sa o radosti a starosti života ako podporná skupina.

Prieskumné otázky fokusovej skupiny :

1) Aké je podľa vás postavenie seniora v spoločnosti ?

---

¹⁷³ Porov. KŘIVOHLAVÝ, J. : *Psychologie pocitu štěstí*. Grada, Havlíčkov Brod a.s.2013. s.46-48

¹⁷⁴ Porov. GRUN, A. *Nepremeškaj svoj život*. LÚČ, Bratislava. 2017 s. 151-153

- 2) *Aké sú vzťahy a vaše možnosti vzájomného vplyvu na deti a vnúčatá?*
- 3) *Môžete ovplyvňovať vnúčatá, ak áno v akých oblastiach ako napr. výchova, vzťahy, výber partnera, školy ?*
- 4) *Aký je váš pohľad na koniec života, uvažujete niekedy o tejto téme ?*
- 5) *Začo ste v živote vd'ační, alebo čo vás teší, keď sa spätne pozriete nato čo ste prežili ?*

Zo odpovedí fókusovej skupiny vyberáme :

- ✓ **Aké je podľa vás postavenie seniora v spoločnosti ?** *Postavenie je veľmi nízke, senior je zaujímavý ešte kým je zdravý a pohyblivý, čakajú na jeho majetok ...*
- ✓ **Aké sú vzťahy a vaše možnosti vzájomného vplyvu na deti a vnúčatá ?** *Zoberú si iba to čo chcú, nedajú to najavo, Pod'akujú, všetko čo som sa naučil viem od teba babina..., Nedávajú najavo veľa verbálne, ale neskôr vidíme, že to robia podobne.*
- ✓ **Môžete ovplyvňovať vnúčatá v niektorých oblastiach ako napr. výchova, vzťahy, výber partnera, školy ?** *Ani nie, žijú si svoj vlastný život, čakali by sme, že nás požiadajú o pomoc... Nechceme sa do nich miešať. Netreba sa do nich starať – majú vlastné životy.*
- ✓ **Aké sú vaše plány a túžby do budúcnosti ?** *Píšem knižku: “ Etiku pre piaty ročník. “ Rada spievam – spievame, máme zbor, ... lebo ja som spievala od malička a snád' budem ešte dlho spievať, hrám na harmonike, chceme ešte veľa zábavy a srandy a radosť zo života, Stretávať sa s ľuďmi... Vnuk mi povedal : babina, ty tak skoro neumrieš, ty veľa vládzeš, veľa chodím aj na turistiku aj 10 – 15km.*
- ✓ **Začo ste v živote vd'ační, alebo čo vás teší, keď sa spätne pozriete nato čo ste prežili?** *Ja som spokojná so svojim životom, ak keď som nechcela robiť to, čo som robila..., Je mi ťažšie, večer som sama, Som vd'ačná za deti, ... že mám deti, jednoznačne deti.... že sa dostali do školy tak ako chceli, bol ešte komunizmus a nebolo to jednoduché...*

Môžeme konštatovať z odpovedí seniorov, že vnímame istú rozporuplnosť medzi : „byť k dispozícii a deliť sa o skúsenosť“. Seniori čakajú pozvanie od mladých, aby boli

zapojení do výchovy a pomoci s deťmi. Radi by trávili voľný čas s vnúčatami, ale zároveň chcú mať priestor pre seba, svoje aktivity. Sú k dispozícii pre mladších a svoje vnúčatá iba v čase, ktorý si samy určia, resp. vyberú. Prináša to istú limitáciu do možnosti, ako a kedy možno zo starým rodičom počítať v rámci pomoci. V seniorskom veku už svoju produktivitu nemožno merať fyzickou silou, ale môžu byť rovnako prínosom pre rodinu, vzťahy či sociálne okolie svojimi skúsenosťami a prítomnosťou. Rodina je pre vnúčatá školou medziľudských vzťahov. Na začiatku nášho života nás utvárajú hlavne ľudia, ktorí sú v našej blízkosti. Dieťa vidí, ako sa majú dospelí v rodine radi, vníma vzťahy a atmosféru medzi jednotlivými členmi rodiny. Vidí, ako sa vedia dohodnúť, dorozumieť, zladit' svoje osobné želania a možnosti so želaním a možnosťami iných. V každodennom spolunažívaní svojich blízkych prijíma svoj budúci model správania sa. Vďaka prítomnosti starších rodičov či prarodičov sú mýty o umieraní a smrti človeka odtabuizované. Dieťa poznáva, že starší človek niekedy zoslabne, potrebuje pomoc, prípadne aj odbornú starostlivosť. Staršia generácia odovzdáva skúsenosti, pomáha mladšiemu, aby sa zakorenil, a tak mohol rásť. Starší ľudia sú učiteľmi životnej múdrosti. Majú veľa skúseností, vedia z nich urobiť poučenia a odovzdať ich iným. Počúvať staršieho človeka môže byť zaujímavejšie ako čítať knihy. To však predpokladá, že si mladý človek dokáže nájsť čas a má záujem počúvať starších ľudí a zhovárať sa s nimi.¹⁷⁵ Podľa Šmidovej sa súčasný svet ocitá na križovatke myslenia a utvárania nových princípov chápania hodnôt, tradícií a potrieb. Hodnoty, ktoré sú prirodzené a sú tradičnými hodnotami, si musíme chrániť. Ochrana nie je iba vecou spoločnej diskusie, ale hlavne zodpovednosťou súčasnej generácie, ktorá musí premostovať a chrániť otázky rodiny a spolupatričnosti k miestu a rodinným tradíciám. Výzvou pre seniora v rámci integrálnosti svojej životnej histórie je aj umenie odpúšťať. Odpúšťať seba aj iným. Odpustenie nie je iba akcia ktorá je negatívna, alebo bolestivá. Odpustenie nie je akciou iného, my chceme mať fokus na sebe. Odpustenie ako vnútorná práca je dôležité preto, aby sme mali voľnú a slobodnú myseľ. Hlboké odpustenie má kontakt s našim vnútorným hnevom. Môžeme sa pýtať sami seba čo potrebujeme, preto aby sme vedeli odpustiť a čo potrebuje urobiť naša rezistencia. Odpustenie seba alebo iným znamená nechať odísť! Nechať odísť príbeh, averziu, stres, seba...Odpustenie seba je sloboda od hnevu, viny či hanby. Odpustenie je dobrý príklad kultivovanosti nášho života.¹⁷⁶ Pojem odpustenia je momentom, ktorý prináša človeku pokoj, spokojnosť a zvýšenú mieru šťastia. Životné aj

---

¹⁷⁵ Porov. HROZENSKÁ, M. a kol. : *Sociálna práca so staršími ľuďmi*. 1.vyd. Martin. Osveta, 2008. 32-36 s. In. Jamborová, R. Komunitné služby pre seniorov.

¹⁷⁶ Porov. SINGH D. K. *The grace in aging. Awaken as you grow older*. Somerville, MA 02144 USA, s.163-164

dejinné skúšky preverujú spoločný postoj k uchovaniu hodnôt a medzigeneračnej súdržnosti.¹⁷⁷ Každý senior je jedinečnou bytosťou žijúcou v istom sociálnom systéme. Môže to byť širšia či užšia rodina, priatelia, známi, kolegovia, ale aj sídelná komunita, v makroprostredí štátu so svojimi právnymi a morálnymi normami, dokonca aj európske či svetové spoločenstvo.¹⁷⁸ V období seniorského veku je dôležité, aby sme „rozsvietili“ svetlo tam kde je tma. Pritom kráčali k cieľu v múdrosti a hľadaní toho, čo vedie k dobrému a plnšiemu životu jednotlivca aj spoločnosti pri hľadaní možností medzigeneračnej podpory a dialógu.

Použitá literatúra

LINHART, J., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A., MAŘIKOVÁ, H. : *Velký sociologický slovník*. Praha, Karolinum 1996, ISBN 80-7184-310-5.

SINGH D. K. *The grace in aging. Awaken as you grow older*. MA 02144 USA, Somerville, 2014. 290s. ISBN 978-1-61429-126-8

KŘIVOHLAVÝ, J. : *Psychologie pocitu štěstí*. Grada, Havlíčkův Brod a.s.2013., 131s. ISBN 978-80-247-4436-0

ELICHOVÁ, M. *Sociální práce*, Grada Publishing, Praha, 2017, s.167, ISBN 97878072717980273

ERIKSON, H. Erik. *Životný cyklus rozšírený a dokončený*. Portál, Praha. 2015. 124 s ISBN

GRUN, A. *Nepremeškaj svoj život*. LÚČ, Bratislava. 2017. 154s.ISBN 978-80-8179-089-8

ŠMIDOVÁ, M. : *Dozrievanie v láske*. Dobrá kniha, Trnava. 2014.

STOJÁKOVÁ,M.-PAVELKOVÁ, J. : Dostupné online : [cit.2018.10.11.]

<https://www.prohuman.sk/socialna-praca/socialny-rozmer-starnutia-populacie>

---

¹⁷⁷ Porov. ŠMIDOVÁ, M. : *Dozrievanie v láske*. Trnava, Dobrá kniha, 2014. s.11.

¹⁷⁸ Porov. STOJÁKOVÁ,M.-PAVELKOVÁ, J. : Dostupné online : [cit.2018.10.11].

<https://www.prohuman.sk/socialna-praca/socialny-rozmer-starnutia-populacie>

PhDr. Renáta Jamborová, PhD.

Trnavská univerzita, Teologická fakulta

Katedra náuky o rodine

Kostolná 1, Bratislava

e-mail: renata.jamborova@truni.sk

Abstrakt: Cieľom výskumu je overiť možný vzťah medzi osobnostným typom manželov a subjektívne prežívanou mierou spokojnosti manželského vzťahu. V ďalšej fáze výskumu bude skúmaná možnosť takto identifikované promanželské osobnostné vlastnosti korelovať s teoretickým konceptom zrelej resp. vysokoaktualizovanej osobnosti tak ako bol rozvíjaný v humanistickej psychológii. Eventuálne výsledky by mali otvoriť možnosť tieto personálne faktory výchovne, či formačne rozvíjať a podporovať čo je v súlade so širším zámerom projektu identifikovať tie faktory, ktoré napomáhajú stabilite a životaschopnosti rodín a manželských vzťahov a rozšíriť tak možnosti v oblasti pastoračnej starostlivosti o rodinu a manželov.

Kľúčové slová: Veľká päťka, NEO-PI-R, NEO-FFI, Manželská spokojnosť, CSI, Promanželské osobnostné faktory, Empirický výskum, Humanistické teórie osobnosti, Vysokoaktualizovaná osobnosť

Zámer a východiská výskumu

Pôvodným zámerom prezentovaného výskumu bolo preveriť súvis miery osobnostnej zrelosti s mierou manželského súladu resp. manželskej spokojnosti. Východiskovým predpokladom bola hypotéza, že rozvinutá personalita jedného alebo oboch manželov pozitívne koreluje s kvalitou ich manželského vzťahu. Tento predpoklad, možno naformulovať v skratkovitej podobe: čím zrelšie osobnosti manželov tým kvalitnejší a vitálnejší manželský vzťah.

Pokiaľ ide o *teoretický* kontext, výskum by mal byť pokusom o mapovanie súvisu medzi chápaním osobnosti tak ako bolo rozvíjané v humanistickej psychológii s dôrazom na konštrukt vysokoaktualizovanej, resp aktualizovanej osobnosti a dynamikou manželských vzťahov. Pokiaľ ide o *empirický* aspekt je situácia komplikovanejšia. Možno aj vďaka tomu, že humanistická psychológia sa viac menej definične dištancovala od scientistickejšieho prístupu k chápaniu ľudskej psyché, možno konštatovať chudobnejší záujem ukotvovanie kľúčových konštruktov humanistických teórií osobnosti v empirických reáliách.

---

¹⁷⁹ Výstup z riešenia projektu APVV 15-0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

Zdá sa však, že niektoré výskumy z posledných dekád, ktoré svojimi výsledkami a interpretačnými rozvinutiami tvoria teoretickú bázu nášho výskumu ukazujú, že vyššia miera *manželského súladu* je jedným z kľúčových faktorov schopnosti rodinného systému vyrovnávať sa zo záťažovými situáciami. V prípade niektorých typov rodinných systémov s faktorom manželského prispôsobenia pozitívne koreloval ako ďalší, vmedzerený, faktor tzv. *zmysel pre koherenciu*. A práve prostredníctvom Aronovského „*zmyslu pre koherenciu*“, ktorý je konštruovaný ako osobnostná dimenzia tu presakuje do oblasti empirického výskumu perspektíva logoterapie, resp. existenciálnej analýzy. Podrobnejší rozbor Aronovského *zmyslu pre koherenciu* naznačuje, že franklovský koncept *vôle k zmyslu*, tvorí integrálne jadro celého konštruktu. Vychádzajúc z načrtnutých súvislostí možno považovať mieru *zmyslu pre koherenciu* za jeden z kľúčových indikátorov aktualizácie osobnosti a tým sa náhle zviditeľňuje otázka úlohy osobnostného rastu, resp. maslowovsky chápanej sebaaktualizácie v dynamike manželského vzťahu.

Metodologický rámec výskumu

V prípravnej fáze projektu bolo nevyhnutné podrobiť rešeršnému procesu batériu dostupných metodologických nástrojov, ktoré by boli v relevantnom vzťahu indikátorom sebaaktualizácie osobnosti ktoré sme extrahovali z teoretického materiálu.

Jedným z ponúkajúcich sa riešení bolo využitie testov zameraných na zrelosť vychádzajúcich z Jungovej koncepcie osobnosti. Ako príklad možno uviesť *The Pearson-Marr Archetype Indicator (PMAI)*. Výhodou je v tomto prípade vysoká uvádzaná test-retest reliabilita s vysokým koeficient vnútornej konzistencie konštatovaná v niekoľkých nezávislých štúdiách. Nevýhodou je úzka väzba testu na Jungiánsky teoretický kontext, čo môže viesť k výhradám vychádzajúcim z neakceptácie Jungových teoretických pozícií či s vznesením požiadavky na koncepčnú metapozíciu v zmysle širšieho záberu, ktorý by bo nezávislejší na tej ktorej teoretickej pozícii.

Napokon bola pre účely výskumu zvolená skrátená 60 položková verzia 240 položkového *The Revised NEO¹⁸⁰ Personality Inventory (NEO PI-R* z roku 1990)¹⁸¹. Táto

---

¹⁸⁰ NEO = *Neuroticism, Extraversion, Openness*

¹⁸¹ Paul T. COSTA, P. T.; McCRAE, R. R.; et al.: *The Revised NEO Personality Inventory*. 1990.

skrátaná verzia *NEO Five-Factor Inventory (NEO-FFI)* bola lokalizovaná do slovenčiny ako *NEO päťfaktorový osobnostný inventár*.¹⁸²

NEO osobnostný inventár je jedným z najúspešnejších a najrozšírenejších osobnostných testov, preložený do mnohých jazykov. Hlavný dôvod tohoto výberu sa však možno paradoxne opiera o jednu z výhrad, ktorá je adresovaná genéze testu. Tá súvisí s konštruktom tzv. *Big Five*, t. j. so skupinou osobnostných rysov derivovaných z empirických dát prostredníctvom štatistickej metódy faktorovej analýzy. V podstate ide o fenomenologickú konštatáciu skutočnosti, že v rámci faktorovej analýzy sa isté deskriptory vzťahujúce sa k osobnostným rysom zoskupujú do trsov (*cluster*). Koncept *Big Five* však nie je fundovaný žiadnym teoretickým podložením, čo sa mnohým nepáči nakoľko nie je vylúčená možnosť že fenomén klastrovania do piatich známych personálnych dymenzií je výsledkom skrytého kauzálneho mechanizmu, v ktorom iné, konceptuálne nezachytené, faktory môžu byť príčinou zoskupovania odkrytého faktorovou analýzou.

Práve táto empirická povaha testu svojou teoretickou nezaťaženosťou spolu s vysokou vnútornou konzistenciou a reliabilitou kvalifikuje NEO osobnostný inventár do úlohy metodologicky "čistého" nástroja pre skúmanie rôznych aspektov osobnosti.

Osobnostné rysy ako prediktor spokojnosti v romantickom vzťahu¹⁸³

Výskum už v 90-tych rokoch 20-teho storočia zviditeľňoval úlohu osobnosti v dynamike a kvalite manželského vzťahu – ukazovalo sa, že osobnosť partnerov môže pôsobiť maladaptívne ako stresor, na druhej strane však môže zohrávať aj úlohu pozitívneho faktoru pri zvládaní záťažových situácií.¹⁸⁴

Výsledky niekoľkých tematicky súvisiacich výskumných projektov, ktoré sa na túto problematiku fokusovali prizmou veľkej päťky, naznačujú prvé korelácie - zdá sa, že

---

¹⁸² Porov. slovenské vydanie RUISEL, I.; HALAMA, P.: *NEO päťfaktorový osobnostný inventár*. Praha : Testcentrum-Hogrefe, 2007.

¹⁸³ Porov. WEIDMANN, R.; LEDERMANN, T.; GROB, A.: Big Five traits and relationship satisfaction: The mediating role of self-esteem. In: *Journal of Research in Personality*, 69, 2017, s. 102–109.

¹⁸⁴ Porov. KARNEY, B. R.; BRADBURY, T. N.: The longitudinal course of marital quality and stability: A review of theory, methods, and research. In: *Psychological Bulletin*, 118, 1995, s. 3–34.

osobnostným faktorom, ktorý bol konzistentne indikovaný v negatívnom vzťahu k vzťahovej spokojnosti je *neurotizimus*.¹⁸⁵

Naopak, *prívetivosť, svedomitosť a extravergia* vykazujú pozitívne korelácie so vzťahovou satisfakciou.¹⁸⁶ Zdá sa, že partneri s vyšším skóre uvedených faktorov majú tendenciu aktívne rozvíjať adaptívne štýly zvládania záťaže a schopnosť pozitívne prehodnocovať krízové životné situácie.

Pokiaľ ide o úlohu faktoru *otvorenosť skúsenosti*, výsledky zatiaľ neboli jednoznačné.¹⁸⁷

Finálna podoba predpokladaného výskumu

Vychádzajúc z rozboru teoretickej a výskumnej situácie tematizovanej problematiky v rámci prípravnej fázy bol postup realizovaného projektu nastavený nasledovne:

Participanti

Cieľovú výskumnú vzorku (konštruovanú v súlade s princípom náhodného výberu) tvorí 130 manželských párov. Podmienkou participácie vo výskume bola minimálna dĺžka manželstva 3 roky. Vzorku tvoria výhradne partneri v prvom manželstve, t. j. ktorí neprešli skúsenosťou rozvodového procesu. Pokiaľ ide o vierovyznanie vzorka nebola konštruovaná homogénne – tvoria ju osoby veriace ako aj neveriace. Rovnako sa odhliada od skutočnosti, či sa jedná o zväzok cirkevný resp. civilný ako aj od celkovej dĺžky manželstva. Napriek tomu, boli spomínané údaje od respondentov získané pre potreby ďalších analýz výstupných dát.

---

¹⁸⁵ Porov. Porov. DYRENFORTH, P. S.; KASHY, D. A.; DONNELLAN, M. B.; LUCAS, R. E.: Predicting relationship and life satisfaction from personality in nationally representative samples from three countries: The relative importance of actor, partner, and similarity effects. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 2010, s. 690–702.; SOLOMON, B. C.; JACKSON, J. J.: Why do personality traits predict divorce? Multiple pathways through satisfaction. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 2014, s. 978–996.

¹⁸⁶ Porov. DYRENFORTH, P. S.; KASHY, D. A.; DONNELLAN, M. B.; LUCAS, R. E.: Predicting relationship and life satisfaction from personality in nationally representative samples from three countries: The relative importance of actor, partner, and similarity effects. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 2010, s. 690–702.; SOLOMON, B. C.; JACKSON, J. J.: Why do personality traits predict divorce? Multiple pathways through satisfaction. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 2014, s. 978–996.

¹⁸⁷ Porov. DYRENFORTH, P. S.; KASHY, D. A.; DONNELLAN, M. B.; LUCAS, R. E.: Predicting relationship and life satisfaction from personality in nationally representative samples from three countries: The relative importance of actor, partner, and similarity effects. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 99, 2010, s. 690–702.; SOLOMON, B. C.; JACKSON, J. J.: Why do personality traits predict divorce? Multiple pathways through satisfaction. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 106, 2014, s. 978–996.

Použité meracie nástroje

- a) Osobnostný inventár – zvolený bol NEO-FFI – participanti vyplňali elektronizovanú podobu slovenskej verzie NEO-FFI po ústnej informačno-motivačnej prezentácii testu.
- b) Test subjektívne prežívanej spokojnosti s manželským vzťahom – zvolený bol CSI (*The Couples Satisfaction Index*).¹⁸⁸ Participanti vyplňali elektronizovanú podobu prekladu testu do slovenčiny po ústnej informačno-motivačnej prezentácii testu.

Oba testy boli vyplňané anonymne a oboma partnermi osve aby sa eliminoval vplyv fenoménu *social desirability*. Pre potreby spárovania vyplnených testov pri analýze získaných dát bol zvolený ľubovoľný identifikačný kód.

Interpretácia výsledkov

Je nevyhnutné upozorniť na skutočnosť, že výsledky výskumu nereferujú k vzťahu sebaaktualizácie osobnosti k manželskej spokojnosti *priamo*. Testy totiž zachytávajú *status quo* momentálneho vzťahu špecifickej skladby osobnostných rysov k spokojnosti v manželskom vzťahu v danom úseku života. Koncept sebaaktualizácie, osobnostného rastu resp. osobnostnej zrelosti je však *dynamická* kategória integrálne súvisiaca s *vývinovým* aspektom osobnosti. Predkladaný výskum preto chápeme ako prvú, empirickú, fázu orientovanú na identifikáciu potenciálnej *promanželskej* štruktúry osobnostných rysov. Až v nadväzujúcej fáze môže byť skúmaný vzťah takto identifikovaných faktoriálnych vzorcov ku konceptu osobnostnej zrelosti a aktualizácie osobnosti nakoľko výstupy niektorých zahraničných výskumov¹⁸⁹ spomínaných vývinových súvislostí faktorov veľkej päťky poskytujú solídny výskumný materiál pre potrebnú metaanalýzu.

---

¹⁸⁸ Porov. Funk, J. L. & Rogge, R. D. (2007). Testing the ruler with item response theory: Increasing precision of measurement for relationship satisfaction with the Couples Satisfaction Index. In: *Journal of Family Psychology*, 21, 572-583. Test je určený pre romantické páry v širšom zmysle slova – pre zámery nášho výskumu sme však vzorku zúžili na nerozvedené manželské páry (sviatostné ako aj manželské) a nezahrnuli sme iné formy vzťahov ako napr. snúbenci, kohabitujúci partneri, partneri rovnakého pohlavia, rozvedení či odvození partneri a pod.

¹⁸⁹ Porov. napr. KLIMSTRA, T. A.; BLEIDORN, W.; ASENDORPF, J. B.; van AKEN, M. A. G.; DENISSEN, J. J. A.: Correlated change of Big Five personality traits across the lifespan: A search for determinants. In: *Journal of Research in Personality*, 47, 2013, s. 768–777.

Mgr. Martin Šarkan, PhD.

Trnavská univerzita, Teologická fakulta

Katedra náuky o rodine

Kostolná 1, P.O. Box 173

81499 Bratislava

e-mail: martin.sarkan@truni.sk

Abstrakt: Na jar 2018 bol uskutočnený dotazníkový prieskum v domácnostiach s nezaopatrenými deťmi na území celého Slovenska s počtom respondentov 1031. V príspevku vychádzajúc z údajov tohto prieskumu sa autor podrobnejšie venuje popisu a hodnoteniu socio-ekonomickej situácie rodín s deťmi, využívaniu času v rodinách na rodinné a výchovné aktivity a začleneniu rodiny do blízkej i vzdialenejšej komunity: osobitne budú prezentované názory rodičov na podporu rodiny zo strany pracoviska, školy a štátu. Príspevok tiež poukáže na širšie súvislosti uplatňovania opatrení rodinnej politiky.

Kľúčové slová: rodina, socio-ekonomická situácia, príjem, aktivity rodičov a detí, čas pre rodinu a deti, hodnotenie podpory od pracoviska, postoj k školám, hodnotenie podpory štátu rodine

V máji 2018 bol uskutočnený zber údajov v teréne - dotazníkový výskum v domácnostiach s nezaopatrenými deťmi na území celého Slovenska s počtom respondentov 1031. V príspevku vychádzajúc z údajov tohto výskumu sa autor podrobnejšie venuje popisu a hodnoteniu socio-ekonomickej situácie rodín s deťmi a využívaniu času v rodinách na rodinné a výchovné aktivity. Osobitne sú prezentované názory rodičov na podporu rodiny zo strany pracoviska, školy a štátu a tiež ich hodnotenie ohľadne vybraných opatrení štátu v oblasti rodinnej politiky. Príspevok nadväzuje na iný príspevok publikovaný v tomto zborníku, od autorov Bednárík, R. a Žuffa, J..

Zber údajov realizovala Agentúra sociálnych analýz v prvej polovici mája 2018 formou 1031 osobných rozhovorov s dospelými členmi domácností s nezaopatrenými deťmi. Výberová vzorka respondentov bola vytvorená na princípoch kvótneho výberu, kde štatistickou oporou boli údaje zo Sčítania osôb, domov a bytov z roku 2011. Výskum sa zamerával na tie domácnosti, kde žijú nezaopatrené deti. Ako výberové znaky boli použité: vek, pohlavie, vzdelanie, veľkosť sídla respondenta a kraj.

---

¹⁹⁰ Štúdia je súčasťou Projektu APVV-15-0189 Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí

Celková koncepcia výskumu bola postavená na možnostiach identifikácie jednak tých faktorov, ktoré podporujú a jednak tých, ktoré zabraňujú stabilizácii rodiny. V tomto príspevku sa venujeme pôsobeniu faktorov na materiálne, časové a sociabilitné aspekty života rodiny s nezaopatrenými deťmi.

A/ Socio-demografické znaky domácností / rodín

Populácia Slovenska v počte 5,4 mil. osôb žije v domácnostiach, ktorých počet je cca 2 milióny (Sčítanie z roku 2011 uvádza 2,068 mil. censových domácností). Asi tretina z týchto censových domácností je tvorená dospelými osobami, ktoré žijú s nezaopatrenými deťmi. Môžeme odhadovať, že približne 40% populácie Slovenska žije v domácnostiach / rodinách s nezaopatrenými deťmi (ŠPROCHA, B. , a kol., 2014 a PODMANICKÁ, Z., a kol., 2015).

V našom výskume boli do výberového súboru zahrnutí jednak zosobášení manželia s nezaopatrenými deťmi, ale aj respondenti, ktorí žijú v domácnostiach s nezaopatrenými deťmi spolu s partnermi bez sobáša alebo aj bez partnerov. V tabuľke 1. je podrobnejšie uvedená jednak rôznorodosť, ale aj rozsah jednotlivých foriem spolužitia.

Tabuľka 1. Rodinný stav respondentov žijúcich v domácnostiach s deťmi (v % odpov.)

Typ spolužitia	Manželia s cirkevným sobášom	Zosobášení manželia bez cirkev sobáša	Slobodní s partnerom bez sobáša	Rozvedení s partnerom bez sobáša	Sám/a a dieťa	Spolu
% domácností	48,15	25,78	11,28	2,82	11,77	100,00

Približne 74% nami sledovaných rodín žije v rámci manželského zväzku, pritom menej ako polovica žije vo zväzku manželov zosobášených Cirkevne. Pri starostlivosti o nezaopatrené deti nie je zriedkavá forma spolužitia slobodných s partnermi bez sobáša (11,3%). Po rozvoide len menšia časť rozvedených sa stará o deti spolu s partnermi bez sobáša: ostatní sa buď znovu zosobášia, alebo sa starajú o deti sami. Medzi tými, ktorí sa sami starajú o dieťa, sa nachádzajú aj rozvedení či ovdovení.

Z hľadiska vzdelania v našom súbore najviac osôb malo stredoškolské vzdelanie s maturitou (muži 34,8%, ženy 47%), nasledovalo stredoškolské bez maturity (muži 30,4%, ženy 24,1%) a vysokoškolské (muži 16,1% a ženy 16,2%); vyše polovica mužov má vzdelanie aspoň na úrovni maturity (50,9%), zo žien takýto vzdelanostný status má 63%.

Vo výberovom súbore 1031 domácností sme oslovili 505 mužov a 526 žien. Veková štruktúra respondentov bola nasledovná: do 30 rokov ich v súbore bolo 19,4% osôb, 31-40 ročných bolo 32,8%, 41-50 ročných bolo 37,3% a nad 50 rokov bolo 10,5% respondentov. Priemerný vek respondentov bol 39,5 roka: u mužov 39,7 roku a u žien 39,3 roku.

Rodinný stav bol premenlivý aj v závislosti od veku manželov / partnerov. V domácnostiach mladších (do 30 rokov veku respondenta) sa nachádzalo 30,8% slobodných žijúcich s partnerom bez sobáša, 58,6 % žijúcich v manželstve, 7,6% rozvedených žijúcich bez partnera. V domácnostiach starších (vo veku 40-50 rokov veku respondenta) sa nachádzalo už len 2,9% respondentov slobodných žijúcich s partnerom bez sobáša, 77,9% žijúcich v manželstve, 12% rozvedených žijúcich bez partnera a 3,9% rozvedených žijúcich s partnerom bez sobáša.

Nasledujúca Tabuľka 2. poskytuje údaje o ekonomickej aktivite manželov / partnerov; pritom respondenti informovali o zamestnaneckom statuse oboch manželov / partnerov. Potvrďuje sa vyššie pracovné zapojenie mužov ako žien. Zamestnanecký status deklaruje cca 70 % mužov i žien. Pre mužov je príznačné ešte podnikanie a pre ženy aj skrátené pracovné úväzky a aktivity na materskej či rodičovskej dovolenke.

Tabuľka 2. Zamestnanie manželov/liek, partnerov/riek (v %) (údaje za všetkých rodičov, nielen za respondentov)

Typ zamestnania	Plný úväzok	Čiastkový úväzok	SZČO	Materská/rodičov dov	Bez práce	Iné, neodpov.	Spolu
Muži	64,7	4,6	14,1	0,3	2,9	13,3	100,00
Ženy	56,8	13,9	2,3	15,8	6,7	4,6	100,0

B/ Finančná situácia domácností

Tu boli zisťované zárobky, sociálne dávky, ale aj sporenie a splácanie úverov.

Čo sa týka zárobkov, najčastejší je prípad rodiny, ktorá hospodári s mesačným čistým príjmom okolo 1300 Eur (v pásmo od 1151 do 1450 Eur je 22,1% domácností). Časté sú aj prípady mesačných zárobkov od 551 Eur do 1150 Eur – spolu 36,2% a od 1451 do 2050 Eur – spolu 25,9% domácností. Podrobnejšie pozri Tabuľku 3.

Tabuľka 3. Podiel domácností s mesačným čistým zárobkom v Eur (v % odpovedajúcich)

Suma zárobku	Do 550	551-850	851-1150	1151-1450	1451-1750	1751-2050	2051-2350	2351-2650	2651 a viac	Spolu
% domácností	5,1	15,3	20,9	22,1	15,2	10,7	4,3	2,8	2,4	100,0

Príjmová situácia je však definovaná aj tým, koľko prichádza do domácnosti sociálnych príjmov. A tiež je dôležité aj to, či príjem sa využíva pre menší alebo väčší počet spolu žijúcich ľudí v domácnosti. Potom údaje o priemernom mesačnom príjme (čisté zárobky + sociálne dávky) v priemere na osobu sú dobrým indikátorom finančnej situácie domácností. Platí, že priemerný príjem na osobu vo viacdenných domácnostiach je nižší ako v jednodenných domácnostiach. Veľmi orientačne môžeme uviesť, že v rodinách prvých manželstiev je priemerný mesačný príjem na osobu 428 Eur, v rodinách druhých a ďalších manželstiev 418 Eur, v domácnostiach slobodných s partnermi je to 400 Eur, v domácnostiach rozvedených s partnermi je to 449 Eur a v domácnostiach rozvedených bez partnera 333 Eur. Podrobnejšie sa však treba zaoberať diferenciaciou príjmov podľa veľkosti domácnosti, a tu napríklad mesačné priemerné príjmy domácnosti s dvomi deťmi sú v prvých manželstvách uzavretých cirkevne, kde žijú rodičia a 2 deti bez ďalších osôb, na úrovni 401 Eur, v domácnostiach slobodných s partnerom a 2 deťmi bez ďalších osôb na úrovni 319 Eur a v domácnostiach rozvedených žijúcich len s 2 deťmi na úrovni 340 Eur.

Indikátormi dobrej finančnej situácia domácností je vyššia suma sporenia a naopak nižšia suma zadĺženia. V Tabuľke 4. údaje dosvedčujú, že sporí vyše 70% domácností s nezaopatrenými deťmi, pritom cca 32 % z nich vykazuje menšie úspory - do 100 Eur mesačne a ďalších 24% úspory 101 až 200 Eur mesačne. Pomerne nezanedbateľná je

i skupina domácností – 11,5%, ktorí mesačne usporia 201 až 400 Eur mesačne. Zadĺženie vykázalo 65% domácností, pritom tretina domácností spláca mesačne viac ako 200 Eur a len pre necelých 10% domácností sú splátky úverov pomerne nižšie – do 100 Eur mesačne.

Tabuľka 4. Podiel domácností, ktoré sporia a ktoré splácajú dlhy, mesačne v Eur (v % odpovedajúcich)

Suma	Do 50	51- 100	101- 200	200- 400	401- a viac	Bez aktivity	Spolu
Sporenie	9,9	21,6	24,2	11,5	4,7	28,1	100,0
Splácanie dlhov	2,3	7,1	20,5	24,6	8,6	34,9	100,0

Finančnú kondíciu slovenských domácností možno v rámci Európskej únie charakterizovať ako slabú. Spomedzi 28 krajín EU sú výdavky na spotrebu u nás na úrovni 12400 PPS ročne na osobu, keď priemer krajín EU je 16200 PPS ročne na osobu (údaje Eurostatu za rok 2017). Len 7 krajín má horšiu úroveň výdavkov na spotrebu ako Slovensko.

C/ Čas pre rodinu

Významnou charakteristikou života rodiny je časová dimenzia: ako využívajú rodiny čas pre prácu, pre deti a na vzájomné aktivity. V dotazníku boli k tomuto položené otázky o časovom rozsahu pracovnej aktivity a o spokojnosti s možnosťami využiť čas na aktivity s rodinou.

Údaje v Tabuľke 5. dokladajú vysokú pracovnú angažovanosť rodičov nezaopatrených detí. Časovo náročnejšia je práca mužov, keď 10 a viac hodín denne počas pracovného týždňa strávi v práci (aj s cestou) viac ako tretina z nich (34,4%); u žien je takáto časová pracovná záťaž deklarovaná na podstatne nižšej úrovni - v 8,3% prípadov. Aj muži, aj ženy najčastejšie deklarujú dĺžku práce aj s cestou na úrovni 8 až 10 hodín denne – cca 42% z nich.

Tabuľka 5. Počet hodín priemerne denne počas pracovného týždňa, ktoré strávi MUŽ / ŽENA – manžel/ka, partner/ka v práci (aj s cestou) – v % (údaje za všetkých rodičov, nielen za respondentov)

Počet hodín	Do 4 hod.	4 – 6 hod.	6 – 8 hod.	8 – 10 hod.	10 – 12 hod.	12 a viac hod.	Iné, neodpov.	Spolu
Muži	4,4	1,8	8,3	41,9	25,0	9,1	9,4	100,00
Ženy	18,8	3,7	23,4	42,3	7,5	0,8	3,4	100,0

Teda, časový rezervoár pre rodiny nie je počas pracovného týždňa veľmi rozsiahly. Čiastočne za to môže závislosť na zárobkoch, keď rast zárobkov je čiastočne podmienený rastom dĺžky pracovnej angažovanosti. Vzťah závislosti (signifikantný na úrovni 0,000) bol nameraný vyšší u mužov (CramerV=0,246) ako u žien (CramerV=0,129), teda najmä muži sú spútaní dlhšou pracovnou aktivitou - aby viac zarobili, čo je potom na úkor času, ktorý by mohli venovať rodine.

Osobitne sme potom zisťovali odhady rodičov, koľko času im zostáva na výchovu a čas s deťmi, na utužovanie manželských / partnerských vzťahov a na vlastné koníčky. Podrobnejšie sa tomuto venujeme v paralelnom príspevku, preto na tomto mieste len skonštatujem, že dostatok času na deti deklarovalo 60,7% žien, ale len 27,1% mužov. Dostatok času na partnerov si nájde 38,3% žien a 29,2% mužov a dostatok času na koníčky 21,5% žien a len 16,8% mužov. Ženy teda uprednostňujú čas na deti, následne na partnerov a relatívne najmenej na vlastné koníčky. „Časovo zostatková hierarchia“ u mužov je nasledovná – manželka / partnerka, deti a až potom vlastné koníčky. Stále platí kultúrny fenomén udržiavania rodinnej súdržnosti nielen u žien, ale aj u mužov.

D/ Rodina / domácnosť v spoločnosti

Rodičia nie veľmi dobre hodnotia podporu rodinného života zo strany ich pracovísk. V Tabuľke 6. údaje hovoria, že len cca polovica mužov (49%) a o niečo viac žien (57,6%) pozitívne, alebo aspoň čiastočne pozitívne vníma podporu pre rodinný život zo strany

pracoviska. Smutné je, že 25,9% mužov a 17,6% žien sa vyjadrilo, že nemajú zo strany svojho pracoviska podporu.

Hodnoty CramerV dokladujú znateľný vplyv dĺžky práce u mužov i žien a vplyv vzdelania a rodinného stavu u žien na hodnotenie podpory pracoviska.

Tabuľka 6. Miera spokojnosti s podporou PRACOVISKA pre rodinný život (v %) (údaje za všetkých rodičov, nielen za respondentov)

Miera spokojnosti s podporou rodinného života	Vychádza v ústrety	Čiastočne vychádza v ústrety	Nemáme podporu	Iné, neodpov.	Spolu
Zo strany pracoviska Muža	19,7	29,3	25,1	25,9	100,00
Zo strany pracoviska Ženy	23,7	33,9	17,6	24,9	100,0

Lepšie rodičia hodnotia fungovania a činnosť školských zariadení, do ktorých chodia ich nezaopatrené deti. Podľa údajov výskumu – Tabuľka 7. - veľmi spokojných a spokojných je v tomto smere dve tretiny domácností (66,3%). Nespokojnosť vyjadrilo málo domácností (skôr nespokojných a veľmi nespokojných je len 12,6% domácností). Stabilitu týchto hodnotení potvrdzuje aj vplyvy faktorov – merané koeficientmi CramerV, ktoré sú nízke (pod 0,200).

Tabuľka 7. Miera spokojnosti s fungovaním a činnosťou ŠKOLY (materská / základná/ stredná) pri starostlivosti o dieťa/deti - v % odpovedajúcich

Miera spokojnosti	Veľmi spokojný	Spokojný	Skôr nespokojný	Veľmi nespokojný	Neodp.	Spolu
S činnosťou Školy	11,3	55,0	11,3	1,3	21,1	100,00

Napokon sme požiadali respondentov, teda rodičov nezaopatrených detí, aby ohodnotili štátnu politiku vo vzťahu k rodinám. Vyjadrili sa k 10 rozličným politikám. Ukázalo sa, že rodičia nehodnotia politiku štátu ako dobrú, ba ani nie ako snaživú. Pri 6 politikách respondenti konštatovali „príliš nízku podporu štátu“ na úrovni viac ako 60% odpovedajúcich. Len pri

jednej politike – „podpora učiteľov“ – bola najčastejšou odpoveďou „dostatočná starostlivosť“ (39,7%). Podrobnejšie pozri údaje v Tabuľke 8.

Vplyvy faktorov – podľa koeficientov CramerV - sú buď nesignifikantné, alebo nízke (pod 0,200).

Tabuľka 8. Hodnotenie politiky štátu pri výdavkoch na zabezpečenie rozličných sociálnych vecí - v % odpovedajúcich

Politika štátu je:	Príliš štedrá	Dosta- točná	Príliš nízka	Nevie posúdiť	Spolu
-Dávky pre rodinu	0,4	8,7	81,2	9,7	100,0
-Suma životného minima (200 €)	0,2	8,2	83,1	8,4	100,0
-Suma minimálnej mzdy (480 €)	0,8	15,9	71,8	11,5	100,0
-Podpora bývania	0,2	11,0	63,8	25,0	100,0
-Podpora rodiny v nezamestnanosti	0,4	8,2	63,3	28,0	100,0
-Podpora zdravotných služieb	0,3	17,7	61,9	20,1	100,0
-Podpora seniorov	1,1	10,1	49,3	39,6	100,0
-Podpora materských škôlok	0,7	18,1	46,7	34,5	100,0
-Podpora učiteľov	7,2	39,7	28,2	24,9	100,0
-Podpora mimoškolských aktivít	1,1	17,5	44,2	37,2	100,0

Záver

Rok 2018 zastihol slovenské domácnosti a rodiny v lepšej kondícii než tomu bolo pred takými 10 či 20 rokmi. Zlepšuje sa materiálna situácia, aj zamestnanosť. Zatiaľ však stále je životná úroveň podstatne nižšia ako v západných krajinách EÚ. Zlé sú aj časové dimenzie pracovného života na Slovensku. Rozsah týždenného pracovného času na Slovensku je o 2 hodiny dlhší ako je priemer krajín EU (databáza Eurostat). U mužov to bolo v roku 2017 priemerne 39,2 hodiny a u žien 36,9 hodiny (u žien je dĺžka týždenného pracovného času za priemer krajín EU len 33 hodín). Táto situácia sa premieta do toho, že zlepšovanie parametrov života zatiaľ nemá patričnú odozvu na spokojnosti s rodinným životom samotných rodičov. Z faktorov, ktoré pozitívne prispievajú k zlepšovaniu rodinného života je to zárobková činnosť (táto však pre rozsah pracovného času je ale zároveň aj faktorom zhoršujúcim rodinný život), ďalej je to vzdelanie, a tiež veľkosť rodiny (väčšia než jednodetná rodina).

Literatúra:

BEDNÁRIK, R., PASTOR, K. (2014): Hranice chudoby a zmena spotrebiteľského správania sa slovenských domácností. In: Pauhofová, I., Želinský, T. (eds.): Zborník statí z 2. Medzinárodnej vedeckej konferencie „Nerovnosť a chudoba v Európskej únii a na Slovensku“, EF TU v Košiciach a EÚ SAV v Bratislave, Košice, s. 142-150, ISBN 978-80-553-1909-4

BEDNÁRIK, R. (2012): Slovenská sociálna politika po vstupe SR do EÚ. In: Slovak Journal of Political Sciences, 2012, No. 4, roč. 12, s. 275-309

BEDNÁRIK, R., PASTOR, K. (2011): Identifikácia inflexného bodu zmeny spotrebiteľského správania. IVPR: Bratislava

BEDNÁRIK, R. (2008): Materiálne riziká mnohodetných rodín [Material risks of large families]. In: Šarkan M, Csontos L (Eds). Rodina v súčasnom svete: mnohodetná rodina – bremeno, alebo zdroj sily? Zborník z vedeckej konferencie 21. Novembra 2008. IV. ročník. Trnava: Dobrá kniha, pp. 11–12

BEDNÁRIK, R. (1995): Zmeny v sociálnej a ekonomickej situácii domácností – úsporné a rozvojové stratégie, Sociológia, roč. 27, č. 1-2, s. 59-63, ISSN 0049-1225

BOUGET, D., SPASOVA, S., VANHERCKE, B. (2016), Work-life balance measures for persons of working age with dependent relatives in Europe. A study of national policies, European Social Protection Network (ESPN), Brussels: European Commission.

PODMANICKÁ, Z. a kol. (2015): Štatistika v súvislostiach – Rodinné správanie populácie Slovenska. Štatistický úrad SR. Bratislava

ŠPROCHA, B., VAŇO, B., BLEHA, B. (2014): Prognóza vývoja rodín a domácností na Slovensku do r. 2030. Prognostický ústav SAV, Infostat – Výskumné demografické centrum a katedra humánnej geografie a demografie Univerzity Komenského. Bratislava

Databázy: Databáza primárnych údajov z výskumu rodín 2018, Štatistický úrad SR, Eurostat

doc. PhDr. Rastislav Bednárík, CSc.

Trnavská univerzita, Teologická fakulta

Katedra náuky o rodine

Kostolná 1, Bratislava

e-mail: rastislav.bednarik@truni.sk

doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD., PhDr. Margita Kollárová, PhD.: **Kvalita života rodín s dieťaťom so zdravotným postihnutím**¹⁹¹

Abstrakt: Príspevok prináša výsledky kvantitatívneho sociologického výskumu, ktorého cieľom bolo preskúmať problematiku potrieb rodín s dieťaťom so špecifickými potrebami. Výskum bol uskutočnený v roku 2018, v rámci riešenia projektu APVV-15-0189 : Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí. Výsledky potvrdzujú, že rodiny starajúce sa o dieťa so zdravotným postihnutím majú v porovnaní s inými rodinami špecifické životné podmienky, ktoré ovplyvňujú kvalitu života týchto rodín. Naznačujú cestu zlepšenia kvality života týchto rodín.

Kľúčové slová: kvalita života, prijatie, zdravotné postihnutie, očakávanie

Úvod

V súčasnosti sa veľmi intenzívne spomínanou téma rodiny a jej podpory. Zvlášť keď sa v rodine narodí dieťa so špecifickými potrebami. Takáto rodina potrebuje nielen podporu,¹⁹² a tiež tzv. podporné programy, poskytované profesionálnymi pracovníkmi.¹⁹³ Mnohé výskumy reflektujú emocionálne nastavenia rodičov,¹⁹⁴ ktorí sa snažia vyrovnať a prispôbiť skutočnosti, že ich dieťa má určité zdravotné postihnutie a snažia sa akceptovať vlastné dieťa so zdravotným postihnutím. Rodičia, ktorí sa dostali do fázy akceptovania životnej situácie, môžu byť užitočným zdrojom pomoci pre rodiny, ktoré čelia podobným ťažkostiam. Skúmanie kvality života takýchto rodín bol cieľom nášho výskumu.

Metóda

Kvantitatívny sociologický výskum sa uskutočnil prostredníctvom štruktúrovaného dotazníka pozostávajúceho z 27 otázok (pričom 6 z nich predstavovali batérie). Zber

---

¹⁹¹ Výstup z riešenia projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

¹⁹² Por.: FARRELL, A. F., KRAHN, G. L.: *Family Life Goes On: Disability in Contemporary Families. In: Family Relations*, 2014 Feb; 63 (1): 1–6.

¹⁹³ Por.: LARA, E. B., DE LOS PINOS, C. C.: *Families with a disabled member: impact and family education. 7th International Conference on Intercultural Education „Education, Health and ICT for a Transcultural World“*, EDUHEM 2016, 15-17 June 2016, Almeria, Spain. In: *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 237, pp. 418 – 425..

¹⁹⁴ Por.: BLACHER, J.: *Transition to Adulthood: Mental Retardation, Families and Culture. American Journal on Mental Retardation*, 2001, Vol. 106, No. 2, pp. 173–188.

primárnych empirických dát sa realizoval online v rámci formátu google forms (<https://docs.google.com/forms>) a prebiehal od 19. februára do 2. mája 2018.

Vzhľadom na špecifickosť predmetnej problematiky bol pri výbere respondentov použitý (nepravdepodobnostný) cielený výber, a to technikou (nabaľovania) snehovej gule. Po vyčistení obsahovala databáza údaje získané od 153 respondentov, ktoré sa analyzovali a vyhodnocovali prostredníctvom štatistického programu SPSS, 20.0 verzie a programu Microsoft Excel. Vykonali sa triedenia 1., 2. a 3. stupňa, počítal sa kontingenčný koeficient (Cramer V), korelačné koeficienty (Spearman rho a Pearson r), analýza rozptylu a bola použitá i znamienková schéma. Pri prezentácii výsledkov výskumu boli vytvorené frekvenčné a krížové tabuľky a grafy.

Súbor respondentov podľa pohlavia tvorí 7,2 % mužov a 92,8 % žien. Vo vekovej kategórii 18 až 34 rokov je 14,4 % respondentov, 69,9 % ich tvorí vekovú kategóriu 35 až 49 rokov a kategória 50 a viac je zastúpená 15,7 % respondentov. V Bratislavskom kraji žije 15,7 % respondentov, v Trnavskom 20,3 %, v Trenčianskom kraji 13,1 %, v Nitrianskom 12,4 %, v Žilinskom 10,5 %, 9,2 % v Banskobystrickom kraji, 11,8 % žije v Prešovskom a 7,2 % v Košickom kraji. Čo sa týka veľkosti sídla, v obciach s menej ako 500 obyvateľmi žije 8,5 % respondentov, v kategórii od 500 do 1 999 obyvateľov býva 26,1 %, 18,3 % žije v kategórii od 2 000 do 4 999 obyvateľov, v sídle s veľkosťou 5 000 až 19 999 obyvateľov býva 13,1 %, v sídlach od 20 000 do 49 999 obyvateľov býva 13,7 %, v mestách od 50 000 do 100 000 obyvateľov žije 10,5 % respondentov a v Bratislave a Košiciach 9,8 %. Distribúcia odpovedí týkajúca sa vzdelania je nasledovná: 3,3 % respondentov uviedlo základné vzdelanie, 10,5 % stredoškolské vzdelanie bez maturity, 35,9 % respondentov stredoškolské s maturitou a 50,3 % vysokoškolské vzdelanie. Podrobnejšiu charakteristiku výberového súboru uvádzame i v tabuľke č. 1.

Objektom výskumu boli rodičia starajúci sa o dieťaťa/deti so špecifickými potrebami.

Cieľom analýz je nasledovné:

- zmerať, aká je kvalita života rodín s dieťaťom/deťmi so špecifickými potrebami, identifikovať rozdiely v kvalite života týchto rodín;
- ďalej vysledovať, aká je sociálna podpora takýchto rodín zo strany širšej rodiny, priateľov či iných osôb, t. j. zo strany ich sociálneho prostredia a preskúmať súvislosti s ich fondom sociálnej podpory;

- zamerať sa na zistenie ne/vnímania negatívnych dôsledkov (negatívnej záťaže) starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím (so špecifickými potrebami);
- preskúmať názory respondentov (a rozdiely medzi nimi) týkajúce sa pomoci zo strany profesionálnych pracovníkov pri starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami, určiť oblasti takejto pomoci a jej zacielenosti, ako aj jej frekvenciu podľa veku dieťaťa (detí) so špecifickými potrebami;
- v neposlednom rade zistiť, či a do akej miery sú rodičia dieťaťa/detí so špecifickými potrebami šťastní a spokojní so svojím životom a do akej miery ovplyvnilo postihnutia dieťaťa ich partnerský vzťah a
- napokon zistiť, či existujú súvislosti medzi skúmanými dimenziami – kvalitou života, sociálnou podporou, dôsledkami/zátťažou starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami - a sledovanými (aj socio-demografickými) znakmi.

Tabuľka č. 1: Charakteristika výberového súboru

<u>Ukazovateľ</u>	Abs.	%
Pohlavie		
Muži	11	7,2
Ženy	142	92,8
<i>Spolu</i>	<i>153</i>	<i>100</i>
Vekové kategórie		
18-34 rokov	22	14,4
35-49 rokov	107	69,9
50 a viac rokov	24	15,7
<i>Spolu</i>	<i>153</i>	<i>100</i>

Dosiahnutý stupeň vzdelania		
Základné	5	3,3
Stredoškolské bez maturity	16	10,5
Stredoškolské s maturitou	55	35,9
Vysokoškolské	77	50,3
<i>Spolu</i>	<i>153</i>	<i>100</i>
Kraj		
Bratislavský	24	15,7
Trnavský	31	20,3
Trenčiansky	20	13,1
Nitriansky	19	12,4
Žilinský	16	10,5
Banskobystrický	14	9,2
Prešovský	18	11,8
Košický	11	7,2
<i>Spolu</i>	<i>153</i>	<i>100</i>

Výsledky

Predstavujeme výsledky, ktoré sú zhrnuté do šiestich vyšpecifikovaných oblastí, týkajúcich sa kvality života rodín s dieťaťom so špecifickými potrebami; aká je sociálna podpora rodín s dieťaťom so špecifickými potrebami zo strany širšej rodiny, priateľov či iných osôb; aké je vnímanie negatívnych dôsledkov starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím rodičov takýchto detí; aká je frekvencia navštevovania a pomoci zo strany profesionálnych pracovníkov pri starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami podľa veku dieťaťa; či sú rodičia dieťaťa so špecifickými potrebami šťastní a spokojní so svojím životom;

či existujú súvislosti medzi skúmanými dimenziami – kvalitou života, sociálnou podporou, dôsledkami starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami.

1/ Prvou oblasťou je ***kvalita života rodín s dieťaťom so špecifickými potrebami. Či existujú rozdiely v kvalite života týchto rodín. Ak áno, v čom spočívajú tieto rozdiely a ako ich možno identifikovať.***

Za účelom zistenia kvality života rodičov detí so špecifickými potrebami bol skonštruovaný index kvality života. Ten pozostáva z piatich dimenzií: hodnotenie životnej úrovne domácnosti, výška príjmu, hodnotenie zdravotného stavu, miera pocitu šťastia a celkovej spokojnosti so životom. Z týchto premenných vypočítaný index na škále od 0 (nízka kvalita života) po 100 (vysoká kvalita života) bol dostatočne reliabilný (Cronbach alpha = 0,7).

Podľa socio-demografických znakov index kvality života koreluje so vzdelaním a krajom, pričom platí, že kvalita života rastie s vyšším vzdelaním (a teda vzdelanejších rodičov detí so špecifickými potrebami charakterizuje vyššia kvalita života) čo naznačuje graf 1. Podľa kraja dosiahli *najvyššie hodnoty* indexu kvality života respondenti pochádzajúci z *Trnavského a Prešovského kraja* a *najnižšie hodnoty* respondenti zo *Žilinského a Košického kraja*. Na základe socio-demografických znakov sa nepotvrdili ďalšie štatisticky významné rozdiely a kvalita života nesúvisí s pohlavím, vekom, vierovyznaním ani s veľkosťou sídla.

Graf č. 1: Index kvality života podľa stupňa dosiahnutého vzdelania

Ďalšími analýzami boli zistené rozdiely v kvalite života rodín s dieťaťom so špecifickými potrebami, a to podľa starostlivosti o domácnosť, podľa toho, kto sa stará o dieťa so zdravotným postihnutím, výpomoci pri starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím zo strany širšej rodiny, výpomoci pri starostlivosti o dieťa so zdravotným

postihnutím zo strany profesionálneho pracovníka, veku dieťaťa so špecifickými potrebami a napokon miery vysporiadania sa so zdravotným postihnutím dieťaťa.¹⁹⁵

Takto boli identifikovaní *respondenti*, ktorí *disponujú vyššou kvalitou života*. Tú sme zistili u rodičov ktorí sa starajú o domácnosť spolu s partnerom/partnerkou, ako u tých, ktorí sa o ňu starajú sami, žijúcich v domácnostiach, kde je starostlivosť o dieťa so zdravotným postihnutím záležitosťou súčasne muža a ženy v porovnaní s tými, kde sa oň stará výlučne muž alebo iba žena, ktorým v starostlivosti o zdravotne postihnuté dieťa vypomáha širšia rodina ako u tých, ktorým nie, ďalej u rodín, ktorým v starostlivosti o takéto dieťa vypomáha i profesionálny pracovník v porovnaní s tými, ktorým nepomáha, u rodín s mladšími deťmi so zdravotným postihnutím ako u rodín so staršími deťmi so zdravotným postihnutím a napokon u respondentov, ktorí sa lepšie vyrovnali s postihnutím dieťaťa ako u tých, ktorí sa s danou skutočnosťou vyrovnali horšie.

2/ V nasledujúcej časti výskumu sme sa zamerali na sociálnu podporu rodičov detí so špecifickými potrebami zo strany ich najbližšieho sociálneho prostredia. Hľadali sme odpoveď na to *aká je sociálna podpora rodín s dieťaťom so špecifickými potrebami zo strany širšej rodiny, priateľov či iných osôb, t. j. zo strany ich sociálneho prostredia. Aký je ich fond sociálnej podpory.*

V súvislosti so zisťovaním fondu sociálnej podpory zo strany širšej rodiny, priateľov alebo iných blízkych osôb, bol vytvorený index sociálnej podpory¹⁹⁶, a to z 12 položiek opatrených tou istou škálou miery súhlasu.: „Keď som v núdzi, existuje človek, ktorý mi je nablízku“, „Existuje človek, s ktorým sa môžem podeliť o svoje radosti a starosti“, „Moja rodina sa mi skutočne snaží pomáhať“, „Mám od mojej rodiny citovú podporu a pomoc“, „Existuje človek, ktorý je pre mňa zdrojom radosti a spokojnosti“, „Moji priatelia sa mi skutočne snažia pomáhať“, „Keď sa mi niečo nedarí, môžem sa na svojich priateľov spoľahnúť a oprieť sa o nich“, „So svojou rodinou môžem hovoriť o svojich problémoch“, „Mám priateľov, s ktorými sa môžem podeliť o svoje radosti a starosti“, „Existuje človek, ktorému nie je jedno, čo cítim a ako na tom som“, „Moja rodina mi pri rozhodovaní pomáha“, „O svojich problémoch si môžem so svojimi priateľmi pohovoriť“. Pri jeho výpočte sa

---

¹⁹⁵ Heřmanová, E., 2012: Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu. In: Sociológia 44, č. 4, s. 407-425. Dostupné na:

<https://www.sav.sk/journals/uploads/09101219Hermanova%20-%20OK%20upravena%20studia.pdf>

¹⁹⁶ Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., Farley, G. K., 1988: The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. In: Journal of Assessment, 52 (1), pp. 30-41. Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/240290845>

postupovalo tak, že sa obodovali odpovede pri všetkých (12) položkách a súčet všetkých získaných bodov sa prepočítal na intervale na škále od 0 (nízka sociálna podpora) po 100 (vysoká sociálna podpora). Tento index bol vysoko reliabilný (Cronbach alpha = 0,9).

Pri porovnaní (hodnôt) indexu sociálnej podpory podľa socio-demografických znakov sme štatisticky významné rozdiely zistili podľa pohlavia a stupňa dosiahnutého vzdelania: intenzívnejšej sociálnej podpory zo strany sociálneho okolia sa dostáva ženám a vzdelanejším respondentom.

Index sociálnej podpory tiež koreluje s pocitom šťastia v živote rodičov dieťaťa so zdravotným postihnutím a s pocitom ich spokojnosti so životom. Tým respondentom, ktorí uviedli, že sú vo svojom živote *veľmi* alebo *vcelku šťastní*, sa dostáva oveľa intenzívnejšej sociálnej podpory zo strany ich blízkeho sociálneho okolia ako tým, ktorí sú *skôr* alebo *veľmi nešťastní*. Rodičia dieťaťa so zdravotným postihnutím pociťujúci spokojnosť so svojim životom *veľmi* alebo *vcelku*, sú vo väčšej miere podporovaní svojim bezprostredným sociálnym okolím v porovnaní s rodičmi *skôr* alebo *veľmi* nespokojnými.

Podľa zastúpenia v jednotlivých kvartiloch (nízky, stredný a vysoký v %) boli hodnoty *indexu sociálnej podpory* následne porovnané s *hodnotami indexu kvality života* a ukázalo sa, že kvalita života je vyššia u respondentov, ktorým sa dostáva intenzívnejšej podpory zo strany iných, najbližších, ľudí. Použitím znamienkovej schémy sa taktiež overilo, že tí rodičia, ktorí majú vysokú kvalitu života, disponujú vysokou mierou sociálnej podpory svojho najbližšieho okolia (analogicky taktiež platí, že respondentom s nízkou úrovňou kvality života sa dostáva veľmi nevýrazná (veľmi slabá) sociálna podpora (pomoc) ich sociálneho okolia.

3/ Dôsledky/záťaž starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím a zisťovali sme *aké je ne/vnímanie negatívnych dôsledkov (negatívnej záťaže) starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím (so špecifickými potrebami) rodičov takýchto detí.*

Z preštudovanej odbornej spoločensko-vednej literatúry je preukázateľné, že rodiny starajúce sa o dieťa so zdravotným postihnutím majú v porovnaní s inými rodinami špecifické životné podmienky, a to tak po materiálno-ekonomickej, ako aj psychicko-emocionálnej stránke.¹⁹⁷

---

¹⁹⁷ Dobson, B., Middleton, S., Beardsworth, A. D., 2001. The impact of childhood disability on family life. York: Joseph Rowntree Foundation. Dostupné na: <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/bitstream/2134/2473/1/1859352898.pdf>

Údaje o dôsledkoch/zát'aži starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím boli snímkované prostredníctvom batérie 11 premenných – výrokov. Ku každému z nich sa respondenti vyjadrovali na 5 stupňovej. V odpovediach respondentov boli sledované rozdiely podľa socio-demografických znakov, tie sú však veľmi nevýrazné.

Následne sa skonštruoval index dôsledkov/zát'aže starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami a podobne ako pri predchádzajúcich indexoch, boli odpovede pri jednotlivých položkách obodované. Súčet takto získaných bodov sa prepočítal na škále od 0 po 100, pričom hodnota blízka 100 vyjadruje intenzívnejšie negatívne dôsledky vznikajúce pri starostlivosti o dieťa. Na tejto báze vytvorený index bol vysoko reliabilný.

Index dôsledkov/zát'aže starostlivosti o dieťa sa následne koreloval s ďalšími premennými a štatisticky významné rozdiely boli zistené podľa *ne/očakávania pomoci od profesionálneho pracovníka v rozličných oblastiach*, a to v poradenských rozhovoroch pre rodičov zameraných na zlepšovanie vzťahov medzi členmi najbližšej rodiny, v poradenských rozhovoroch zameraných na zlepšovanie vzťahov so známymi a priateľmi, pri ekonomickej situácii rodiny a pri duchovných otázkach. V kontexte týchto analýz teda zdôrazniť, že rodičia *pociťujú negatívnejšie dôsledky* pri starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím určite *viac očakávajú pomoc profesionálneho pracovníka v poradenských rozhovoroch zameraných na zvládanie záťažových situácií* v porovnaní s tými, ktorí v dôsledku starostlivosti o dieťa nepociťujú negatívne dôsledky; respondenti, ktorí v dôsledku starostlivosti o dieťa následne *pociťujú negatívnejšie dôsledky vo väčšej miere očakávajú pomoc profesionálneho pracovníka v podobe poradenských rozhovoroch zameraných na zlepšovanie vzťahov so známymi a priateľmi* ako tí, ktorí takéto dôsledky až tak intenzívne nepociťujú; tí, ktorí pri starostlivosti o dieťa s zdravotným postihnutím *pociťujú negatívnejšie dôsledky, očakávajú skôr pomoc profesionálneho pracovníka pri ekonomickej situácii rodiny* v porovnaní s tými, ktorí tieto negatíva až tak silno nepociťujú; *pomoc profesionálneho pracovníka aj pri duchovných otázkach* vyžadujú respondenti, ktorí *v dôsledku starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím pociťujú negatívnejšie následky* ako tí, ktorí tento prejav nepociťujú.

4/ Skúmanie potreby pomoci od profesionálneho pracovníka a jej frekvencia v starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím podľa veku dieťaťa. *Aká je frekvencia navštevovania a pomoci zo strany profesionálnych pracovníkov pri starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami podľa veku dieťaťa? V akých oblastiach a v akej frekvencii očakávajú rodičia*

dieťaťa/detí so špecifickými potrebami pomoc profesionálnych pracovníkov podľa veku dieťaťa.

Pri zisťovaní diferencií ohľadom pomoci od profesionálneho pracovníka a jej frekvencie podľa veku dieťaťa so zdravotným postihnutím bol vek dieťaťa rekódovaný do dvoch vekových kategórií, a to od 4 do 15 rokov a od 16 do 18 rokov.

Údaje boli získané z odpovedí na otázku, či im pri práci s dieťaťom pomáha profesionálny pracovník a ako áno, ako často. Viac ako polovica opýtaných s mladšími deťmi (vo veku 4 až 15 rokov) uviedla variant *nikdy*, nasleduje variant *menej často* a variant *približne raz za mesiac* uviedlo. Aj v odpovediach rodičov starších detí (16 až 18 rokov) boli tieto varianty v tomto poradí tiež najpočetnejšie, pričom *nikdy* uviedlo najviac rodičov, a to 2/3.

Rodičia následne odpovedali na otázku, či by privítali, aby ich domácnosť navštevoval profesionálny pracovník, ktorý by im vypomohol s dieťaťom v čase, *keď sú doma*. Zo zistených údajov vyplýva, že takmer 1/3 ***rodičov mladších detí*** by privítala takúto výpomoc *asi tak raz za týždeň*, o čosi viac ako 1/5 si zvolila variant *nikdy* a tretím najfrekventovanejším variantom bola položka *asi tak raz za dva týždne*.

5/ Zisťovanie pocitu šťastia a spokojnosti so životom, vplyv postihnutia dieťaťa na partnerský vzťah. Zamerali sme sa na to, či ***sú rodičia dieťaťa so špecifickými potrebami šťastní a spokojní so svojim životom? Ovplyvnilo postihnutia dieťaťa ich partnerský vzťah. Ak áno, do akej miery.***

Z odpovedí rodičov detí so zdravotným postihnutím týkajúcich sa pocitu šťastia vyplýva, že viac ako 4/5 z nich sa cíti byť *vcelku* a *veľmi* šťastnými. Ak sa zameriame na prežívanie pocitu spokojnosti so životom, sú zistenia podobné: takmer 4/5 rodičov je so svojim životom *vcelku* alebo *veľmi* spokojných. Nespokojnosť so svojim životom pripustila o čosi viac ako 1/5 respondentov. V ďalších analýzach sa v odpovediach respondentov (podľa sledovaných ukazovateľov) nezistili štatisticky významné rozdiely.

Rovnomernejšie rozloženie odpovedí sme zaznamenali pri vplyve postihnutia dieťaťa na partnerský vzťah. Viac ako polovica respondentov uviedla, že zdravotné postihnutie dieťaťa *určite áno* alebo *skôr áno* ovplyvnilo ich partnerský vzťah a zasa o čosi viac ako 2/5

si myslí opak, t. j. že zdravotné postihnutie *skôr* alebo *určite nemalo* vplyv na ich partnerský vzťah.

6/ V závere sme sa zamerali na skúmanie medzi dimenziami – kvalitou života, sociálnou podporou, dôsledkami/zát'azou starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami odpoveďou na skutočnosť či *existujú súvislosti medzi skúmanými dimenziami – kvalitou života, sociálnou podporou, dôsledkami/zát'azou starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami*.

Treba zdôrazniť, že sledované dimenzie života rodín s dieťaťom/deťmi so špecifickými potrebami - **kvalita života, sociálna podpora, dôsledky/zát'az starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami** - medzi sebou korelujú. Za dôležité považujeme zistenie (vyplývajúce aj z predchádzajúcich analýz), že ukazovateľom, ktorý výraznejšie diferencuje vnímanie dôsledkov starostlivosti o dieťaťa so zdravotným postihnutím, je aj kvalita života. Aj preto boli vykonané ďalšie analýzy. Pri vzájomnej korelácii indexu starostlivosti/zát'aze o dieťa a indexu kvality života sa ukázalo, že *negatívnejšie vnímajú dôsledky starostlivosti o svoje dieťa so zdravotným postihnutím rodičia, ktorí majú horšiu kvalitu života*.

Index dôsledkov/zát'aze starostlivosti o dieťa však koreluje nielen s indexom kvality života, ale taktiež aj s indexom sociálnej podpory: *rodičia, ktorým sa dostáva značne nižšej sociálnej podpory, pociťujú dôsledky/zát'az starostlivosti o dieťa so zdravotným postihnutím podstatne negatívnejšie*, ako rodičia, ktorým sa dostáva intenzívnejšej sociálnej podpory.

Pri zisťovaní toho, ako sa rodičia vyrovnali so zdravotným postihnutím dieťaťa sme zistili, že viac ako 4/5 z nich odpovedali *určite* alebo *skôr áno*, t. j. že sa s postihnutím dieťaťa vyrovnali – v ďalších analýzach sme nezistili žiadne významné rozdiely.

Záver

Subjektívne hodnotenie kvality života koreluje predovšetkým so vzdelaním rodičov, pričom platí, že kvalita života rastie s vyšším vzdelaním a teda vzdelanejších rodičov detí so špecifickými potrebami charakterizuje vyššia kvalita života. Vyššia kvalita života bola ďalej zistená u rodičov, ktorí sa starajú o domácnosť spolu s partnerom/partnerkou, ako u tých, ktorí sa o ňu starajú sami; ktorým v starostlivosti o zdravotne postihnuté dieťa vypomáha širšia rodina ako u tých, ktorým nie; tiež u rodín, ktorým v starostlivosti o takého dieťa vypomáha i

profesionálny pracovník v porovnaní s tými, ktorým nepomáha. Na druhej strane nižšia kvalita života bola identifikovaná u rodičov, ktorí v dôsledku starostlivosti o dieťa nadobudli pocit, že nemajú veci pod kontrolou; ktorí si v dôsledku starostlivosti o dieťa nedokážu užívať voľné chvíle; ktorým sa v dôsledku starostlivosti o dieťa zhoršili vzťahy v rodine; ktorí chodievajú s dieťaťom menej často do spoločnosti.

Pri sledovaní záťaže v starostlivosti o dieťa so špecifickými potrebami boli zistené očakávania pomoci od profesionálneho pracovníka v poradenských rozhovoroch pre rodičov zameraných na zlepšovanie vzťahov medzi členmi najbližšej rodiny, v poradenských rozhovoroch zameraných na zlepšovanie vzťahov so známymi a priateľmi, pri ekonomickej situácii rodiny a pri duchovných otázkach.

Pri zisťovaní potreby pomoci od profesionálneho pracovníka a jej frekvencie podľa veku dieťaťa so zdravotným postihnutím boli rodičia rozdelení do dvoch kategórií detí so špecifickými potrebami, o ktoré sa starajú a to mladších detí od 4 do 15 rokov a starších detí od 16 do 18 rokov. Zo zistených údajov vyplýva, že takmer 1/3 rodičov mladších detí by privítala takúto výpomoc raz za týždeň, o čosi viac ako 1/5 si zvolila variant nikdy a tretím najfrekvencovanejším variantom bola položka raz za dva týždne. Rodičia starších detí najčastejšie uprednostnili v rovnakom skóre tri varianty možnosti: raz za týždeň, menej často, nikdy. V tejto súvislosti je dôležité zistenie, že intenzívnejšiu pomoc od profesionálneho pracovníka potrebujú rodiny s mladším dieťaťom, t. j. vo vekovej kategórii od 4 do 15 rokov.

Z odpovedí rodičov detí so zdravotným postihnutím týkajúcich sa pocitu šťastia vyplýva, že viac ako 4/5 z nich sa cíti byť šťastnými. Viac ako polovica respondentov uviedla, že zdravotné postihnutie dieťaťa ovplyvnilo ich partnerský vzťah.

Výskum naznačuje životnú realitu rodín s dieťaťom so špecifickými potrebami. Ukazuje silný potenciál týchto rodín. Rodiny, ktoré dokážu prijať túto náročnú situáciu, prežívajú život plnohodnotne. Štúdia poukazuje predovšetkým na potrebu podpory takýchto rodín hneď na začiatku, kedy sa dieťa narodí, a to formou sociálneho sprevádzania. Takýto druh podpory na Slovensku nie je profesionalizovaný. Skúsenosti zo zahraničia, kde sociálne sprevádzanie rodín je už bežnou formou pomoci ukazujú jeho opodstatnenosť.

Bibliografia:

Amato, P. R., Sobolewski, J. M., 2001: The Effects of Divorce and Marital Discord on Adult Children's Psychological Well-Being. In: American Sociological Review, vol. 66 (6), pp. 900-921. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.2307/3088878>

Aquino, J. A., Russell, D. W., Cutrona, C. E., & Altmaier, E. M. (1996). Employment status, social support, and life satisfaction among the elderly. Journal of Counseling Psychology, 43 (4), pp. 480-489. Dostupné na:

<http://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F0022-0167.43.4.480>

Barker, P.: Basic Family Therapy. New York, Osford University Press 1986, ISBN 0-19-520516-2

Behr, S. K., Murphy, D. L., Summers, J. A. (1992). User's manual: Kansas Inventory of Parental Perceptions (KIPP). Lawrence, KS: Beach Center on Families and Disability.

American Journal on Mental Retardation, 2001, Vol. 106, No. 2, 173–188

Transition to Adulthood: Mental

Retardation, Families, and Culture

Jan Blache

American Journal on Mental Retardation, 2001, Vol. 106, No. 2, 173–188

Transition to Adulthood: Mental

Retardation, Families, and Culture

Jan Blache

American Journal on Mental Retardation, 2001, Vol. 106, No. 2, 173–188

Transition to Adulthood: Mental

Retardation, Families, and Culture

Jan Blache

Blacher. J., 2001: Transition to Adulthood: Mental Retardation, Families and Culture. American Journal on Mental Retardation, Vol. 106, No. 2, pp. 173–188. Dostupné na:

https://www.researchgate.net/publication/12013757_Transition_to_Adulthood_MentalRetardation_Families_and_Culture

Bradley, V. J., Knoll, J., Agosta, J. M., 1992: Emerging issues in family support. *Monographs of the American Association on Mental Retardation, No. 18*. The American Association on Mental Retardation: Washington, DC.

Brehaut, J. C., Kohen, D. E., O'Donnell, M., Raina, P., Rosenbaum, P., Russell, D. J., Swinton, M., Walter, S. D. (2004). The health of primary caregivers of children with cerebral palsy: How does it compare with that of other Canadian caregivers? *Pediatrics*, 114 (2), pp. 182-191. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pubmed/15286255>

Campbell, Th. L: Research reports: Marriage and health. *Family Systems Medicine*, Vol 11(3), Fal, pp. 303-309. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1037/h0089344>

Dobson, B., Middleton, S., Beardsworth, A. D., 2001. The impact of childhood disability on family life. York: Joseph Rowntree Foundation. Dostupné na: <https://dspace.lboro.ac.uk/dspace-jspui/bitstream/2134/2473/1/1859352898.pdf>

EVS, 2017: Naše európske hodnoty 2017. Komentár k zisteniam slovenskej časti výskumu európskych hodnôt EVS 2017. Tlačová správa a tabuľkové podklady k tlačovej konferencii Sociologického ústavu SAV a projektu APVV 15-0653 Hodnoty v dynamike spoločenských zmien na Slovensku a v Európe 18. 12. 2017. Dostupné na: http://www.sociologia.sav.sk/cms/uploaded/2786_attach_EVS_SK_2017_tlacova_sprava%20final.pdf

Farrell, A. F., Krahn, G. L., 2014: Family Life Goes On: Disability in Contemporary Families. In: *Family Relations*, 2014 Feb; 63 (1): 1–6. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4501905/>

Ferguson, P. M., Ferguson, D. L., 2001: Winks, blinks, squints and twitches: Looking at culture and disability through our son's left eye. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 3(2), pp. 71-90. Dostupné na: https://digitalcommons.chapman.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1038&context=education_articles

Gupta, A., Singhal, N., 2004: Positive perceptions in parents of children with disabilities. In: Asia Pacific Disability Rehabilitation Journal, Vol, 15, No. 1, pp. 22-35. Dostupné na: <http://english.aifo.it/disability/apdrj/apdrj104/positive-perceptions.pdf>

Hale, C. J., Hannum, J. W., Espelage, D. L. (2005). Social support and physical health: The importance of belonging. In: Journal of American College Health, 53, 276-284. Dostupné na: <https://doi.org/10.3200/JACH.53.6.276-284>

Hayward, M. D., Gorman. B. K., 2004: The Long Arm of Childhood: The Influence of Early-Life Social Conditions on Men's Mortality. In: Demography, vol. 41, no. 1, pp. 87-107. Dostupné na: <https://link.springer.com/article/10.1353/dem.2004.0005>

Heřmanová, E., 2012: Kvalita života a její modely v současném sociálním výzkumu. In: Sociológia 44, č. 4, s. 407-425. Dostupné na:

<https://www.sav.sk/journals/uploads/09101219Hermanova%20-%20OK%20upravena%20studia.pdf>

Heward, W. L., 2010: The Impact of a Child with Disabilities on the Family, Updated on Jul 20, 2010 (Excerpt from Listening to Children: Talking With Children About Difficult Issues, by N. Close, 2002 edition, p. 102.) Dostupné na: <https://www.education.com/reference/article/impact-child-disabilities-family/>

Hnilicová, H., 2005: Kvalita života a její význam pro medicínu a zdravotnictví, s. 205-216. In: Payne, J. a kol.: Kvalita života a zdraví, Praha: Triton, 629 s.

House, J. S., 1981: Work Stress and Social Support, Addison-Wesley, Reading, Massachusetts, 1981. Dostupné na:

<https://babel.hathitrust.org/cgi/pt?id=mdp.39015071886035;view=1up;seq=17>

Iwashyna, Th. J., Christakis, N. A., 2003: Marriage, widowhood, and health-care use. In: Social Science & Medicine 57, pp. 2137–2147. Dostupné na: <https://deepblue.lib.umich.edu/bitstream/handle/2027.42/61411/03.I.Christakis.SSM.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Kaplan, R. M., Kronick, R. G., 2006: Marital Status and Longevity in the United States Population. *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol. 60, pp. 760- 765. Dostupné na: http://rmkaplan.bol.ucla.edu/Robert_M_Kaplan/2006_Publications_files/409-Kaplan-Kronick.pdf

Kiecolt – Glaser, J. K., Newton, T. L., 1: Marriage and health: His and Her., *Psychological Bulletin*, 2001, Vol. 127, No. 4, pp. 472-503. Dostupné na: <http://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F0033-2909.127.4.472>

[Koball, H. L., Moiduddin, E., Henderson, J., Goesling, B., Besculides, M., 2010: What Do We Know About the Link Between Marriage and Health? *Journal of Family Issues*. Volume: 31 issue: 8, page\(s\): 1019-1040. Dostupné na: <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0192513X10365834>](#)

Kováč, D., 2001: Kvalita života – naliehavá výzva pre vedu nového storočia. *Čs. psychologie*, 45, 2001, vol.45, no.1, p. 34-44.

Lara, E. B., de los Pinos, C. C., 2017: Families with a disabled member: impact and family education. 7th International Conference on Intercultural Education „Education, Health and ICT for a Transcultural World”, EDUHEM 2016, 15-17 June 2016, Almeria, Spain. In: *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 237, pp. 418 – 425. Dostupné na: https://ac.els-cdn.com/S1877042817300848/1-s2.0-S1877042817300848-main.pdf?_tid=3d9009a8-5b4f-4880-a084-6aa27b1469d8&acdnat=1533042655_960000ef19f0569f7598183df75ff3b9

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2018: Správa o sociálnej situácii obyvateľstva Slovenskej republiky za rok 2017, Bratislava. Dostupné na: <https://www.mpsvr.sk/files/slovensky/ministerstvo/analyticke-centrum/sprava-socialnej-situacii-obyvateľstva-slovenskej-republiky-za-rok-2017.pdf>

Murgaš, F., 2009: Kvalita života a jej priestorová diferenciácia v okresoch Slovenska. In: *Geografický časopis*, 61, 2, s. 121-138. Dostupné na: https://www.researchgate.net/publication/290084475_Kvalita_zivota_a_jej_priestorova_diferenciacia_v_okresoch_Slovenska

Mareš, J. a kol., 2006: Kvalita života u dětí a dospívajících I. MSD, spol. s r.o.: Brno, 227 s. Dostupné na:

https://www.researchgate.net/profile/Jiri_Mares/publication/47044163_Kvalita_zivota_u_deti_a_dospivajicich_I_Brno_MSD/links/582ad50308ae138f1bf40412/Kvalita-zivota-u-deti-a-dospivajicich-I-Brno-MSD.pdf

Matulník, J. a kol., 2006: Analýza sociálnych a zdravotných dôsledkov zmien demografického správania na Slovensku. Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave: Trnava. 405 s.

Naseef, R., 2001: Special Children, Challenged Parents. The Struggles and Rewards of Raising a Child with a Disability. Paul H. Brookes: Baltimore.

NCZI, 2013: Ambulantná starostlivosť o deti a dorast v SR 2012. Edícia zdravotnícka štatistika. Národné centrum zdravotníckych informácií: Bratislava. Dostupné na: <http://www.nczisk.sk/Documents/publikacie/2012/zs1326.pdf>

NCZI, 2009: Ambulantná starostlivosť o deti a dorast v SR 2008. Edícia zdravotnícka štatistika. Národné centrum zdravotníckych informácií: Bratislava. Dostupné na: <http://www.nczisk.sk/Documents/publikacie/2008/zs0926.pdf>

Orgonášová, M., 2014: Bio-psycho-sociálny pohľad na osobu so zdravotným postihnutím, predpoklad jej úspešnej inklúzie. In: Matulník, J. (ed.): Vzdelávanie a zamestnanie osôb so zdravotným postihnutím. Zborník referátov zo sympózia konaného dňa 17. 12. 2013 v Bratislave. Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV: Bratislava, s. 4-13. Dostupné na: <http://www.sociologia.eu.sk/wp-content/uploads/2015/01/ZBORNIK-17-12.pdf>

Patterson, J. M., 2002: Integrating Family Resilience and Family Stress Theory. In: Journal of Marriage and Family 64 (May 2002): 349–360. Dostupné na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.877.4412&rep=rep1&type=pdf>

Poyadue, F. S. (1993). Cognitive coping at Parents Helping Parents. In: Turnbull, A. P., Patterson, J. M., Behr, S. K., Murphy, D. L., Marquis, J. G., Blue-Banning, J. M., (Eds.), Cognitive coping, families, and disability. Paul H. Brookes: Baltimor, pp. 95-109.

Prior, P. M., Hayes, B. C., 2003: The relationship between marital status and health: an empirical investigation of differences in bed occupancy within health and social care facilities in Britain, 1921-1991. Journal of family issues 24, No. 1, pp. 124-148. Dostupné na: <https://doi.org/10.1177/0192513X02238523>

Reblin, M., Uchino, B. N., 2008: Social and Emotional Support and its Implication for Health. *Curr Opin Psychiatry*, Mar; 21 (2), pp. 201-205. Dostupné na: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2729718/>

Reichman, N. E.; Corman, H.; Noonan, K., 2008: Impact of Child Disability on Family. In: *Matern Child Health Journal*, 12 (6): pp. 679-683. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1007/s10995-007-0307-z>

Repková, K., 2006: Životné podmienky rodín s o zdravotne postihnutým členom. Záverečná správa. Inštitút pre výskum práce a rodiny: Bratislava. Dostupné na: <https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2006/ZPRZPC.pdf>

Repková, K., 2014: Odkázanosť na pomoc inej osoby pri sebaobsluže vo verejnej politike- vybrané výskumné otázky. Inštitút pre výskum práce a rodiny: Bratislava. Dostupné na: https://www.ceit.sk/IVPR/images/IVPR/vyskum/2014/Repkova/2286_ciestkova_web.pdf

Repková, K., Kešelová, D., Ondrušová, D., 2016: Vývoj sociálnej situácie osôb so zdravotným postihnutím a ich rodín – sekundárna výskumná analýza. Inštitút pre výskum práce a rodiny: Bratislava. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/rodina-socialna-pomoc/tazke-zdravotne-postihnutie/vyvoj-socialnej-situacie-osob-so-zp-ivpr-2016.pdf>

Repková, K., Sedláková, D., 2012: Zdravotné postihnutie – vybrané fakty, čísla a výskumné zistenia v medzinárodnom a národnom kontexte. Kancelária Svetovej zdravotníckej organizácie na Slovensku: Bratislava. Dostupné na: <https://www.employment.gov.sk/files/slovensky/ministerstvo/poradne-organy/ludske-prava-narodnostne-mensiny-rodovu-rovnost-sr/vybor-osoby-so-zdravotnym-postihnutim/zdravotne-postihnutie-vybrane-fakty-cisla-a-vyskumne-zstenia-v-medzinarodnom-a-narodnom-kontexte.pdf>

Rolland, J. S., 1999: Parental illness and disability: a family systems framework. In: *Journal of Family Therapy*, 21, pp. 242–266. Dostupné na: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/1467-6427.00118>

Seligman, M., 1999: Childhood disability and the family. In: Schwean, V. L., Saklofske, D. H., 1999: Handbook of Psychosocial Characteristics of Exceptional Children. Springer, Boston, Dostupné na: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-1-4757-5375-2_5

Schoenborn, Ch. A., 2004: Marital Status and Health: United States, 1999-2002. In: Advance Data. From Vital and Health Statistics. No. 351, December 2004. Dostupné na: <https://www.cdc.gov/nchs/data/ad/ad351.pdf>

Skinner, D., Bailey, D. B., Correa, V., Rodriguez, P., 1999: Narrating Self and Disability: Latino Mothers' Construction of Identities vis-à-vis Their Child with Special Needs. In: Exceptional children, 1999, Volume: 65 issue: 4, pp: 481-495. Dostupné na: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1177/001440299906500404>

Stainton, T., Besser, H., 1998: The positive impact of children with an intellectual disability on the family. In: Journal of Intellectual and Developmental Disability, 23, pp. 57-70. Dostupné na: <https://doi.org/10.1080/13668259800033581>

Stanton, G. T., 1997: Why Marriage Matters. Piñon Press, Colorado Springs, 223 p.

ŠÚ SR, 2015: Pohľad na zdravotný stav obyvateľstva SR a jeho determinanty (výsledky EHIS 2014). Demografia a sociálna štatistika. ŠÚ SR, Bratislava.

Uchino, 2006: Social Support and Health: A Review of Physiological Processes Potentially Underlying Links to Disease Outcomes. In: Journal of Behavioral Medicine, Vol. 29, No. 4, pp. 377-387. Dostupné na: <http://www.pinniped.net/uchino2006.pdf>

Waite, L., Gallagher, M., 2000: The Case for Marriage: Why Married People Are Happier, Healthier, and Better off Financially. New York: Doubleday.

WHOQOL-BRIEF, 1996: Introduction, administration, scoring and generic version of the assessment. Field Trial Version. Programme on mental health. WHO: Geneva. Dostupné na: http://www.who.int/mental_health/media/en/76.pdf

Wood, R. G., Goesling, B., Avellar, S., 2007: The Effects of Marriage on Health: A Synthesis of Recent Research Evidence. Mathematica Policy Research, Inc.: Princeton, p. 57. Dostupné na:

https://scholar.google.sk/scholar?q=The+Effects+of++Marriage+on+Health:+A+Synthesis+of++Recent+Research+Evidence&hl=sk&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar

Zimet, G. D., Dahlem, N. W., Zimet, S. G., Farley, G. K., 1988: The Multidimensional Scale of Perceived Social Support. In: Journal of Assessment, 52 (1), pp. 30-41. Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/240290845>

doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD.

Trnavská univerzita, Teologická fakulta

Katedra náuky o rodine

Kostolná 1, Bratislava

e-mail: maria.smidova@truni.sk

PhDr. Margita Kollárová, PhD.

Tehelná 13

917 01 Trnava

e-mail: margita.kollarova@truni.sk

© doc. PhDr. Rastislav Bednárík, PhD., dr. hab. Stanisław Biały, prof. UKSW, doc. Dr. theol. Glória Braunsteiner, Prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD., PhDr. Renáta Jamborová, PhD., Mgr. Lukáš Jeník, PhD., doc. PhDr. Miroslav Karaba, PhD., PhDr. Margita Kollárová, PhD. Ing. Igor Miština, Ing. Mária Mištinová, dr. Józef Młyński, doc. PhDr. Rastislav Nemeč, PhD., prof. Dr. hab. Mieczysław Ozorowski, Mgr. Martin Šarkan, PhD., doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD., doc. Jindřich Šrajer, Dr. theol., prof. ThDr. Marian Šuráb, PhD, ThDr. Krzysztof Trębski, PhD, ThDr. Milan Urbančok SDB, Mgr. Natalia Wojak, PhD., Dr.theol. Jozef Žuffa , 2018

© Trnavská univerzita v Trnave, Teologická fakulta, 2018

Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173
814 99 Bratislava
tel.: +421 2/52 77 54 10
www.tftu.sk

Zborník zo sympózia Profamily 2018 „Finančné a nefinančné stabilizátory rodiny“

Výstup z projektu APVV 15–0189 „Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí“

Recenzovaný zborník

Editori: prof. ThDr. Ladislav Csontos SJ, PhD.
doc. PhDr. Mária Šmidová, PhD.

Prvé vydanie

Vedeckí recenzenti:

prof. Dr. hab. Józef Kulisz SJ
doc. ThDr. Jozef Kyselica SJ, PhD.

Vydala Dobrá kniha
pre Teologickú fakultu Trnavskej univerzity
ako svoju 1377. publikáciu, na Slovensku 1119.

Dobrá kniha, P. O. Box 26
Štefánikova 44, 917 01 Trnava
tel.: 033 / 59 34 211
e-mail: dobrakniha@dobrakniha.sk
www.dobrakniha.sk

Strán 169 – AH 9,86

ISBN 978-80-8191-163-7